

Міністерство освіти і науки України
Криворізький державний педагогічний університет
Кафедра української мови

*Сучасна українська
літературна мова:
Словосполучення. Речення.
Текст. Пунктуація*

Навчальний посібник

Кривий Ріг
2020

УДК 801.56 (477)

Малюга Н. М., Колоїз Ж. В. Сучасна українська літературна мова: Словосполучення. Речення. Текст. Пунктуація : навч. посіб. Кривий Ріг : ФОП Маринченко С. В., 2020. 175 с.

Теоретичні питання та практичні завдання з синтаксису сучасної української літературної мови, лінгвістики тексту, теорії репрезентології та пунктуації складені відповідно до чинної програми для вищих навчальних закладів і кількості годин, що відводяться на вивчення цього курсу. Завдання скеровані на засвоєння основних синтаксичних понять, понять текстолінгвістики та репрезентології, передбачають урахування традиційних і нетрадиційних підходів до аналізу тих чи тих лінгвістичних явищ.

Для студентів філологічних факультетів вищих навчальних закладів.

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Криворізького державного педагогічного університету
(протокол № 11 від 25.06.2020 р.)*

Рецензенти:

Поповський А. М., доктор філологічних наук, професор (Дніпровський державний університет внутрішніх справ);

Городецька В. А., кандидат філологічних наук, доцент (Криворізький державний педагогічний університет).

© Малюга Н. М., 2020

© Колоїз Ж. В., 2020

ЗМІСТ

Словосполучення. Просте речення	5
Синтаксис як розділ граматики. Синтаксичні зв'язки і відношення.....	7
Словосполучення як синтаксична одиниця. Класифікація підрядних словосполучень.....	9
Речення як основна синтаксична одиниця. Просте речення як тип синтаксичної конструкції.....	11
Двоскладне речення. Головні члени двоскладного речення і засоби їх вираження.....	15
Поняття про другорядні члени речення.....	20
Неповні речення. Нечленовані речення. Парцеляція і приєднання.....	23
Односкладне речення.....	28
Просте ускладнене речення. Однорідні члени речення. Звертання. Вставні і вставлені конструкції.....	31
Речення, ускладнені відокремленими другорядними членами та уточнюючими конструкціями.....	37
Складне речення	41
Складне речення як синтаксична конструкція.....	42
Складносурядне речення.....	45
Синтаксичний аналіз складносурядних речень.....	49
Складнопідрядне речення.....	50
Складнопідрядні речення нерозчленованої структури.....	52
Характеристика складнопідрядних речень розчленованої структури.....	55
Синтаксичний аналіз складнопідрядних речень.....	57
Безсполучникові складні речення.....	58
Багатокомпонентні складні речення	61
Складні синтаксичні конструкції	65
Синтаксичні конструкції з чужим мовленням. Текст. Основи української пунктуації	69
Конструкції з чужим мовленням.....	69
Способи передачі чужого мовлення.....	73
Текст як лінгвістична категорія.....	78
Синтаксис тексту. Текст як об'єкт синтаксично-	

комунікативного зв'язку.....	84
Творча робота. Створення текстів різних типів.....	89
Основи української пунктуації.....	90
Пунктуаційний аналіз тексту.....	95
Контрольна робота.....	97
Перелік тем для індивідуальної роботи.....	105
Схема синтаксичного розбору словосполучення.....	107
Схема синтаксичного розбору простого речення.....	107
Схема синтаксичного розбору складного речення.....	108
Матеріали для підсумкового синтаксичного аналізу словосполучення і простого речення.....	109
Матеріали для підсумкового синтаксичного аналізу складного речення.....	112
Речення для аналізу, 6 семестр.....	118
Речення для аналізу, 7 семестр.....	122
Тест «Просте речення».....	131
Тест «Складне речення».....	140
Тест «Конструкції з чужим мовленням. Текст».....	157
Рекомендована література.....	163

Словосполучення. Просте речення

Теоретичні знання.

Студенти повинні знати:

– сучасне наукове розуміння синтаксичної системи як функціональної взаємодії одиниць різного рівня, що репрезентують граматичну будову мови в її комунікативних виявах;

– сучасні теоретичні дослідження з проблем синтаксису;

– теоретичні положення про системність синтаксичних зв'язків та ієрархічний характер їх організації;

– різновиди синтаксичних одиниць;

– типи словосполучень, різновиди підрядних зв'язків, сполучувальні (валентні) особливості повнозначних слів, залежні від їхньої семантики;

– сучасне розуміння речення як багатоаспектної одиниці, у якій органічно взаємозв'язані особливості семантичної, формальної та комунікативної організації;

– ознаки речення як синтаксичної одиниці, принципи класифікації речень, типологію речень;

– морфологічну підпорядкованість та сполучуваність частин мови;

– поняття «предикативний центр», засоби вираження його складників;

– типологію головних і другорядних членів речення;

– проблему односкладного речення в сучасному мовознавстві;

– визначальні характеристики різновидів односкладних речень;

– різні погляди науковців на проблему ускладненого речення;

– поняття «однорідність», «вставність», «вставленість», «звертання», «відокремлення»;

– правила вживання розділових знаків у простому ускладненому реченні;

– принципи комплексного синтаксичного аналізу простого речення.

Практичні вміння й навички.

Студенти повинні вміти:

- з'ясувати предмет синтаксису української мови;
- визначати й описувати синтаксичні одиниці різних рівнів;
- характеризувати типи синтаксичних зв'язків, їх форми, різновиди семантико-синтаксичних відношень;
- визначати синтаксичну специфіку словосполучення;
- виконувати повний синтаксичний аналіз словосполучення;
- з'ясувати й обґрунтовувати ознаки речення як базової одиниці синтаксичного рівня мови;
- аналізувати синтаксичну природу простого двоскладного й односкладного речення;
- визначати предикативну основу, засоби вираження головних членів речення, другорядні члени речення, розрізняти первинні і вторинні функції відмінкових форм іменних частин мови;
- теоретично обґрунтовувати поняття двоскладного речення, виявляти наукову обізнаність з проблемою односкладного речення, практично визначати тип односкладного речення;
- здійснювати синонімічні заміни двоскладних речень односкладними і навпаки залежно від комунікативних умов, стильових ознак мовлення;
- практично розрізняти й теоретично обґрунтовувати різницю між повними й неповними реченнями, односкладними і двоскладними;
- характеризувати способи й засоби вираження головних і другорядних членів речення;
- теоретично обґрунтовувати поняття «однорідність / неоднорідність», «відокремлення», «вставність», «вставлення», «звертання»;
- виявляти навички практичного використання прямого і зворотного порядку слів у реченні залежно від стильової та жанрової належності;
- доцільно використовувати, правильно інтонувати прості ускладнені речення, правильно вживати розділові знаки;
- виконувати повний синтаксичний аналіз простих речень.

**Синтаксис як розділ граматики.
Синтаксичні зв'язки і відношення**

1. Предмет синтаксису як структурного граматичного рівня мови.
2. Словосполучення, просте і складне речення як типи синтаксичних конструкцій.
3. Синтаксичні зв'язки і семантико-синтаксичні відношення на рівні словосполучення й речення.
4. Типи і форми синтаксичних зв'язків. Засоби вираження синтаксичних зв'язків.

Практична частина

Завдання 1. Побудуйте різні синтаксичні одиниці на основі мінімальної (за вибором), репрезентуючи їхню ієрархію. Укажіть їхні основні диференційні ознаки.

Завдання 2. Визначте, які поєднання слів можуть становити словосполучення, які – речення, які – речення і словосполучення, а які не становлять ні речення, ні словосполучення. Назвіть основні диференційні ознаки словосполучення і речення.

Йти полем, гарно в полі, працювати в майстерні, працювати з натхненням, сад у цвіту, сад цвіте, там сад, білий сніг, сніг білий, сніг білів, сніг як пух, лісова дорога, дорога в лісі, росте в лісі, в лісі зелено, росте розкішно, росте при дорозі, росте рік, росте горіх, колись буде рости, будемо працювати, швидко їде, швидка їзда, їзда швидка, хай їде, найбільш швидко, або літаком, або поїздом, день і ніч, на столі чай, чай у чашці, чай – напій, знову вечір, чудовий вечір, вечір відпочинку, вечір надворі, на гори й долини, міг би розказати, давай поїдемо, мир – народам.

Завдання 3. Із запропонованого тексту вичленуйте словосполучення, прості та складні речення, назвіть засоби вираження синтаксичних зв'язків.

Світ великий. Історія його – не менша. Ми вивчаємо історію різних держав. Проте, яку б країну не вивчали, які б захоплючі історичні події не відкривалися б перед нами,

повинні пам'ятати завжди про історію свого народу, землю, на якій живемо.

Пам'ять – одна з найважливіших властивостей людини. Так, як не можна забувати власного батька і матір, бо вони дали життя, дім, в якому народився і виріс, так не можна забувати свій народ та його історію. Ми – частинка народу. Без всіх нас немає ні народу, ні історії (В. Мисан).

Завдання 4. Прокоментуйте семантико-синтаксичні відношення на рівні речення.

Тиха і смутна весняна ніч, мов молода черниця. Не чути на селі ні гомону, ні співу. Все повилося в тіні. Біліють проти місяця хати з темними вікнами, – не то дрімають, не то щось думають.

Може, думають вони про те, що завтра рано має одбутися на селі смутнеє свято, і після того свята багато їх останеться пустками; загуде в негоду вітер у димарі, завітає в гості лупатий сич, і буде в них моторошно й сумно (С. Васильченко).

Завдання 5. Виділіть словосполучення, поділіть їх на групи за типом смислового зв'язку компонентів.

Тонуть в золоті і в теплій синяві принадні простори і закликають усе в степу до спокою і миру (О. Довженко); *Повітря ллється тут незаймане і дике, І поїть, і п'янить, і веселить мене* (М. Зеров).

Завдання 6. Перекладіть словосполучення українською мовою, визначте національно-специфічні особливості синтаксису. Назвіть засоби синтаксичного зв'язку.

Стоять у окна, йдти по течению, по служебным делам, увлекаться музыкой, пойти по адресу, консультации по четвергам, разговор по существу, работают по направлению, ухаживать за больным, в пяти шагах, в шесть часов, овладевать профессией, согласно расписанию, приобрести по случаю, пошив по заказу, опытнее всех, работа по найму, распределение по тематике, в соответствии с указаниями.

Завдання 7. Сконструйте речення з одно-, дво- і більше валентними дієсловами. У кожному прикладі зазначте способи реалізації синтаксичної валентності. Доведіть, що зміна синтаксичної валентності впливає на зміст висловлювання.

**Словосполучення як синтаксична одиниця.
Класифікація підрядних словосполучень**

1. Словосполучення в системі синтаксичних одиниць.
2. Визначення типів словосполучень за різними критеріями.
3. Типи семантико-синтаксичних відношень у словосполученні, форми зв'язку між його компонентами.
4. Повний синтаксичний аналіз словосполучення.

Практична частина

Завдання 1. Подані словосполучення поділіть на синтаксичні, лексичні і фразеологічні. Якщо якісь із них можуть мати подвійне значення, поясніть це на прикладах.

Гави ловити, адамове яблуко, набити руку, контрольний диктант, білий гриб, критичний реалізм, берег озера, ловити рибу, легка промисловість, спочити після роботи, троянський кінь, водити за руку, водити за носа, легке завдання, спочити на лаврах, легка кавалерія, Далекий Схід, на сьомому небі, на п'ятому поверсі, Біле море, біла ворона, надуті губи, надуті щоки.

Завдання 2. Визначте, які з наведених прикладів не є синтаксичними словосполученнями. Поясніть, чому те чи те поєднання слів не є синтаксичним словосполученням.

Працювати сумлінно, шокувати батьків, сад цвіте, більш гуманний, щось далеке, дівчина-студентка, буду вчитися, можу вчитися, зобов'язаний учитися, батько з донькою, байдики бити, батьки і діти, надзвичайно охайний, конспект студента, студентський квиток, книга написана, написаний лист, стосовно товариша, ні пари з уст, бути досвідченим, мрія про щастя, уздовж дороги.

Завдання 3. Випишіть підрядні словосполучення, згрупуйте їх за типом синтаксичного зв'язку. Дайте повну характеристику кожному типу зв'язку (узгодження – повне чи неповне, за якими граматичними категоріями, у яких формах; керування – сильне чи слабке, опосередковане чи безпосередне; прилягання – власне прилягання чи відмінкове).

Легенька тінь ночі упала на землю. Заблищали зорі в чистому небі, показався і місяць із-за гори – повний, червоний, неначе в бані парився. Сумно позирав він крізь пил та куряву на людську біганину, на чудний гук міста. У кожній хаті горить світло, а великі будинки неначе в вогні палають: з їх розчинених вікон ллються де співи, де бренькіт... (Панас Мирний).

Завдання 4. Від поданих слів утворіть словосполучення способом керування; укажіть на семантико-синтаксичні відношення між компонентами; з'ясуйте, яким чином семантико-синтаксичні відношення залежать від морфологічного вираження компонентів.

Радіти, застерігати, шити, рекомендувати.

Радість, застереження, шиття, рекомендація.

Радий, застережений, шитий, рекомендований.

Завдання 5. Диференціюйте подані словосполучення за різновидами підрядного синтаксичного зв'язку (слабке керування, відмінкове прилягання, власне прилягання).

Сподіватися на зустріч, зробити без відома, повідомити на словах, зробити на совість, зробити без тебе, розпочати вчасно, змінюватися на очах, їхати поїздом, поїхати за сином, поїхати за кордон, покласти на підлогу, іде роздумуючи, приєднатися до гурту, віддати до гурту, на славу не надійся, виконано на славу, дуже добре.

Завдання 6. Поясніть різницю між словосполученнями.

І. Українська мова – мова України; державний герб – герб держави; виробниче навчання – навчання на виробництві; майстерна робота – робота майстра; технологічний процес – технологія процесу; машинне відділення – відділення для машин.

ІІ. Швидка їзда – швидко їхати; спокійне життя – спокійно жити; вільний перехід – вільно переходити; сумне прощання – сумно прощатися.

Завдання 7. Із поданого тексту вичленуйте складні за будовою словосполучення; виділіть із них (де це можливо) мінімальні; схарактеризуйте словосполучення за синтаксичними зв'язками й відношеннями.

1. У чорному отворі труби з'явилася крихітна сіра голівка з рожевим дзьобиком (Д. Білоус); 2. Ми знаємо час народин

Кобзаря і час Каменяревого приходу (Д. Павличко); 3. Осінній вітер кинув до середини цілу хмару дрібного холодного пилу і якихсь невиразних хаотичних звуків (М. Коцюбинський).

Завдання 8. Схарактеризуйте словосполучення за типом синтаксичного зв'язку, семантико-синтаксичних відношень, морфологічним вираженням стрижневого компонента, за будовою.

Весняні вітри, виконати завдання, десять мішків, повна води, аудиторія-лабораторія, кращій від усіх, твори Шевченка, земля батьків, почорнілий від сонця, ненька-Україна, зустрічати світанок, поїздка вночі, почуватися впевнено, кава по-львівськи, подорож у Карпати, лист до Президента, третій від краю, купатися в морі, напівпорожня зала, рівно десять, три сини, п'ять синів, дехто з нас, зачарований піснею, надзвичайно вдало, яскраво палаючи.

Речення як основна синтаксична одиниця.

Просте речення як тип синтаксичної конструкції

1. Поняття про речення як одиницю синтаксису. Основні ознаки речення як синтаксичної одиниці. Суть предикативності та модальності. Формально-синтаксична, семантико-синтаксична та комунікативна організація речення.

2. Класифікації речень. Типи речень за комунікативним призначенням. Речення стверджувальної та заперечної модальності. Частковозаперечні та загальнозаперечні речення.

3. Поняття про актуальне членування речення.

4. Поняття структурної схеми. Підходи до визначення структурної схеми простого речення. Компоненти структурної схеми простого речення. Типи поширювачів структурних схем простого речення.

5. Поняття парадигми речення. Парадигма речення як система його форм і дериваційних відношень.

Практична частина

Завдання 1. Визначте види речень за метою висловлювання та емоційним забарвленням.

*Гей, нові Колумби й Магеллани,
Напнемо вітрила наших мрій!
Кличуть нас у мандри океани,
Бухту спокою облизує прибій.
Хто сказав, що все уже відкрито?
Нащо ж ми народжені тоді?
Як нам помістити у корито
Наші сподівання молоді?
Кораблі! Шикуйтеся до походу!
Мрійництво! Жаго моя! Живи!
В океані рідного народу
Відкривай духовні острови!
Жоден вітер сонця не остудить,
Півень землю всю не розгребе!
Україно! Доки жити буду,
Доти відкриватиму тебе (В. Симоненко).*

Завдання 2. Визначте типи речень за метою висловлювання. Проаналізуйте граматичні засоби оформлення питальних речень (інтонація, питальні слова, порядок слів). Визначте серед них власне питальні слова, непрямо питальні та риторичні речення. Охарактеризуйте спонукальні речення за семантикою спонукування (наказ, прохання, застереження, протест, бажання, згода, дозвіл, заклик до дії тощо). Визначте граматичні засоби оформлення спонукування (спонукальна інтонація, присудок у формі наказового способу дієслова, спонукальні частки).

1. Скажи мені, фантазіє дивна, як допомогти в безмірнім людським горі? Як світ новий з старого збудувати? Як научить байдужих почувати? Як розбудити розум, що заснув? Як час вернуть, що марне проминув? (Леся Українка); 2. Чи справді необхідно, щоб жінка була мужня? (Л. Костенко); 3. Єсть на світі воля, а хто її має? (Т. Шевченко); 4. Генії! Безсмертні! На коліна станьте перед смертними людьми! (В. Симоненко); 5. Бідна волошко, чому ти у житті, А не на клумбах волієш рости? Чом не схвилювано слухаєш ти, Як хлібороби кленуть працьовиті квіти, що вміють так гарно цвісти? (М. Рильський); 6. Коли б Марка діждатися (Т. Шевченко); 7. Нехай мої струни лунають, нехай мої співи літають по рідній

коханій моїй стороні (Леся Українка); 8. *А та дорога, якою вони їхали в Каховку, широкий шлях степовий, на десятки кілометрів обсаджений мальвами-рожами! Збожжеволіти можна було від тієї краси! Від самого Ново-Троїцька й до Каховки квітують і квітують вони, цупкі та високі, – білим цвітом! рожевим! червоним! жовтим! – не бояться ні спеки, ні гарячих сухих вітрів...* (О. Гончар); 9. *Сім п'ятниць на тиждень? А вихідні коли?;* 10. *А Київ? Як він дихає мені? Чом в Ірпені та трохи в Козині ще я пишу, та тільки не в столиці?* (І. Драч); 11. *Нехай би вітри пролітали за вікнами хати* (А. Головка); 12. *Радуйся, Маріє! Гряде в віках твоїй гарний син!* (І. Жиленко); 13. *І чи потрібні двері, що не ведуть нікуди?* (І. Жиленко); 14. *А за віщо, За що люде гинуть?* (Т. Шевченко); 15. *Чим врівноважити ту правду, що болить і відливається під серцем у набої?!* (Д. Павличко); 16. *За що ж боролись ми з ляхами? За що ж ми різались з ордами? За що скородили списами Московські ребра??* (Т. Шевченко); 17. *Чи є ж таки на сім світі Слухняная доля?* (Т. Шевченко); 13. *Прощай. Не озирайся. Озирнись!!!* (В. Стус).

Завдання 3. Прочитайте кожне речення з різною інтонацією: прохання, наказ, насмішка, погроза, невдоволення, жаль тощо. Зробіть висновок про роль інтонації в реченні.

1. *Нехай прочитає цю книгу.*
2. *Розкажи нам про цей випадок.*
3. *Хто це до класу приніс папугу?*
4. *Хто до нас прийшов!*

Завдання 4. Виділіть граматичні засоби вираження, визначте частковозаперечні і загальнозаперечні речення. Проаналізуйте семантику речень і встановіть, чи завжди наявність заперечної частки є ознакою заперечного речення.

1. *І не поверне вже ніхто назад Час правди й справедливості нової* (Д. Павличко); 2. *Герої не знають страху!* (П. Тичина); 3. *Якби не минула зима, не мали б надії на весни* (Г. Чубач); 4. *Нікого так я не люблю, як вітра вітровіяння* (П. Тичина); 5. *І плетиво сивих незнаних доріг я серцем вивчав, – полюбити не зміг* (А. Малишко); 6. *Ну, чому б не жити три життя?* (І. Жиленко); 7. *То ж не поет, хто лиш невпинно*

дзюркоче про добро і зло (Є. Маланюк); 8. *Хай ані мжичка, ані в'юга не занесе твій шлях* (А. Малишко); 9. *Ні, краси такої не зустрій ніде* (В. Сосюра); 10. *Нема тепер уже таких річок, як ти була колись, Десно, нема. Нема ні таємниць на річках, ні спокою* (О. Довженко); 11. *Так, козацькому роду нема переводу*.

Завдання 5. Проілюструйте всі можливі варіанти актуального членування.

Ранок справляв свій тріумф. Його блакитне чоло не затьмарилось сьогодні жодною хмаринкою. Він легко перекинув за обрій ніч і звитяжцем проступав назустріч дневі. Тисячі пташиних голосів співали йому урочисті кантати; якісь занедбані, певно, від старих ще хазяїв, жоржини і червоні невибагливі півники побіля веранди в саду, здавалось, по-особливому сьогодні прибрались і, вмиті, чепурні, трохи засмучені від своєї одвічної мовчанки, лагідною посмішкою вітали переможця (Б. Антоненко-Давидович).

Завдання 6. Доберіть із текстів художньої літератури приклади простих речень, що відповідають мінімальним структурним схемам простого речення української мови трьох блоків: а) двокомпонентного номінативного; б) двокомпонентного інфінітивного; в) однокомпонентного.

Завдання 7. До поданих речень подайте структурну схему. Зробіть вичерпний аналіз морфологічного вираження структурної схеми в запропонованих реченнях.

1. *Нові квітки на килимах рука дівчини вишиває* (М. Рильський); 2. *Ця любов була схожа на таїнство перших причасть* (Л. Костенко); 3. *Великі поети завжди сучасники для нових поколінь* (М. Рильський); 4. *Я був весь у полоні любові до Далекого Сходу* (О. Досвітній); 5. *Жити серед саду – це значить збагнути саму сутність буття* (І. Цюпа); 6. *Яке це щастя жить у мирі і вічній дружбі на землі* (В. Сосюра); 7. *Вмовляти його було зайвим*; 8. *Виховувати було не в моїх правилах*; 9. *Палити у приміщенні забороняється*; 10. *Того дня мрячило* (Є. Гуцало); 11. *Готують молодий пшеничний урожай в бджолинім вересні* (А. Малишко); 12. *І скільки хмільної тривоги налита в дзвінку прохолоду ночей* (І. Муратов); 13. *Затишно дітям у пазусі казок* (Л. Костенко); 14. *Від презентації були в*

захопленні; 15. *Новачкам були раді*; 16. *Темна ніч. Шляхи*. Діброва (А. Малишко).

Завдання 8. Подайте парадигму речень, яка передбачала б внутрішньосхемні, міжсхемні і міжрівневі перетворення.

1. *Золота трансільванська сопка горить не згасаючи і не меркне* (О. Гончар); 2. *Чорними хрестиками висіли в небі яструби...* (П. Панч); 3. *Неділею все село вийшло голові хату топтати* (К. Гордієнко); 4. *А всюди довкола порозсідалися гори, покриті чорним смерековим лісом* (І. Франко); 5. *Велике діло – добре слово* (О. Довженко); 6. *Чабан Горпищенко собою незавидний* (О. Гончар); 9. *Я син Карпат. Я вічний. Я народ. Я із легенди виріс. Я гуцул* (Л. Забашта); 10. *Мене завжди хвилюють птиці у вечірньому небі* (О. Досвітній); 11. *Ми давай дякувати* (П. Куліш); 12. *Кущі жасмину і бузку вкрилися росою* (І. Цюпа).

Завдання 9. Складіть речення, які ілюстрували б модифікації структурної схеми.

Двоскладне речення. Головні члени двоскладного речення і засоби їх вираження

1. Поняття про двоскладне речення та його структурні особливості. Предикативна основа двоскладного речення. Підмет і присудок як головні члени речення.

2. Семантичні та структурні ознаки підмета. Підмети прості і складені (із значенням кількисності, суміжності, вибірності). Морфологічне вираження різновидів підметів.

3. Історія вчення про присудок. Поняття про логічні та граматичні присудки. Структурно-семантичні особливості та морфологічне вираження присудка. Поняття про подвійні присудки, присудки змішаного типу.

4. Різновиди синтаксичного зв'язку між підметом і присудком.

Практична частина

Завдання 1. Визначіть предикативну основу двоскладних речень. Схарактеризуйте семантичні особливості підметів.

1. *Мохнатий джміль із буряків червоних спиває мед* (М. Рильський); 2. *Стави політи медвяним соком* (А. Малишко); 3. *Сонце стояло якесь безпомічне і нерішуче* (М. Коцюбинський); 4. *Половіли жита і вилискувались на сонці* (М. Коцюбинський); 5. *Опада останнє листя і яснить алею* (М. Рильський); 6. *Знак Терезів – доби нової знак* (М. Рильський); 7. *Тонуть в золоті і теплій синяві принадні простори і закликають усе в степу до спокою і миру* (О. Довженко); 8. *Так жалібно лилось повітря* (М. Коцюбинський); 9. *Щербатий місяць на посірілому небі вже блякнув у високості* (Б. Антоненко-Давидович); 10. *Каламутним валом котилися від водопаду величезні хвилі* (І. Франко); 11. *Повітря було наповнене пряною свіжістю нічного дощу, перестояними пахощами осінніх квітів* (П. Гуріненко); 12. *А брови у неї – такі шовкові! Руки у неї – такі тендітні! Очі у неї – такі привітні! І вся вона – як жарина* (Л. Костенко); 13. *Молочно-зеленою місячною млою вкрита долина* (М. Івченко); 14. *На ранок мусив бути легенький мороз* (М. Івченко); 15. *І уявляється мені степ* (М. Коцюбинський); 16. *Файли моєї пам'яті хочуть струснути всі ці кошмари* (Л. Костенко); 17. *Вмерти на полі – то не слава...* (Н. Рибак); 18. *Кожен із пробуджених нашими загиблими спершу почне вимахувати синьо-жовтим прапором і обвішувати себе тризубцями і тризубенятами* (С. Процюк).

Завдання 2. У наведених реченнях підкресліть підмет. Поясніть способи його морфологічного вираження.

1. *Вік ізвікувати – не пальцем перекивати* (Н. тв.); 2. *Полум'ям вічним на жах всім нащадкам Дантове пекло палає* (Леся Українка); 3. *Семеро одного не ждуть* (Н. тв.); 4. *Тисячне «ура!» грозою сколихнуло податливі набряклі луги* (М. Стельмах); 5. *Хай гордо дунає стозвукове, рішуче: так хочу!* (М. Рильський); 6. *Адамові сини по світі розійшлися, здвигаючи міста і тереми для Єви* (Б.-І. Антонич); 7. *Три – просте число;* 8. *Не – заперечна частка;* 9. *«Садок вишневий коло хати» – зразок геніальності й простоти в поезії;* 10. *А поставити крапку над «і» – то неабияке мистецтво в житті* (Н. Рибак); 11. *Заходом осяяний стояв Тарас Шевченко на горі Чернечій*

(В. Швець); 12. *Раптом звідкись узявся худорлявий та ідейний.* <...> *Худорлявий та ідейний закликав вірити йому і йти за ним* (С. Процюк).

Завдання 3. Визначте різновиди підметів, виражених словосполученням. Укажіть на їхні диференційні ознаки.

1. *Передчуттям спокою і нудьги мене хвилює мертве листя долі...* (Є. Плужник); 2. *З десять скирт хліба палало заразом* (І. Нечуй-Левицький); 3. *Сотні солов'їв цебетали на куцах молодого поросту* (Панас Мирний); 4. *Серпень з вереснем стискають один одному правіці* (М. Рильський); 5. *Там над водою купка людей лагодилась сідати у човен* (М. Коцюбинський); 6. *Та сім'я яворів невесела уклонилась кінноті до ніг* (А. Малишко); 7. *Вміти творити – означає бути мислителем своєї епохи* (О. Довженко); 8. *Вже стояли декілька возів з зерном, сіллю, рибою* (Панас Мирний); 9. *Початок весни – це стоголосе дзюрчання струмків, це радісний пташиний спів, це ніжний запах пролісків*; 10. *Попереду було щось невідоме*; 11. *Обабіч по схилах розсипалися отари кіз та овець* (О. Гончар); 12. *Мінімум п'ятдесят мільйонів українців прочитають цей твір* (О. Черногуз); 13. *Двоє з наших знавців стояли й прищмокували язиками* (О. Черногуз); 14. *До матері багато хто сватався* (О. Черногуз).

Завдання 4. Складіть речення із складеним підметом, у яких були б представлені усі можливі способи його вираження.

Завдання 5. У наведених реченнях поставте, де треба, тире. Підкресліть підмет і присудок. З'ясуйте принципи розмежування підмета і присудка.

1. *Кожна пісня моя віку мого день* (І. Франко); 2. *Яка то радість на рідну землю повертатись* (А. Шиян); 3. *Життя не тихе животіння* (Л. Дмитерко); 4. *Любить свій край це для народу жити* (В. Сосюра); 5. *Кленові листи це Стефаника смуток великий* (М. Рильський); 6. *Любити відчайдушно, ненавидіти нещадно се повноцінність* (Б. Олійник); 7. *Жінки й чоловіки малих та більших сіл коріння первородне мого роду* (Б. Олійник); 8. *Ніч мов криниця без дна* (М. Рильський); 9. *Душі моєї скарб палка любов* (В. Калашник); 10. *Боятися смерті на світі нежить* (Н. тв.); 11. *Наче ті пожари хмари в вишині*

(В. Сосюра); 12. *Мої сини як зима і весна. Старший меткий і проворний, як задерикуватий зимовий день. Молодший неврівноважений, як весняна повінь* (Ю. Яновський).

Завдання 6. Визначте головні члени речення. Проаналізуйте морфологічні засоби вираження простого присудка.

1. *Зірки в небі яскравих дірок понапробували, лються, лються до землі* (Люко Дашвар); 2. *Сонце вже сховалось за вільшечки, пускало крізь листя тоненькі рожеві стріли* (Гр. Тютюнник); 3. *Я на гору круту крем'яную Буду камінь важкий підіймають І, несучи вагу ту страшную, Буду пісню веселу співають* (Леся Українка); 4. *Я буду жити в хмарі, в шумі Беріз під вітром у гаю* (Л. Первомайський); 5. *Він зовсім з лиця спав* (Марко Вовчок); 6. *Заридала Катерина та бух йому в ноги* (Т. Шевченко); 7. *Водій вантажівки здійснив наїзд на пішохода;* 8. *У моєму записнику є розповідь про такий випадок* (О. Черногуз); 9. *Вони вийшли на річку і гайда на Голохвацький шлях* (М. Хвильовий); 10. *А тепер давай спатоньки, моя Мацунько!* (О. Черногуз).

Завдання 7. Визначте типи присудків і форми їх вираження. Поясніть наявність (відсутність) розділових знаків між підметом і присудком.

1. *А мати ридає на скалі самотня* (Т. Осьмачка); 2. *Буде змушений упасти мертвим хижий птах* (М. Бажан); 3. *Хотіла б я піснею стати у сюю хвилину ясну...* (Леся Українка); 4. *І ось веселки ці ясні здаються ворітьми* (О. Підсуха); 5. *Сьогодні він мав одержувати поповнення* (О. Гончар); 6. *Змучений і втомлений стояв він біля веранди перед зламаною гілкою* (О. Довженко); 7. *Люди, трави і дерева стають наче рідні брати* (М. Луків); 8. *Я маю вітати вас за щастя у вашій господі* (Ю. Смолич); 9. *Хоч би яка скульптура з того саду прийшла сюди постояти в журбі* (Л. Костенко); 10. *Опівночі всі починають розходитись. Я теж розійшовся* (Л. Костенко); 11. *Велить закласти князь Софію Во славу воїнам своїм* (М. Луків); 12. *Став він не остання спиця в колесі* (Панас Мирний); 13. *Корови та телята для них альфа і омега всієї премудрості* (Ю. Збанацький); 14. *Головне – спірітус, есенція і надійний «дах». Найдорожче – «дах»* (В. Яворівський);

15. *Від їжі чоловік їжаком стає!* (Люко Дашвар); 16. *Ударник у дзвоні називається серцем* (О. Черногуз); 17. *Тиша висіла загадкова, мертва і насторожуюча* (О. Черногуз); 18. *Я негайно перестав імітувати багатія і спробував видати себе за круглого сироту з дитячого будинку повоєнних років* (О. Черногуз); 19. *Зі dna гульк шука... бовть... вона за удку хіп. А удка сіп...* (П. Гулак-Артемівський); 20. *Словом, я «проти». Вона – «за». Я «проти»! Вона – «за»!* (М. Хвильовий).

Завдання 8. Замініть прості присудки складеними, увівши в речення дієслова, що виступатимуть у ролі допоміжних.

1. *А день зростає*; 2. *Табір ще спить*; 3. *Я озирнувся*.
4. *Дівчина вишивала сестричці невеличку батистову хустину*;
5. *У селі блимали рідкі вогники*.

Завдання 9. З'ясуйте синтаксичну функцію інфінітива в поданих реченнях (простий присудок, частина складеного дієслівного присудка, підмет, другорядний член речення, головний член односкладного речення).

1. *Я ж міг створити незабутні речі! На що ж потратив я своє життя?* (Л. Костенко); 2. *Ми хочемо всю нашу Україну вкрити квітучими садами* (О. Гончар); 3. *Викувати троянду не кожний зуміє* (Ю. Яновський); 4. *Чубенко робив марні спроби підвестися на ноги* (Ю. Яновський); 5. *На сьогодні вистачить терзати мою душу!* (В. Яворівський); 6. *Ох, коли б мені доля судила хоч побачити ранню зорю!* (Леся Українка); 7. *Лиш пам'ять, наче дівчинка наївна, все хоче ляльку в попелі знайти* (Л. Костенко); 8. *Жити мені без праці – зовсім не жити* (Д. Павличко). 9. *Взагалі, їздити автобусом було дуже приємно* (Т. Прохасько); 10. *Від найбожественніших звуків я вмерти не можу* (О. Черногуз); 11. *По обіді Кайдашиха загадала невістці насіяти борошна* (І. Нечуй-Левицький); 12. *І йдуть поклонитись народи майбутні На бронзові площі твої* (А. Малишко).

Завдання 10. Визначте головні члени речення. Дайте їм повну структурно-граматичну характеристику. Укажіть на різновид зв'язку між підметом і присудком.

1. *І дійсно, лист ваш – подих моря, солоність вітру й воля хвиль* (Є. Маланюк); 2. *Підпара варив з челяді воду* (М. Коцюбинський); 3. *Світле безмежжя здавалося крихким*

(О. Гончар); 4. *М'який, лапастиий сніг не переставав падати* (І. Микитенко); 5. *Олена не могла залишатися спокійною та байдужою* (Г. Тютюнник); 6. *Я пізнаю тебе. Ти наче птах* (Д. Павличко); 7. *Це – з українських лук вам голос журавлиний* (М. Рильський); 8. *Кілька нот, схожих на весняні прозори крижинки, звучали й звучали в кімнаті* (В. Сосюра); 9. *Моя любов – як пісні дужі крила в росі світань над шумами дібров* (В. Сосюра); 10. *Бездоріжжя буде йому дорогою* (О. Гончар); 11. *Я був готов за стіни ті вмирати* (Л. Костенко); 12. *Чи ж довго буде молодість тривати?* (Л. Костенко); 13. *Я тоді зліз на купу лози та ну гойдатися, та й ну гойдатися* (О. Довженко); 14. *Дівчина здіймає кужілку і знов береться пряхти* (Леся Українка); 15. *І тато заснули, поклавши сиву, з восковим кругляком лисини, голову на стіл* (В. Яворівський); 16. *Кожний з них намагається повчати й зауважувати, радити і підказувати!* (О. Черногуз).

Поняття про другорядні члени речення

1. Причини перегляду традиційного вчення про другорядні члени речення. Проблема класифікації членів речення.
2. Поняття прислівного поширювача й детермінанта.
3. Означення як синтаксичне вираження атрибута. Різновиди означень. Прикладка як особлива форма означення.
4. Додаток як синтаксичне вираження об'єкта. Різновиди додатків.
5. Семантико-синтаксичні різновиди обставин та засоби їх вираження.
6. Повний синтаксичний аналіз простого двоскладного неускладненого речення.

Практична частина

Завдання 1. Підкресліть головні члени речення. Визначте ті члени речення, які в різний спосіб поширюють предикативну основу. Диференціюйте прислівні та детермінантні поширюючі члени речення.

1. *Осінній вітер кинув до середини цілу хмару дрібного холодного пилу і якихсь невиразних хаотичних звуків* (М. Коцюбинський); 2. *Над берегом висів солоний туман од дрібних бризків* (М. Коцюбинський); 3. *Степова тиша жадливо підхоплює всі звуки...* (М. Коцюбинський); 4. *Широкою долиною, між двома рядками розложистих гір, тихо тече по Васильківщині невеличка річка Растваця* (І. Нечуй-Левицький); 5. *Свіжозорані ниви обсівалися великими вечірніми зорями* (М. Стельмах).

Завдання 2. У поданих реченнях визначте різновид означень (поширене / непоширене; узгоджене / неузгоджене; інфінітивне), поясніть засоби їх морфологічного вираження. На певних прикладах поясніть суть синкретизму членів речення.

1. *Світ вечірнього сонця заглянув у причілкове вікно* (І. Нечуй-Левицький); 2. *Ідуть воїни Святослава, прямуючи на Царгород* (Ю. Яновський); 3. *Лежить під небом чистим і високим холодний степ моєї самоти* (Л. Костенко); 4. *Люблю я й досі присмерки прозорі квітневих вечорів, і чорну сіль вишневих, яблуневих верховіть, і по калюжах ніжнотонні зорі* (М. Зеров); 5. *На фронті виробилася армійська звичка швидко орієнтуватися і приймати рішення* (А. Шиян); 6. *Як порива мене палке бажання піти туди пісками, чагарами, послухати гірської пуці гомін, заглянути в таємничу безодню, з потоками прудкими сперечатись, поміж люди дістатись самоцвітні, збудити в горах піснею лулу* (Леся Українка); 7. *Василь дістав завдання дійти до села і дізнатися про всі події* (М. Стельмах); 8. *Як не любити любов'ю наснажених, мудрістю сповнених книг, троп невідомих, дерзань ще не зважених і небосхилів нових* (М. Рильський); 9. *Парубок літ двадцяти бігав за ним* (Панас Мирний); 10. *Чутка про масток у тридцять тисяч не давала нікому покою* (Панас Мирний); 11. *Світ-науку будує мрія моя* (Д. Павличко); 12. *Є у мене право на рідну мову та свою державу, на гордий прапор золотисто-синій, на щастя жити у такій країні* (Л. Вознюк).

Завдання 3. У поданих реченнях знайдіть додатки. Схарактеризуйте їх за структурно-семантичними особливостями, поясніть засоби їх морфологічного вираження.

1. Вітер підпихав Гната в плечі, хвилював зелені ниви, збивав куряву по дорозі (М. Коцюбинський); 2. Я п'ю тебе, сонце, твій теплий, зілюючий напій (О. Гончар); 3. У тому селі жив один чоловік та мав четверо дітей (М. Коцюбинський); 4. Він заговорив дрібно і сердито, наговорив синам сім мішків гречаної вовни, незважаючи на святу п'ятницю (І. Нечуй-Левицький); 5. Так, іноді пігулкофобія буває небезпечнішою за пігулкоманію (С. Процюк); 6. Недавно в шпиталі я прочитав «Хіба режуть воли, як ясла повні?» (М. Стельмах); 7. Як любо йти коханою землею і рідний вітер пити без кінця (В. Сосюра); 8. Протягли своє «ку-ку-рі-ку!» горласті півні (Панас Мирний); 9. Теплий краплистий дощ застав птахів і людей серед поля (В. Земляк); 10. У відповідь рибалки закричали «ура» (М. Трублаїні); 11. Андрій згадував колишнє (М. Коцюбинський); 12. Пахне огірками, старим неретом волока, хлібом, батьком і косарями, болотом і травами... (О. Довженко).

Завдання 4. Складіть речення так, щоб подані слова в одних зразках були прямими додатками, в інших – непрямыми.

Землеробство, хлібороб, рільництво, обробіток, земля.

Завдання 5. У поданих реченнях знайдіть обставини. Схарактеризуйте їх за структурно-семантичними особливостями, поясніть засоби їх морфологічного вираження.

1. Через відкрите віконце вдирається вітер, із свистом летить у відчинені двері, далі – крізь двері протилежного залу і витікає, співаючи, крізь вікна (Н. Гавриленко); 2. Знадвору веранду облітав густими зволами дикий виноград (В. Кучер); 3. Справа, і зліва, і спереду стояли озера і озерця (А. Шиян); 4. Днями сиділи у нетопленій хаті (М. Коцюбинський); 5. День у день на вершинах снуються холодні тумани (А. Шиян); 6. Цілу ніч до зорі я не спала (Леся Українка); 7. Змивала увечері лугом доччине волосся, а тепер тихенько на долонях собі розіслала (В. Коломієць); 8. Клопоталися їхати в місто на красні торги, продати хліба, накупити потрібного про свято (Панас Мирний); 9. Мати пішла на город по буряки (Панас Мирний); 10. І дуб посадили на прикмету проїжджаючим (Т. Шевченко); 11. Од переляку на його лобі виступив холодний піт (І. Нечуй-Левицький); 12. Я часто заходжу до них у гості (В. Кучер);

13. *Буйна листва куців синіла від рясної роси* (М. Коцюбинський); 14. *Брови й плечі його ползли високо вгору від здивування* (О. Довженко); 15. *І одразу наче всій природі дихнулося вільніше* (О. Гончар); 16. *Тихо і весело видзвонюють коси* (М. Коцюбинський); 17. *Самотою повзли між хатами брудні дороги* (М. Коцюбинський); 18. *Вся круча по самі віця налита прозорим, розплавленим жаром* (О. Гончар); 19. *Очі від втоми закрились* (Панас Мирний); 20. *Пахучий хліб у нашій полі росте без сліз і гіркоти* (М. Стельмах); 21. *Кінь скаче вчвал щосили і щодуху* (Леся Українка); 22. *Так ніхто не кохав* (В. Сосюра).

Завдання 6. Виконайте повний синтаксичний аналіз простого двоскладного неускладненого речення (обов'язково скористайтеся схемою синтаксичного розбору простого речення).

1. *У вимірах національних я українець. У масштабі держави я громадянин. З проекції Космосу я землянин* (Л. Костенко); 2. *Ще ми дивилися на «Лежачу дівчину в саду» Ренуара* (О. Черногуз); 3. *Мова моїх творів надзвичайно кострубата. Окремі вирази бувають буквально безграмотні*; 4. *На світанку шостого листопада вдарив мороз. Земля думала глибоку думу. Мовчали вітри. По станції пройшла мідна тиша*; 5. *Мати кинулась. Мати кинулась ховати свого любого сина Андрія* (М. Хвильовий); 6. *То чим же ми гірші за пана поляка?*; 7. *Наосліп ходить в яблуці хробак*; 8. *Смаглява ніч в колісці гір Гойдала місяця мало*; 9. *З неба голубої миски Ллється спека*; 10. *Мосяжним топірцем опришка На грушці висить молодик* (Д. Павличко).

Неповні речення. Нечленовані речення. Парцеляція і присювання

1. Розмежування повних і неповних речень, неповних та односкладних речень. Диференційні ознаки повних і неповних речень.

2. Різновиди неповних речень. Структурно і семантично неповні (контекстуальні і ситуативні) речення. Семантично повні, але структурно неповні (еліптичні) речення. Традиційні і нетрадиційні підходи. Аналіз структурно-семантичних різновидів неповних речень.

3. Визначення типів нечленованих речень. Особливості функціонування та різновиди.

4. Поняття про парцеляцію і приєднання. Парцельовані (приєднувальні) та обірвані (усічені) речення. Їхні особливості та різновиди.

Практична частина

Завдання 1. Визначте неповні речення, установіть, які члени речення пропущені.

1. *Довгожданна пилюка квітневих доріг* (О. Гончар); 2. *На сході троянди світання в хитанні гілок золотих* (В. Сосюра); 3. *Не втирайте ж мої сльози, нехай собі ллються* (Т. Шевченко); 4. *Весна багата на квітки, а осінь – на сніпки* (Н. тв.); 5. *Кров свою віддам твоїй калині, пісню – травам, птицям і лісам, плоть – піску, чорнозему і глині, а високі думи – небесам* (М. Луків); 6. *Навкруги – підступна тиша* (О. Гончар); 7. *Хвилини здаються тобі за години, години – за дні, дні – за роки* (Панас Мирний); 8. *Незважаючи на ранню весну, надворі було душно і жарко* (С. Скляренко); 9. *Хай тобі кожний метелик буде привітом, а кожний подих вітру поцілунком* (О. Гончар); 10. – *Не бачила я твого брата Андрія! Не бачила!..* (М. Хвильовий); 11. – *Що ти любиш? – Усю Україну. – Що ненавидиш? – Кров воріженьків* (С. Процюк); 12. *Коли роман складається з кількох книг, він уже тоді буде – «логія». Як з трьох книг – трилогія. З трьохсот книг – трьохсотлогія. А як більше, то вже буде «Рятуєтелогія»* (Остап Вишня); 13. *Дере коза лозу, а вовк козу, а вовка мужик, а мужика пан, а пана юриста, а юристу чортів триста* (Н. тв.).

Завдання 2. Визначте двоскладні й односкладні речення, установіть, які з них неповні. Поясніть морфологічне вираження головного члена речення. Назвіть різновиди односкладних та неповних речень.

1. *На морі здіймались великі хвилі* (І. Багмут); 2. *Сіяли всю ніч* (О. Гончар); 3. *Неоране поле жовтіє. Смолою пахне дощок білий ряд* (В. Сосюра); 4. *І пахне житом молодим, і рибним виловом багатим* (А. Малишко); 5. *Пахне кропом село, полином і катраном* (М. Луків); 6. *Дорога. Ранок. Тиша. Довгий яр, весь білою черемхою залитий* (М. Рильський); 7. *Скрізь було чути*

гук, шум, гам, свист (І. Нечуй-Левицький); 8. *А Соломія все не поверталась. Десь заблудилась у плавнях* (М. Коцюбинський); 9. *Допоки горіти буде долоні твоєї дотик* (Д. Павличко); 10. *Ні сну мені, ні відпочинку* (Марко Вовчок); 11. *На Захід, на Захід, на Захід!... За-хід, За-хід, За-хід!... хід, хід, хід!* (С. Процюк); 12. *І на апостольським престолі Чернець годований сидить. Людською кровію шинкує І рай у найми оддає!* (Т. Шевченко).

Завдання 3. З'ясуйте типи (контекстуальні, ситуативні, еліптичні) неповних речень. Визначте їх основні диференційні ознаки.

1. *За городами ж, по той бік Псла, смугою чорною – ліс. І шумить, шумить по-осінньому* (А. Головка); 2. *В гущавину доріжка по папороті, повз сизих кущів* (М. Хвильовий); 3. *На захід, на захід* (О. Гончар); 4. *А поряд з нами лежали гори. З вікна бачили – сиві, сиві* (М. Хвильовий); 5. *– Ти дбаєш тільки про себе... – А ти?* (М. Хвильовий); 6. *Осіннє сонце сідало за хмари. Прощаючись з землею, заливало хмари й землю огняним світлом* (Панас Мирний); 7. *Дівчина так швиденько травою-травою до хати* (А. Тесленко); 8. *В своїй хаті своя й правда, І сила, і воля* (Т. Шевченко); 9. *Навкруги пшениць колосся В рамі сонячного дня* (О. Ющенко); 10. *І сюди, і туди безцвітний капелюшок. Згинається, туманно розпливається. І от – служба. А потім (нарешті) – столовка* (М. Хвильовий); 11. *Довкола мене – цвинтар дуи на білім цвинтарі народу* (В. Стус).

Завдання 4. Трансформуйте текст, розгорнувши неповноту окремих речень. Замініть, де це можливо, односкладні речення двоскладними. Прокоментуйте комунікативну доречність такого стилістичного експерименту.

Пустили собаку. І самі пішли.

Із старшим голубим баранячий лікар іде.

І вже виганяють з палат.

– Ста-нов-и-ись!

Отже, по-солдатському: становись.

Збились у купу санітари й санітарки.

Не так. У шеренги треба.

Гомоніли. Гомоніли.

Гомін стих.

Держали собаку за нашийника, а потім пустили.

Знову пішов дощ, у калюжах булькає.

Обнюхає собака кожного – мовчить.

А добіг до Мазія – загавкав.

Вивели Мазія з шеренги.

...Ех, Юхиме! Юхиме!

Загавкав і біля Юхима.

– Виходь!

Потім повели до старшого лікаря допит чинити.

Юхим каже: – Нічого не знаю.

А Мазій ярками подивився й байдуже кинув:

– Ну да, живого закопали.

...Вивели їх у двір і повели в місто.

Дощ знову вибух (М. Хвильовий).

Завдання 5. Знайдіть нечленовані речення, визначте їхні форми вираження і значення; поясніть розділові знаки при них.

1. *Овва! Таке мені велике добро! Не візьмеш ти, то другий візьме (І. Франко);* 2. *Глянь, де вода! – Ого-го! Далеченько (О. Гончар);* 3. *Вам обом приглянулась одна дівчина, чи як? – Еге ж (М. Стельмах);* 4. *Геть! Щезайте! Ніхто не кликав вас! (Леся Українка);* 5. *Ні! Я жива! Я буду вічно жити! Я в серці маю те, що не вмирає (Леся Українка);* 6. *Дарма! ти й без квіток хороша (Леся Українка);* 7. *Гаразд. За все поквитаємось. За все, за все! (О. Гончар);* 8. *– Гайда! – гукнула Тоня і першою шагнула в хліба (О. Гончар);* 9. *– Сидиш, Микито, вгорі? – Еге! – почулася з гальорки відповідь (Ю. Яновський);* 10. *– Ви бували серед смерек узимку, в день сонячний? – Ні (О. Гончар);* 11. *Стас розмахнувся та я-а-к лясне важкою долонею Ліду по щоці. Дзизь! (Люко Дашвар).*

Завдання 6. У поданих уривках знайдіть приєднувальні конструкції, поясніть їх різновиди.

1. *Сонце хилилось до багряного обрію. Заплуталось у верховітті дерев. Червоне, як шмат металу, готового лягти на ковадло (Ю. Збанацький);* 2. *Вона була тоді дівчам. Задержуватим, не від природи, а через потребу самоохорони, допитливим і насмішуватим (Ю. Збанацький);* 3. *Хлопцєві пригадалися осінні мряки-тумани десь біля Тиси. Довгі-предовгі*

ночі, багністі темні поля, хриплі команди (О. Гончар); 4. Щоранку з далечі побережної з'являється він. Син чийсь. Хлопчик того віку, коли фантазія цвіте і берегові дітлахи почувають себе Магелланами (О. Гончар); 5. Скільки шедеврів позникало з музею під час війни... І не лише картини (О. Гончар); 6. Раптом над самою головою небо заграло. Милозвучно, потужно, світло (О. Гончар); 7. Десь там, в самій душі яблука торохкотять. Спілі до краю! (О. Гончар); 8. Буває так ні з сього ні з того візьмеш і образиш людину. Зовсім не бажаючи того (О. Гончар); 9. На моніторі свідомості хочу малювати щось красиве і добре. Натомість у вічі лізе всіляка погань. Випари людських боліт, викиди атомних станцій, вихлопи політичних труб, – словом, всі мутагени на нашу психіку (Л. Костенко); 10. Маркам тут не місце. Як Платонам, Іоанам й Іаковам! Тут виживають Сашки. Або Серьожки! (Люко Дашвар).

Завдання 7. Обґрунтуйте комунікативну доцільність уживання речень представлених різновидів. Дайте відповідь на запитання: що забезпечує сприйняття моделі речення (підтримує модель)?

1. Чи серцем не жажнувся од ознобу на цих всебідах? О, коли б знаття... (В. Стус); 2. Що ж на ниві уродилось??!! Уродила рута... рута... Волі нашої отрута (Т. Шевченко); 3. Ну що б, здавалося, слова... (Т. Шевченко); 4. Продаєм Або у карти програєм Людей ... не негрів ... а Таки хрещених ... но простих (Т. Шевченко); 4. Я прийшла спитати вас... прохати вас... (М. Хвильовий).

Завдання 8. Виберіть неповні речення і складіть із кількома з них невеличкий зв'язний текст.

Весняний вечір. Молоді тумани.

Неон проспектів. Туга ліхтарів.

– Я так тебе любила, мій коханий.

– Прости мене – я так тебе любив.

*І срібляться озерами долини,
шовковий шепт пригашених калюж.*

– Мені ти все життя, немов дружина.

– Мені ти все життя, неначе муж.

– А пам'ятаєш? – Добре пам'ятаю.

-
- А не забув? – Ні, не забув, о ні!
– Здається, ніби в молодість вертаю.
– Це справді – ти? Це справді – ти? Не в сні?
– А першу зустріч? – Першу і останню.
– А я лиш першу. Ніби й не було
минулих років нашому коханню.
Не вір, що за водою все сплигло.
– Не треба, любя. – Знаю, що не треба.
– І дуи четвірко б'ється на ножах (В. Стус).

Завдання 9. Виконайте повний синтаксичний аналіз речень із запропонованої надфразної єдності (обов'язково скористайтесь схемою синтаксичного розбору простого речення).

Я почав молитися Богу. Бог у людині. Він є або немає. Але повна його відсутність – се великий крок назад і вниз. У майбутньому люди прийдуть до Нього. До Божественного в собі. До прекрасного. До безсмертного. І тоді не буде гнітючої сірої нудьги, безрадісного будня (О. Довженко).

Односкладне речення

1. Проблема односкладного речення в мовознавстві. Предикативна основа односкладних речень.
2. Різні підходи до визначення й класифікації односкладних речень. Односкладні речення в шкільному курсі української мови.
3. Характеристика й аналіз односкладних речень різних типів. Структурно-семантичні різновиди односкладних речень із дієслівним та прислівниковим головним членом.
4. Структурно-семантичні різновиди односкладних речень з іменниковим головним членом.

Практична частина

Завдання 1. Диференціюйте речення на двоскладні та односкладні. Підкресліть у них предикативну основу. Дайте структурно-граматичну характеристику головним членам речення.

1. Один з останніх рейсів був винятковим (О. Гончар);
2. Висохлий степ. Панська пишиця. І потріскані до крові, обвуглені губи женців (М. Стельмах);
3. З одинокої на ціле

татарське село кав'ярні дуже добре видно було і море, і сірі піски берега (М. Коцюбинський); 4. Скрізь було чути гук, шум, гам, свист (І. Нечуй-Левицький); 5. Ви аристократ «Щонакажете!» Пишетесь разом і з великої літери (О. Чорногуз); 6. Дисципліна і порядок насамперед (О. Чорногуз); 7. І знову степ. І знову даль розлога (Л. Костенко); 8. Безкрайній степ. Де-не-де його перетинають лісові смуги (Остап Вишня); 9. Зелений луг над річкою Тясмин (Остап Вишня); 10. – Не блазнюй. Ти для мене був не коханцем. Ти для мене був коханим... – Я не філолог. Я історик. У таких філологічних тонкощах не розбираюсь (О. Чорногуз); 11. До старого нема вороття (М. Луків); 12. Один залишає сліди на землі. Маю на увазі орача з плугом. А другий – тільки відбитки пальців (О. Чорногуз); 13. Жита! винограду! і пиениці! А на морі – вірні кораблі (П. Тичина); 14. Мова. Мова моїх творів надзвичайно кострубата (М. Хвильовий); 15. Спробував навести в мутних очах діафрагму й експозицію одночасно. Не впорався (Люко Дашвар); 16. Школа. Клас (М. Хвильовий); Так сміються ж з України Стороннії люди! Не смійтеся, чужі люде! (Т. Шевченко).

Завдання 2. Визначте різновиди особових односкладних речень. Підкресліть у них головний член і поясніть його морфологічне вираження.

1. Той монастир недавно збудували (Л. Костенко); 2. Забуду моря віщий шум чи юнь, даровану годами (А. Малишко); 3. Первоцвітом виникаю з веснами на світ (М. Вороний); 4. Шукайте цензора в собі (Л. Костенко); 5. Весною в селі встають рано (Гр. Тютюнник); 6. Йому скрутили руки і здали (Л. Костенко); 7. Запропастили народну освіту (В. Яворівський); 8. Читай Горация, Вергілія, Овідія та інших Гомерів (Остап Вишня); 9. Вчи жінку без дітей, а дітей без людей (Н. тв.); 10. Годуй сина для себе, а дочку – для людей (Н. тв.). 11. – Пожди, експлуаторшо! (Остап Вишня); 12. Свою Україну любіть, Любіть її... Во время люте, В останню тяжкую минуту За неї господа моліть (Т. Шевченко); 13. Пливу в сльозах. Шукаю броду (В. Стус).

Завдання 3. Знайдіть головний член у неозначено-особових реченнях, з'ясуйте його морфологічне вираження. Поясніть причину невизначеності суб'єкта в кожному реченні (суб'єкт

невідомий мовцю, суб'єкт не може бути визначеним, суб'єкт не названо з певних причин).

1. *Покромсали моє життя на частки, на тьмяну січку слів і суєти* (Л. Костенко); 2. *Либонь, і правду кажуть про гуцула* (Леся Українка); 3. *Отож у темінь зореву на в'ялу, скошену траву його поклали у стодолі, забинтували груди кволі* (А. Малишко); 4. *Об тій порі знайшли їх трьох в оцій долині* (А. Малишко); 5. *Чи хоч пучечок тої калини мені на груди покладуть* (Л. Костенко); 6. *Посадили над козаком явір та калину* (Т. Шевченко); 7. *Задзвонили у Констанці рано в усі дзвони* (Т. Шевченко); 8. *Вас можуть випадково підстрелити. Вас можуть убити, заклавшись на парі* (О. Чорногуз).

Завдання 4. Диференційуйте безособові та інфінітивні речення. Підкресліть у них предикативну основу, поясніть морфологічне вираження головного члена речення.

1. *Мело, крутило, скаженіло, огортаючи присмерками весь край* (О. Гончар); 2. *Чи їсточки захотілося?* (В. Яворівський); 3. *Сіро і сумно ставало на заході сонця* (М. Коцюбинський); 4. *Бодай би вік не бачить цих бояр* (Л. Костенко); 5. *Між будинком та брукованою вулицею розбито мальовничий полісадник* (І. Ле); 6. *Було б одразу присудить до страти* (Л. Костенко); 7. *Відпочити б з дороги* (Леся Українка); 8. *А вже світає, сумно, сумно, сумно благословляється на світ* (М. Луків); 9. *Командира батальйону було викликано за допомогою рації* (О. Гончар); 10. *Господи! На сьогодні вистачить терзати мою душу!* (В. Яворівський); 11. *Їй зробилося душно* (І. Франко); 12. *Тож відпустити дівчину негайно і скасувати вирока того* (Л. Костенко); 13. *Не було видно горлопанів та цицеронів* (С. Процюк); 14. *В одній з британських газет написано: «Беслан змінить світ»* (Л. Костенко); 15. *Ет, якби ж то Людці вибирати!* (Люко Дашвар); 16. *Тут нема простих коней...* (Остап Вишня); 17. *Загалом у Нью-Йорку можна жити. У Нью-Йорку можна і вмерти* (О. Чорногуз); 18. *Треба крові, брата крові...* (Т. Шевченко).

Завдання 5. Перетворіть безособові речення на синонімічні двоскладні. Підкресліть у них підмет і присудок.

1. Пахло смолою і хлібом житнім. 2. Потім несподівано зразу труснуло сніжком. 3. Козакам поталанило пробитися до фортеці. 4. Добуто у турків один прапор і одну добру гармату.

Завдання 6. Визначте різновид односкладних речень іменного типу. Підкресліть головний член речення, укажіть засоби його вираження.

1. *Падіння. Вибух. Спалах. Довгий ряд цистерн з бензином. Взвод мотопіхоти. Штабна машина* (Л. Дмитерко); 2. *І шум, і спів, і коридори* (В. Сосюра); 3. *Варшава. Театр. Акорди пісенні. Вітальні промови. Овацій грім* (Л. Дмитерко); 4. *Спокійні ночі. Сива голова. Жорстка кирея кольору нічного* (Л. Костенко); 5. *Окоп. Залізниця. Гармата* (А. Малишко); 6. *О, горда певність дужої руки. Набряклих м'язів радісне щеміння! І дух, бадьорий, гострий і п'який Розколотого долотом каміння!* (О. Ольжич); 7. *Проблеми з безробітними. Проблема з жебраками* (О. Черногуз); 8. *Ох, і очеретяна ж річка Оскіл!* (Остап Вишня); 9. *Чудесна кийвська осінь...* (Остап Вишня); 10. *Світе тихий, краю милий, Моя Україно!* (Т. Шевченко); 11. *Хуртовина. Вітри* (М. Хвильовий); 12. *Новий рік. Щастя* (М. Хвильовий); 13. – *Нещасний прикажчику...* (М. Хвильовий); 14. *Молодчага!* (В. Яворівський).

Завдання 7. За поданим початком продовжіть розповідь, використовуючи різні типи односкладних речень.

Ось ранок... Ясний та погожий ранок після короткої ночі (Панас Мирний).

Просте ускладнене речення. Однорідні члени речення.

Звертання. Вставні і вставлені конструкції

1. Поняття ускладненого речення. Семантико-синтаксична специфіка простих ускладнених речень. Різновиди ускладнення. Традиційні та нетрадиційні підходи.

2. Ускладнення простих речень однорідними членами речення. Поняття про потенційно складні речення. Розрізнення однорідних і неоднорідних означень. Узагальнюючі слова при однорідних членах речення. Пунктуація в речення з однорідними членами.

3. Синтаксична природа звертань. Особливості морфологічного вираження звертання. Диференційні ознаки звертання, конструкції «називного уявлення» та головного члена вокативного речення.

4. Розмежування вставних і вставлених конструкцій. Різновиди вставних конструкцій, розділові знаки при них. Різновиди вставлених конструкцій, розділові знаки при них.

Практична частина

Завдання 1. Поясніть, чи є однорідними виділені члени речення.

1. *А мокрий степ гірко пах* полином і *тихо шумів* од вітру (Гр. Тютюнник); 2. *Над баишаном і куренем стояв молочний надщерблений місяць* (Гр. Тютюнник); 3. *Я йшов незнайомою дорогою, не бачачи її, вдалину, навмання йшов* (Гр.Тютюнник); 4. *Баркас підскакував на місці, хлюпав, як риба, і не міг пристати до берега* (М. Коцюбинський); 5. *На жоржини, на троянди ранок чистий, золотистий сипле сльози-діаманти, сипле іскорки перлисті* (Г. Чупринка); 6. *Понад дорогою за тином в огороді росте кілька високих розкішних плакучих верб* (І. Нечуй-Левицький).

Завдання 2. З поданими групами прикметників та іменниками складіть речення. Визначте, які прикметники виконують роль однорідних означень, а які – неоднорідних. Відповідь прокоментуйте. Поясніть уживання розділових знаків.

1. *Великий, перелітний, сірий, незвичайний, хижий (птахи)*. 2. *Тепла, полуднева (країна)*. 3. *Мовчазний, замріяний, зимовий (ліс)*. 4. *В'їдливий, паровозний, сизий (дим)*. 5. *Гордий, золотистосиній, український (прапор)*. 6. *Незалежна, вільна, соборна, міцна, європейська (держава)*.

Завдання 3. Назвіть однорідні члени речення різного порядку. Визначте, які смислові відношення існують між ними і якими засобами вони виражені.

1. *Видно, не втекти їй від себе, від свого смутку, не схватися ніде* (М. Олійник); 2. *Викотився з-за гаю місяць – і став оглядати околицю* (Панас Мирний); 3. *Толочу босими ногами прив'ялу гарячу траву в покосах. З неї раз по раз вилітають великі*

й дрібні, руді й зелені коники, хурчать крильцями і знову зникають, ховаються (Гр. Тютюнник); 4. *Гори, і долини, і поля, і сади, і ставок, і хати були залиті й облиті чистим прозорчастим, білим, як срібло, світлом* (І. Нечуй-Левицький); 5. *Не питай старого, а бувалого* (Н. тв.); 6. *Тепла липнева ніч пролітає садками, посадками, скиртами в полях* (О. Гончар); 7. *Не лише силою треба боротись, а й умінням* (Н. тв.); 8. *Цілий день вона або на городі, або в саду* (І. Нечуй-Левицький); 9. *Нема в нього ні оселі, ні саду, ні ставу* (Т. Шевченко); 10. *Рости, синку, Козачеству на славу, Вороженькам в розправу* (Н. тв.); 11. *Наче в провесні чи літі зацвіли поля* (Т. Масенко); 12. *Іноді прорветься у батька якість незвичне, незатерте слово, непокірний і негречкосіївський жест і одразу гасне...* (С. Процюк); 13. *Він подивився на мене тим своїм дивним-наче-з-космосу-і-ніяких-позивних поглядом і нічого не сказав* (Л. Костенко); 14. *Українці з їхньою первісною вітальністю та нахилом до оперетковості й гумору при будь-яких ситуаціях не зрозуміють нашого тонкого декадансу... Їм слід чимало речей пояснювати згрубіше, без брюссельської дипломатії та французької галантності, без німецького перфекціонізму та британської стриманості...* (С. Процюк); 15. *Говорили ті книжки про право кожного й про волю те право добувати; судили про звіра і чоловіка; про світ і його закони довічні* (Панас Мирний).

Завдання 4. Подані речення трансформуйте в прості, ускладнені однорідними членами.

1. *Стоїть місяць серед неба* (Ю. Федькович); 2. *Благословенна природа дихала легко* (О. Чорногуз); 3. *Встало сонце променисте* (Г. Чупринка); 4. *Тихо сонце закотилось. Небо в смугах золотих. Все заснуло, притаїлось; степ дрімає. Степ затих* (Г. Чупринка).

Завдання 5. Визначте однорідні головні члени речення. З'ясуйте ознаки їхньої однорідності / неоднорідності. Встановіть особливості синтаксичного зв'язку між підметами й присудками та граматичні особливості однорідних членів речення.

1. *А навколо була така дивна первозданна тиша, такий спокій, така ніжна м'якість звуків* (Г. Тютюнник); 2. *І втома від цілоденної праці, і холод, і ця сумна картина мимохить насували мрію про теплу хату* (М. Коцюбинський); 3. *А по дашку прозорой*

веранди ходили то дощі, то голуби (Л. Костенко); 4. Може, то не тільки птиця, а й вербне сонце розгойдує свій передсвятковий дзвін і струшує на землю співуче золото росин (М. Стельмах); 5. Глибину тиші не зменшує ні сюрчання коника десь у траві, ні шелест тополиного вершечка (О. Гончар); 6. По хуторах і пасіках, по приструмкових хащах і непролазних тернах, по байраках і долинах ні на хвилину не затихав той спів, та музика, те вечорове весняне диво (В. Шевчук); 7. Напишу я дрібні листи Білими рученьками, Одішлю до родиноньки Своїми мисленьками (Н. тв.); 8. Небо то ніби плакало тихими дрібними сльозами, то цілі дні ніби ливцем лило сльози (І. Нечуй-Левицький); 9. А ти мітингуї, дармократик, давай незалежну, буди народчик по хуторах, гиркайся з владою... (В. Яворівський); 10. І совається тоді неуважна людина, і сикає, і ахає, і охає, і чухмариться, і крутиться, і ойкає (Остап Вишня).

Завдання 6. Визначте узагальнюючі слова та однорідні члени речення. З'суйте їхню синтаксичну роль і морфологічне вираження. Поставте розділові знаки.

1. І на тім рушничкові оживе все знайоме до болю і дитинство й розлука й твоя материнська любов (А. Малишко); 2. Що в твоїм імені є чарівниче Трунок чи хміль чи веселкова заба (А. Малишко); 3. Весь степ і лиман і озеро і море все закуталось у якийсь чарівний тихий світ повилось прозорим сизим туманом (І. Нечуй-Левицький); 4. Люди обличчя одержина овоц дошки вірвовки дьоготь ягоди віники усе движить мішається миготить зникає і знов показується проти очей (Марко Вовчок); 5. Гуртожиток оживає верещить і рохкає варить їжу і вживає алкоголь псує презервативи і готується до семінарів (С. Процюк).

Завдання 7. Підкресліть звертання, визначте їхню структуру, укажіть на морфологічне вираження.

1. Грими, моя пісне, могутня, палка, на всім українським роздоллі (Г. Чупринка); 2. Вітре дужий, вітре вільний, скинь з плечей моїх вагу! Батьку Дніпре буйнохвильний, збий, розлий мою нудьгу (Г. Чупринка); 3. О, дзвени голосніи, розливайся повніи, казко – пісня майової ночі (Олександр Олесь); 4. Фантазіє, богине легкокрила, ти світ злотистих мрій для нас відкрила і землю з

ним веселкою з'єднала (Леся Українка); 5. *Ой печенько-перегаренько, Спечи нам короваєнько* (Н. тв.).

Завдання 8. Прочитайте речення. Визначте функцію словосполучення *широкі пшеничні поля*. Випустіть в обох реченнях займенник *ви*. Поясніть, які зміни відбудуться на формально-граматичному і структурно-семантичному рівнях.

Широкі пшеничні поля, ви дорогі мені з дитинства.

Широкі пшеничні поля, ви будите в мені спогади про дитинство.

Завдання 9. Прочитайте речення і доведіть, що іменники в називному відмінку множини не є звертаннями. Чи можна перебудувати речення так, щоб ці іменники стали звертаннями.

Мрії не покидають нас. Сади зустріли нас ніжним цвітом. Пісні звучать у кожному домі. Коні воронії мчали вперед.

Завдання 10. У поданих реченнях із звертаннями поставте пропущені розділові знаки. Чи вплине на пунктуацію речення заміна дієслова в наказовому способі дієсловом у дійсному способі?

1. *У небі темнім і глибокім веселі зіроньки зійдїть* (Г. Чупринка); 2. *Вітрило вітроньку вітрисько В небеснім безкраї лети. На вояків не падай низько. Не гни черленї щити* (А. Малишко); 3. *Прийди весно прийди рясна новим життям заграй* (Б. Лепкий); 4. *Збережи нам квіти пишині поверни часи колишині – чуєш вітре степовий* (Г. Чупринка); 5. *Чолом вам б'ю панове любляне Да ласкаві багаті люблянські міщане* (Н. тв.).

Завдання 11. Підкресліть вставні конструкції. З'ясуйте їхнє значення та смислове навантаження. Поясніть розділові знаки.

1. *Про воду, звісно, марять подорожні* (М. Рильський); 2. *З-за саду, здавалося, одразу за ним, підіймалася супроти полуденного сонця велика, у півнеба, синя хмара* (Гр. Тютюнник); 3. *Мабуть, людині не можна відриватися від рідного берега* (Ю. Мушкетик); 4. *Дерева, видно, звалені були недавно* (О. Шеренговий); 5. *А втім, він міг відповісти і з питальною інтонацією* (Ю. Андрухович); 6. *На жаль, козацьке повстання на цей раз не вдалося* (Я. Галан); 7. *Горе, кажуть, об горе чіпляється* (Панас Мирний); 8. *У кожному ділі є свої майстри і своє, так би мовити, натхнення* (О. Гончар); 9. *Либонь, колись*

тут була рівнина (В. Яворівський); 10. Придбали ви чудесне, приміром, пойнттереня (Остап Вишня); 11. Я, правда, ніколи не вважав оригінальність самоціллю (М. Рильський); 12. На мою думку, делікатність має сенс до якоїсь межі... (В. Коротич).

Завдання 12. Перепишіть речення, розставивши необхідні розділові знаки. Визначте, в яких випадках одні і ті ж слова є вставними, а в яких – членами речення.

1. *Минають села, наче сни. І от нарешті засиніли Дніпропетровщини лани (В. Сосюра); 2. Сьогодні нарешті дійшли до згоди (М. Стельмах); 3. Сушилося сіно в покосах, – світ сіном здавалось пропах (І. Нехода); 4. Веселеє колись село чомусь тепер мені, старому, здавалось темним і німим (Т. Шевченко); 5. На щастя літак ішов по курсу майже на схід (М. Шумило); 6. Відчиняли люди широко ворота, поливали на щастя дорогу, щоб завжди таким багатим був двір (І. Цюпа); 7. Головне не треба читати на ніч. Тоді сподіваюсь і безсоння мине (ЛесяУкраїнка); 8. Сподіваюсь від моря дуже багато – спасибі йому та південному сонцеві, минула моя пропасниця лиха (Леся Українка).*

Завдання 13. Визначте вставлені конструкції. З'ясуйте їхню структуру. Поясніть функціональне призначення таких одиниць.

1. *Сяло сонце, гралося з росою у блискітки – хто кого переблищить – і зовсім не гріло (Гр. Тютюнник); 2. Климко став навколішки, припав до води – холодна та добра! – тоді вмився і втерся галстуком од матроски (Гр. Тютюнник); 3. Із заходу понад старим, певно ще довоєнним, кукурудзищем (з-під снігу тільки деінде стирчали поламані зчорнілі стебла) майже над самою землею тягло хмари... (Гр. Тютюнник); 4. І взагалі помаранч – це не наш овоч (лізе в голову: бананова республіка, Оранжева республіка) (Л. Костенко); 5. І мені (та й вам, шановний!) буде жаль (і тужно, і жахно) розлучатися з сим світом (Б. Олійник); 6. На другому поверсі стояла (мабуть, краще – висіла) неймовірна тиша (О. Черногуз); 7. Виграв сірий, без будь-якої ідеї, без жодного публічного виступу перед людьми, нікому не відомий газовий трейдер Тітов (його платні агітатори казали нашим селянам: голосуйте за прізвище космонавта, і вони*

шукали в списку Гагаріна) (В. Яворівський); 8. Їхні педагоги (не люблять цього слова, часто безпідставно вважаючи себе на кілька голів вищими за шкільних учителів. Знали б ви, шановні дидакаси, наскільки студентству байдужі ваші непомірні і смішні амбіції, що мають якесь значення хіба що для карликової ієрархії ваших кафедр...) все ж знаходилися у привілейовано-столичному становищі (С. Процюк); 9. Країна «Чукрен», як про те свідчать матеріали, знайдені при розкопках гробниці чухраїнського царя Передериматніоріохора, розлягалася на чималім просторіні від біблійської річки Сону до біблійської річки Дяну (Остап Вишня).

Речення, ускладнені відокремленими другорядними членами та уточнюючими конструкціями

1. Поняття про відокремлення. Загальні й часткові умови відокремлення.
2. Напівпредикативні відношення та їхній вияв у реченні.
3. Відокремлені узгоджені та неузгоджені означення, прикладки, додатки, обставини. Розділові знаки при відокремлених членах речення.
4. Диференційні ознаки відокремлених і уточнюючих членів речення.

Практична частина

Завдання 1. Підкресліть відокремлені члени речення, з'ясуйте умови їх відокремлення. Трансформуйте речення з напівпредикативними відношеннями в речення з поліпредикативними відношеннями (міжрівневі перетворення).

1. *Внизу, як величезне біле покривало, простяглася північна пустиня – тундра* (М. Трублаїні); 2. *Горять в росі ранкові далі, багаті різнобарв'ям трав* (Т. Масенко); 3. *Щасливиця, я маю трохи неба і дві сосни в туманному вікні* (Л. Костенко); 4. *І сама Галя, з чудовими очима, з народною піснею, з голосом, як шовк, дуже підходила під його ідеал* (І. Нечуй-Левицький); 5. *Натрудившись у квітні, Перецвівши у маю, Йдуть дерева передлітні В повінь лагідну своєю* (М. Рильський); 6. *І легко, наче*

продовжуючи пісню іволги, задзвеніли срібні ноти дитячого чистого голосу (М. Стельмах); 7. Більш жодного звуку не донеслося, крім повівання пахучого повітря, в розквітлім гіллі саду (Марко Вовчок); 8. М'який і мрійний за вдачею, він легко поступався перед більш наполегливими та говіркими людьми (М. Стельмах); 9. Ясне сонце, тепле й приязне, ще не вспіло наложити палючих слідів на землю (Панас Мирний); 10. Непорушно стоять дерева, загорнені в сутінь, рясно вкриті краплистою росою (М. Коцюбинський); 11. На порозі гість веселий – дощ блакитний, весняний (М. Рильський); 12. Пішли роки мої юрбою, не зупиняючись, вперед (Л. Дмитерко); 13. Степ, струснувши з себе росу та зігнавши непримітні тіні, горить рівним жовто-зеленим кольором (Панас Мирний).

Завдання 2. Поясніть умови відокремлення або невідокремлення означень. Поставте, де потрібно, розділові знаки, визначте випадки їх можливої варіативної розстановки, зокрема й при відокремлених прикладках.

1. Земля наша – як та книга писана не пером а шаблями та списами овіяна легендами (І. Цюпа); 2. Рожевим цвітом радісно залиті шумлять сади... (В. Сосюра); 3. Місяць закоханий в ніч чарівну сяє щасливий і світить (Олександр Олесь); 4. Он хмарки бредуть повільно одна за одною над самим обрієм схожі на білих лебедів (О. Копиленко); 5. Цілу ніч сіявся неквапливий впереміш з мокрим снігом осінній дощ (О. Новиченко); 6. Густа мряка чорним запиналом єднала з небом спалену сонцем полонину (М. Коцюбинський); 7. Час великий диригент перегортає ноти на пюпітрі (Л. Костенко); 8. Широкий у плечах вузький у стані молодіюватий з виду він здавалось був не батьком а старшим братом Романа (М. Стельмах); 9. Ясні охоплені багрянцем гори стояли до самого небокраю (О. Гончар); 10. Велике місто лежало на березі чисте вимите грозовими дощами по-весняному прибране (В. Собко); 11. Ходить вечір мрійний мій веселик по дніпровій сивій ковилі (А. Малишко); 12. Ліс зустрів мене як друга горлиць теплим воркуванням (М. Рильський).

Завдання 3. Поясніть умови відокремлення додатків. Поставте, де потрібно, розділові знаки.

1. Там замість житечка в теплеє літечко терен зацвів (Г. Чупринка); 2. У хліві крім ластів'ячого гнізда під кроквою нічого не було (Гр. Тютюнник); 3. І замість свічки палахкотіло сонце (В. Дрозд); 4. Безперечним фактом є високий зліт народної творчості зокрема жанру історичних пісень (М. Рильський); 5. Робота була переписана начисто за винятком кількох сторінок (І. Франко); 6. Замість робитися майстрами часу ми стали його бранцями (О. Забужко); 7. Щодо моєї роботи то краще не питай (М. Коцюбинський).

Завдання 4. Поясніть умови відокремлення / невідокремлення обставин. Поставте, де потрібно, розділові знаки.

1. А лопухи почувши холодок настовбурчилися тихо зарипіли випростовуючись і теж запахли – низовинням росою нічцю (Г. Тютюнник); 2. Білка вискочила з дупла і чіпляючись за припорошені снігом гілки сосон полетіла мені назустріч залишаючи за собою хвіст снігової пилуки (В. Канівець); 3. На дереві незважаючи на реучкий вітер трималося ще кілька поруділих листків (В. Собко); 4. Залежно від інтонації одне й те ж речення набуває різного значення (Підр.); 5. На кладці обнявшись стояли дві дівчини і забувши про все на світі виводили стару сумовиту пісню (М. Стельмах); 6. Старий підводиться і не прощаючись іде зникає десь внизу за курганом (О. Гончар); 7. Степ струснувши з себе росу та зігнавши непримітні тіні горить рівним жовто-зеленим кольором (Панас Мирний); 8. Хлопчики сиділи на крутому березі звисивши ноги і стежачи за вудочками вели тиху розмову (Ю. Яновський).

Завдання 5. Складіть речення, щоб подані словосполучення стали відокремленими членами речення. Прокоментуйте розділові знаки.

1. Облите місячним сяйвом озеро. 2. Високе чисте вечірнє небо. 3. Струснувши з себе росу. 4. Геніальний син українського народу Тарас Шевченко.

Завдання 6. Поставте розділові знаки при уточнюючих членах речення. Визначте синтаксичну роль та морфологічне вираження уточнюючих членів речення.

1. В село із лісу вовк забіг (Л. Глібов); 2. У долині на виднокрузі сіріло щось широкою смугою і розливалось у пільмі

(М. Коцюбинський); 3. *Недалеко від хати під низькою стріхою весело стояла стаєнка чи хлів* (М. Стельмах); 4. *Цікавою особливістю дум є їх граматичні неправильності точніше відхилення від загальноовживаних мовних норм* (М. Рильський); 5. *Розкішні здорові тополі високо шуміли понад дахами густі аж чорні* (М. Коцюбинський); 6. *Спотворено тоді пісні мої бриніли оті нові неспівані пісні* (Леся Українка); 7. *Поночі скрізь. Тільки в школі ще світиться у директора* (Гр. Тютюнник); 8. *Ще не висохли весняні калюжі аж зацвіли позеленіли* (Панас Мирний); 9. *Це саме вона природа з цих колишніх красунь витворила щось на зразок отих абстракціоністських скульптур* (О. Черногуз); 10. *А десь у піднебессі далеко-далеко аж десь-десь аж он там поза хмарами реве на «яструбкові» мотор* (Остап Вишня).

Завдання 7. Спишіть речення, розставляючи пропущені розділові знаки. Підкресліть відокремлені члени речення. Назвіть умови відокремлення.

1. *Попід білими хатами на лавах і колодах залиті дивним місячним світлом і зачаровані піддавшись владі трепетних нічних дотиків сплітаючи пальці в ніжному пручанні коло заборонених сфер непорушно сиділи чисті дівчата з парубками обравши одне одного і притулившись щоким до палаючої щоким дивились широко розплющеними очима в срібносяйну небесну далечинь* (О. Довженко); 2. *Нерадий волі висів тяглий свист над небокраєм* (В. Стус); 3. *Ми всі із хліба виростили сину із праці себто чуда із чудес...* (Б. Олійник); 4. *Над луками залитими квітневою повинню холонув оранжевий вечір зануривши в мілкі прибережки далеке полум'я хмар* (Гр. Тютюнник); 5. *Звісно Львів заслужив на таку левофілію виборовши її в минулому столітті особливо в першій її половині* (С. Процюк).

Завдання 8. Складіть діалог (телефонну розмову) між двома подругами, у яких завтра іспит. Використайте ускладнені прості речення. Прокоментуйте використання різних типів речень за метою висловлювання, емоційним забарвленням, модальністю.

Завдання 9. Укладіть таблицю «Розділові знаки при відокремлених членах речення».

Складне речення

Теоретичні знання.

Студенти повинні знати:

- поняття складного елементарного й неелементарного (багатокомпонентного) речення;
- класифікацію складних речень;
- основні характеристики різних типів складних речень;
- правила вживання розділових знаків у складних реченнях різного типу;
- основні принципи й послідовність синтаксичного аналізу складного речення.

Практичні вміння й навички.

Студенти повинні вміти:

- теоретично інтерпретувати поняття складного речення;
- визначати ознаки складного речення, засоби вираження семантико-синтаксичних відношень між предикативними частинами і типи синтаксичних зв'язків;
- чітко розмежовувати сурядний і підрядний типи зв'язку та сполучні засоби, що їх представляють;
- класифікувати складносурядні речення за сполучними засобами, характером семантико-синтаксичних відношень, порядком предикативних частин тощо;
- теоретично обґрунтовувати особливості граматичної будови складнопідрядних речень та практично визначати типи підрядних речень за основними показниками їх розмежування;
- розрізняти сполучники, сполучні та співвідносні слова, характеризувати смислові відношення, які вони виражають, та робити синонімічні заміни;
- тлумачити безсполучникові складні речення з однотипними і різнотипними частинами, особливості їх інтонаційної організації;
- установлювати тип складного речення;
- пояснювати вживання розділових знаків у складних реченнях;

-
- правильно будувати й доцільно використовувати складні речення різних типів у мовленні;
 - визначати складні синтаксичні конструкції, правильно їх характеризувати;
 - графічно представляти синтаксичні конструкції;
 - виконувати повний синтаксичний аналіз складних речень;
 - оптимально вибирати та варіювати мовленнєві структури, здійснювати свідомі синонімічні заміни в усному та писемному мовленні.

Складне речення як синтаксична конструкція

1. Поняття складного речення. Формальна, семантична, комунікативна організація складного речення.
2. Визначальні граматичні та семантичні ознаки складного речення.
3. Засоби зв'язку предикативних частин складного речення.
4. Поділ складних речень за основними засобами зв'язку на сполучникові та безсполучникові. Принципи класифікації.
5. Перехідні випадки між простими і складними реченнями.

Практична частина

Завдання 1. Аналізуючи текст, укажіть, які речення віднесли до складних і за якими ознаками.

Ось він [Василь] іде по дорозі крізь місячну повінь. Легкий пил під ногами. Роса на траві. Темні коні пасуться. Ось їх слід у росі. Он їх спини вилискують. Щось промайнуло в сутіні за мостом під вербою. Ні, нічого не майнуло. Тихо навколо й не тихо. Все сповнене особливих, нерозпізнаних звуків. Крізь далекі дівочі співи, що тихо бринять десь у сріблястому сяйві, здається, ніби чути, як росте трава, огірки, як десь у таємничій паркій тьмі довшіє огудина гарбузів, чіпляючись вусами за тин, як наливаються червоним соком вишні, шаріють груші.

Пахне нічними квітами земля, пахне плодами й листям, і медом соняшників, і медом тютюну, і медом гречки. Все довкола пахне, навіть пил на дорозі і навіть роса (О. Довженко).

Завдання 2. Прочитайте уривок з вірша Л. Первомайського «Слово». Визначте, скільки предикативних частин має складне речення, схарактеризуйте засоби їхнього зв'язку. Поясніть пунктуацію.

*Летить моє слово – дзвенять малинові
В снігах на шляхах калатальця зимові;
У ньому бори задубілі, величні,
Січе завірюха січнева у січні;
В нім лютий над пущами вихрить снігами
І лютим морозом скрипить під ногами;
А березнем слово дихне – на просторі
Берізки у сні затремтять білокорі;
Обізвуться леготи теплі й привітні –
І яблуні вкриються цвітом у квітні;
І травень дощами пролетіть над краєм,
Всю землю вкриваючи рястом і маєм;
І висіє ягоди червень на доли;
На липи у липні злітаються бджоли;
А серпень гарячий проходить степами
З комбайнами, а не старими серпами;
У дні вересневі дихнуть небозводи
Диханням осінньої прохолоди,
І золотень-жовтень в одіння багрове
Одягне поля, і гаї, і діброви, –
І ось уже слово кружляє над садом,
Дзвенить, і гуде, і летить листопадом,
І стелиться, й хилиться, й вихриться, й в'ється,
І в груддя збивається, й груднем зовється.*

Завдання 3. З поданих речень утворіть складні з сурядним чи підрядним зв'язком. Увівши потрібні сполучники, вилучіть слова, що можуть повторюватися, оберіть доцільний порядок розташування предикативних частин складного речення.

1. *Вже зійшло сонце. Вода заголубіла. Пасемки туману над поверхнею стали біліші й наче рухливіші, жвавіші. Облите ранковим промінням обличчя Шелемеха дихало непримиренністю. Не можна було зараз не милуватися ним (Є. Гуцало);* 2. *Сонце стояло вже високо. Мороз не всідався. Згори мені було видно все*

село – велике, незграбно розкидане поміж яругами та спадистими косогорами. Там копошилися люди. Чорнілі латки вирубаного чагарника (Гр. Тютюнник).

Завдання 4. На місці крапок поставте розділові знаки і сполучники, свій вибір умотивуйте. Поясніть синтаксичне, смислове та інтонаційне навантаження розділових знаків. Охарактеризуйте способи поєднання предикативних частин у складне речення.

1. *Тонкий промінь торкнувся зголубілого вікна ... на склі наче накопчили шротинки золотого сяйва. Я спав ... цей промінь постукав у мої очі, постукав у мою душу ... тепер пробуджені очі пильно приглядаються до тієї вузької калюжки, якою стала шибка ... душа все більше сповнюється певністю, що вона теж поступово золотіє, закрітаючи жовточолим соняхом (Є. Гуцало); 2. Тільки небо тоне ... пахне небом степова імла (А. Малишко); 3. Тебе нема ... дні – як ночі ... сад хитається в журбі (В. Симоненко); 4. Цвіте земля садами і людьми ... люди – дітьми ... діти – таїною (П. Скунць); 5. Ночами земля вже тужавіла ... вдень розм'якала проти сонця... озимі посіви весело бігли в долину (М. Стельмах).*

Завдання 5. Порівняйте речення, установіть відмінності в їхній структурі та стилістичному забарвленні.

1. *Куці шельуги росли у воді, й тепер човен плів через їхню зелену отару (Є. Гуцало) і Куці шельуги росли у воді, й тому тепер човен плів через їхню зелену отару;* 2. *У Верхній Хортиці стоїть і досі могутній запорозький дуб, про який існує чимало переказів та легенд (І. Шаповал) та У Верхній Хортиці стоїть і досі могутній запорозький дуб, і про нього існує чимало переказів та легенд;* 3. *Гейзер спокійний, і ніщо зовні не нагадує про його надбурхливу діяльність і Коли гейзер спокійний, ніщо зовні не нагадує про його надбурхливу діяльність.*

Завдання 6. Замініть наведені речення синонімічними (складносурядні – складнопірядними, безсполучниковими тощо). Поясніть причини неможливості перетворень в окремі типи.

1. *Звідси відкривалося море, добре видно було в далечі розлогу його синяву (О. Гончар); 2. Сонце лоскотало катерові металеві боки, він по одному розплющував круглі очі*

ілюмінаторів (Ю. Мушкетик); 3. *Внизу голубіє, петляючи поміж зелених берегів та верболозових кущів тиха Вілія, а далі кучерявляться гаї і ліси* (І. Цюпа); 4. *Сердиті громи потрясали небо, і вогнисті блискавиці шматували передсвітанкову млу* (І. Цюпа); 5. *Бувало так, що до двору Острівських збиралися сусідські хлопці й дівчата послухати юного музиканта* (І. Цюпа); 6. *Надворі стемніло, почалася заметіль* (М. Олійник); 7. *Пролунали вступні акорди, і хор урочисто підхопив мелодію* (М. Олійник); 8. *Та ось рокіт урвався: корпус гнівного Максима сіпнувся востаннє й замер* (Я. Баш).

Складносурядне речення

1. Складносурядні речення в системі складних речень.
2. Засоби вираження синтаксичних зв'язків і змістових відношень між частинами складносурядного речення.
3. Структурно-семантичні типи складносурядних речень, виділювані на основі єдності характеру синтаксичних зв'язків і семантичних відношень між компонентами.
4. Складносурядні речення відкритої та закритої структури.
5. Модифікаційні співвідношення у системі складносурядних речень.
6. Розмежування простих речень з однорідними присудками та складносурядних речень.

Практична частина

Завдання 1. Поставте, де потрібно, розділові знаки. Наведені речення схарактеризуйте з погляду їхньої структури. Установіть смислові зв'язки між предикативними частинами складносурядних речень, зверніть увагу на порядок складових частин, поясніть, від чого він залежить. Накресліть структурні схеми.

1. *Дерево стояло ще голе однак на віттях його вже починалось пташине життя* (Д. Бедзик); 2. *Лину я лину думу гадаю І ніби серце одпочиває* (Т. Шевченко); 3. *Світ бачся широкий Та нема де прихилитись В світі самотнім* (Т. Шевченко); 4. *Це ж наші коні чи то я вже не годен їх*

пізнати? (О. Гончар); 5. Кам'яні баби стояли на курганах і сліпо дивились у далечінь та ще високо в небі шугали орли шукаючи нової поживи (І. Цюпа); 6. Не тільки тужна пісня лилася із змученої душі матері а й пропікали сльози гарячі сліди на її обличчі (Г. Тютюнник); 7. Хмара кругом облягла і поле у тінь уступило (П. Тичина); 8. Ані шелесту не було чути ані колихання не було помітно (Марко Вовчок); 9. Багато міг би розказати вітер але у вітру голос пересох (Л. Костенко); 10. Я людина й у всіх гріхах людства є й моя вина (В. Земляк); 11. Я змаганням втомилась кривавим І мені заспівати хотілось Лебединую пісню собі (Леся Українка).

Завдання 2. Поясніть відсутність коми між предикативними частинами, поєднаними сурядним зв'язком.

1. В балці було вже зовсім темно і впізнати кого-небудь можна було хіба тільки по голосу (П. Панч); 2. В селі тихо-тихо, тільки іноді сколихується тінь молодого деревця та між гіллям, розсипаючись зашерехтить наростень паморозі (М. Стельмах); 3. Тихо і тепло, так наче і справді весна (Леся Українка); 4. Безгоміння і сум. Безгоміння і сон. – Тільки зірка упала... (П. Тичина); 5. Коли відома відстань, йти ніби легше і не такими довгими здаються версти (Т. Шевченко); 6. Де-не-де біля вирв сивіє безводний полин або куциться пахучий чебрець (О. Гончар); 7. Яке високе блакитне небо висне в нас над головою і які чудові пісні дзвенять нині по всій нашій землі! (І. Цюпа); 8. Надіє! Надіє!.. О хто тебе ніжно на грудях не гріє і хто за тобою орлом не летів? (Олександр Олесь); 9. Коли ж одчинили вікно, світло впало на ціле море напружених, схвильованих облич і крізь вікно в хату влетіла стоока тривога (М. Коцюбинський); 10. Мабуть, батько ще дужче посивів і мати ще дужче зігнулася (А. Головка); 11. На хвилину раптом стихли голоси і спинилися тіні (Ю. Смолич); 12. Тільки дуб стоїть у листі і калинонька в намисті (Д. Павличко); 13. Чи не омана се чи не хвороблива часом уява моя викликає галюцинацію сміху? (М. Коцюбинський).

Завдання 3. Утворіть з простих речень складносурядні. Прокоментуйте вибір сполучників і розділових знаків. Підставляючи різні сполучники, простежте, як змінюються

відтінки значення речення. Зіставляючи конструкції речень, визначте експресивно-стилістичні особливості кожної з них.

1. *Повіяв свіжий вітерець. По неосяжному полю побігли широкі золоті хвилі.* 2. *День був душний і гарячий. Свіжий вітер з гір зменшував спеку.* 3. *Пройшла гроза, і ніч промчала. Знову день шумить кругом.* 4. *На човнику й веслі від нас від'їхав травень. В село через тини заглянуло літо.* 5. *Шумує кукурудза в полі. Хилить пшениця колосся важуче.* 6. *Пташка між гілками пурхне. Їжак зашурхотить торішнім сухим листям.* 7. *Гуде пташиним співом ліс. Найгучніше у цьому гулі виводить іволга.* 8. *А ранок йшов і йшов. Незримні легіони його в золотих панцирах мчали нестримно вперед.* 9. *Сонце не гріє. У хаті не тепло.* 10. *Зозулі кували. Солов'ї витьохкували.*

Завдання 4. Зіставте синтаксичні особливості складносурядних речень з однорідними членами. Розставте пропущені розділові знаки і поясніть їх уживання.

1. *Рече Дніпро й лани широкополі медами пахнуть колосом шумлять* (А. Малишко); 2. *Навкруг рясні стоять сади платани і каштани та шелест верб у пам'яті не тане* (М. Рильський); 3. *По вичахлому північному небу гнані верховим вітром мчали довгі схожі на химерні рибини хмари й кругла діжа місяця то ховалася за них то знову викочувалася на небесну оболонь* (Ю. Мушкетик); 4. *Сонце гріло та сяяло і знов в садах стало чути голосне щибетання птиць та співи соловейків* (І. Нечуй-Левицький); 5. *Шлях часом відходив від річки або річка огинала природні пагорби землі і відходила від шляху* (І. Ле); 6. *У небі вітер кучерявий Колише теплу блякить І затихає й знов шумить І раптом схоплює на крила Хвилясті співи журавлів І давня казка вічно мила Зринає крізь хвилястий спів* (М. Рильський); 7. *Тиху ніч бездонне небо чорно-голубу темряву подекуди пронизали погляди прибляклих зірок а тут на землі відбувається звершується свято розквітлого інею його торжество* (Є. Гуцало); 8. *На морі стало поночі і тільки вітер свистів шипів та ревів як звір* (І. Нечуй-Левицький).

Завдання 5. Прості речення з однорідними присудками перебудуйте на складносурядні. Поясніть, як змінюється

стилістичне забарвлення висловленої думки. Проаналізуйте синтаксичну структуру і стилістичні функції кожного речення.

1. *Небо то ніби плакало тихими дрібними слізьми, то цілі дні ніби ливцем лило сльози* (І. Нечуй-Левицький); 2. *Пишино викотився повний місяць з-за гори й освітив ясним світом Вербівку* (І. Нечуй-Левицький); 3. *Лукаш слухав і мріяв і складав ту незнану синьозору пісню* (О. Донченко); 4. *Вузька стежечка щезала часом серед кам'яної пустелі або ховалась під виступом скелі* (М. Коцюбинський); 5. *Відкрила брунька перший лист, а квіти ще ховає* (В. Ткаченко); 6. *Щастя ходить й серця золотить і в знеможі клонить комиші* (М. Рильський).

Завдання 6. Проаналізуйте реалізацію сурядного синтаксичного зв'язку. Обґрунтуйте належність наведеної конструкції до потенційно складних речень з однорідними присудками чи до складносурядних речень.

1. *Чи не так і народ наш, сто раз толочений, топтаний ворожими кіньми, січений і рубаний чужими мечами, стріляний з автоматів і танків, вистояв у тих битвах, і живе, і гонить з дужого кореня нове пагіння, цвіте і сіється по землі виборений, відстояний навіки* (І. Цюпа); 2. *На свято Купала, в день літнього сонцестояння, велику силу мають вогонь і вода, а ще більшу – дерева, зілля і трави* (Г. Золотнюк).

Завдання 7. До запропонованих структурних схем складносурядних речень доберіть ілюстративний матеріал. Дібралим реченням дайте структурно-семантичну характеристику.

- а) Не тільки [], а й []. б) Не то [], не то [].
[], однак []. Ні [], ні [].
[], та й []. [], і [].
[], і тому []. [] і [].

Синтаксичний аналіз складносурядних речень

Практична частина

Завдання 1. Виконайте повний синтаксичний аналіз складносурядних речень (обов'язково скористайтеся схемою розбору складного речення).

1. *Було життя як віри без пунктуації, а смерть поставить крапку і тире* (Л. Костенко);
2. *Дерева на горі купали свої корони в низько навислому небі, а тут, у долині, було ясно* (В. Шевчук);
3. *Біжить хлоп'я, а дощ, немов кайдани, Волочитьс'я й дитячі ноги рве* (Д. Павличко);
4. *За тонкою дощатою стіною лопотів дощ і тонко підвивав вітер* (В. Шевчук);
5. *Пахло вогким і прілим листям, але подорожньому було приємно вдихати й цей дух домівки* (В. Шевчук);
6. *Чуйте, глухі, і бачте, сліпі!* (У. Самчук);
7. *І було ще кілька днів, і було ще кілька ночей, заюшених осінньою сльотою, з недолугим місяцем та з кволим, геть прив'ялим сонцем* (В. Яворівський);
8. *Чи воно без талану чоловік уродився, чи талану у Бога не заробить?* (І. Карпенко-Карий);
9. *То тут, то там розривались снаряди, і банди блукали по всіх великих і малих степових шляхах* (М. Хвильовий);
10. *Мене водило в безвісті життя, Та я вертався на свої пороги* (Д. Павличко);
11. *Оточували Київ за часів Ярослава неприступні вали, а для в'їзду були три брами* (П. Загребельний);
12. *Дощ йшов довго, і тому все влісі було мокро і якесь відчужене* (О. Слісаренко);
13. *Праворуч від озерецька уже лежали росою прибиті покоси, але ще ніде не виднілись копички* (М. Стельмах);
14. *Не тільки для Степана ця новина була приголомшливою, але й для самої дівчини все було несподіваним* (В. Підмогильний);
15. *Була тоді ще дівкою Десна, а я – здивованим маленьким хлопчиком із широко розкритими зеленими очима* (О. Довженко);
16. *Дощ пройшов – і Київ зеленіє* (М. Рильський).

Складнопірядне речення

1. Загальна характеристика складнопірядних речень. Синтаксичне значення понять «головна частина» та «пірядна частина».

2. Способи вираження значеннєвих відношень у складнопірядному реченні.

3. Принципи класифікації складнопірядних речень: логіко-граматичний, формальний і структурно-семантичний. Проблема класифікації СПР.

4. Лінгвістичні ознаки розмежування складнопірядних речень нерозчленованої та розчленованої структур.

Практична частина

Завдання 1. Схарактеризуйте складнопірядні речення, зверніть увагу на засоби зв'язку предикативних частин. Назвіть семантичні й асемантичні сполучники.

1. *Люблю, коли в вікно розкриті шумлять безжурно дерева* (В. Сосюра); 2. *Прозрінь не бійся, бо вони як ліки* (Л. Костенко); 3. *Хоч смертні ми, не вронимо пера і не складемо вивірену зброю* (Л. Дмитерко); 4. *Гаснуть вогні у місті, Ніби в безодню моря Падають зорі янтарні* (М. Рильський); 5. *Не всім-бо, хто має крило, судилось здійматись в небо* (Р. Іванченко); 6. *Любов сліпа. Вона не бачить вад У вроді тих, кого ми ревно любим* (Т. Севернюк); 7. *Всі Магеллани звідки рушали, туди й повертались завжди* (Б. Олійник); 8. *Як не зійде сива м'ята з-під снігу – Я слезами розтоплю холодну кригу* (А. Малишко); 9. *Хай ми хлоп'ятами були у дні народження епохи, ми в крок з великим часом йшли, з шляху не збочивши нітрохи* (Л. Дмитерко); 10. *Я прийшов у цей світ з любові, Щоб спізнати дороги круті* (П. Осадчук); 11. *Якщо любов – діамант у вінку життя, то дружба – сам вінок* (М. Чабанівський); 12. *Я знаю, що бійця нащадки спом'януть і нашу віру й кров знесуть на п'єдестали* (А. Малишко); 13. *Ти з тих, котрі цілують спершу меч, а потім – жінку* (О. Пахльовська).

Завдання 2. Визначте тип складнопірядного речення із сполучним елементом *що*. Укажіть, у яких випадках *що*

виступає сполучником, а в яких – сполучним словом, назвіть критерії їхнього розрізнення.

1. *Щасливий воїн, що во ім'я миру Свою підносить бойову сокиру, Во ім'я правди кривду тне з плеча!* (М. Рильський); 2. *Де молодий вогонь, що серце пік?* (Д. Павличко); 3. *Чи не скаже хто часом того, Що розбитеє серце віщує?* (Леся Українка); 4. *Говорять, що матері сльози гарячі І тверде, міцнеє каміння проймають* (Леся Українка); 5. *То люблю... То ревную так, що здався б Отелло ницим!* (М. Лучук); 6. *Струмками, що рвалися з-під снігових підшив, бринів березень* (П. Інгульський); 7. *Ще густіший морок виповняв глибокі чорторії, що збігали в долину по схилу прибережного узгір'я* (М. Коцюбинський); 8. *Старе те, що давно було новим* (О. Довженко); 9. *Ті, що народжуються раз на століття, умерти можуть кожен день* (Л. Костенко).

Завдання 3. У запропонованих прислів'ях знайдіть указівні слова, сполучники підрядності та сполучні слова. Визначте вид підрядних речень за логіко-граматичною та структурно-семантичною класифікаціями.

1. *Знати по мові, що у кого в голові.* 2. *Хто шанується, того і люди шанувати будуть.* 3. *Хто добре робить, тому зло не шкодить.* 4. *У кого є злість, той своє серце їсть.* 5. *Трапляється, що й на мудрому чорт катається.* 6. *Недаром ходить слава, що майстра боїться справа.* 7. *Який їхав, такого й на віз бере.* 8. *Чия сила, того й правда.* 9. *Між який народ потрапиш, того й шанку надівай.* 10. *Він такий, що повечеряє, а не прокинеться* (Н. тв.).

Завдання 4. Наведені приклади розподіліть на групи: 1) складнопідрядні речення нерозчленованої структури; 2) складнопідрядні речення розчленованої структури. Визначте їхні типи, характер синтаксичного зв'язку й різновид семантико-синтаксичних відношень. Назвіть засоби зв'язку предикативних частин.

1. *Тихим гомоном срібних струмочків, що звідусіль дзюркотили до річки, прощалася зима* (Б. Олійник); 2. *Тут, де кожен камінь кров'ю полили в бою брати, із пошаною й любов'ю зупинися, друже, ти* (М. Лучук); 3. *Вони так на землі робили, ніби мали роботу за щастя... Вони так на землі сміялись, мов лишали їх всі напасті... Вони так на землі співали, що каміння спливало*

воском... (Ю. Тарнавський); 4. *Як усе-таки добре, що природа відроджується, зацвітає* (М. Чабанівський); 5. *Щасливий, хто сні має милі!* (Леся Українка); 6. *Заступив би тебе дубом-нелинем я від бурі, Щоб не бачити очі, очі твої похмурі* (М. Пригара); 7. *А тепер у серці щось тремтить і грає, як тремтить на сонці гілка золота* (М. Рильський); 8. *Де кров текла козацька, трава зеленіє* (В. Шевчук); 9. *Деся об груди землі розбиваються лебеді, щоб училися вірності люди у них* (Є. Летюк); 10. *Нема краю, щоб миліший був за наш* (Т. Масенко); 11. *І не збагну ніколи, як вмістилось Моє життя в маленькім слові хліб* (Д. Павличко).

Задання 5. Використайте наведені прості речення в ролі головних предикативних частин і доповніть їх усіма можливими видами обставинних підрядних предикативних частин. Схарактеризуйте синтаксичні засоби зв'язку та змістові відношення між компонентами утворених речень.

1. *Тарас Шевченко – геніальний художник слова.* 2. *Знання кращих художніх творів класичної і сучасної літератури духовно збагачує людину.* 3. *Народнопоетична творчість є неоціненним духовним скарбом українського народу.* 4. *Справжні народні письменники ніколи не забувають про багатства фольклору.*

Складнопідрядні речення нерозчленованої структури

1. Складнопідрядні речення з підрядними з'ясувальними.
2. Складнопідрядні речення з підрядними присубстантивно-атрибутивними (означальними).
3. Складнопідрядні речення з підрядними займенниково-співвідносними.

Практична частина

Завдання 1. Виберіть речення нерозчленованої структури, визначте тип і різновид семантико-синтаксичних відношень. Назвіть засоби зв'язку предикативних частин.

1. *Мабуть, немає в світі такого народу, до культури якого б не сягали Франкове зацікавлення, його безконечно допитлива думка.* 2. *Франко стоїть серед тих великих порадників,*

мислителів-гуманістів, до яких людство завжди буде звертатись. 3. Духом звитяги, мужності, прадавньої слави овіяний край, де народився Довженко. 4. Хоч більшість поезій написана поза межами рідного краю, наскрізно струментить у них світлий образ Дніпра і мріє синя далеч українських степів. 5. На випадкових аркушиках паперу та в захлавлених книжечках поетова рука прихапцем, покрадьки записувала рядки, що стануть дорогими для цілого народу, донесуть до нього крізь усі перепони віщі і вічні слова. 6. 100 років тому народилася вона в сім'ї Косачів, щоб стати для світу Лесею Українкою. 7. Кожним словом, кожним променем думки, кожним болем своїм живе в душі нашого народу людина, що ім'я їй – Леся Українка (О. Гончар).

Завдання 2. Із запропонованих текстових фрагментів виберіть елементарні речення нерозчленованої структури, визначте їхні типи й різновид семантико-синтаксичних відношень.

I. З-поміж безлічі книг, з якими має справу історія світової літератури, поодинокі виділяються ті, що ввібрали в себе науку віків і мають для народу значення заповітне.

До таких належать «Кобзар», книга, яку народ український поставив на першому місці серед успадкованих з минулого національних духовних скарбів.

Дивовижна доля цієї книги. Поезії, що входять до неї, складались на тернистих дорогах поетового життя, писались то в мандрах, то в казематах, мережились при світлі білих ночей Півночі і в пісках пустель закаспійських, під самотнім сонцем вигнання (О. Гончар).

II. А звідки ж все-таки отой дух непоборний, що в найтяжчих випробах долі не дав розчавити себе? Звідки ота сила прометеївська, що піднесла цю слабосилу дівчину над своїм часом, над своєю похмурою епохою?

Звертаючись до образу Лесі Українки, до цього феномена людської стійкості, можемо бачити, якою силою може ставати в людині високість її помислів, значність життєвого ідеалу, безмір любові до свого народу (О. Гончар).

Завдання 3. Виконайте повний синтаксичний аналіз наведених речень (передбачає й аналіз предикативних частин).

1. *То була епоха, що вішала декабристів, вбивала на дуелях найкращих своїх поетів, гнала в кайданах у рудні Сибіру найшляхетніших своїх синів, послідовно розтерзуючи їх* (О. Гончар); 2. *Оспівати свободу в умовах кріпосницької держави, серед олив'яних буднів жандармської дійсності – це значило висловити (а для багатьох навіть і відкрито) провідну, найважливішу істину життя, виповісти людям у формі поезії те, що для них було за тих умов найсуттєвішим* (О. Гончар).

Завдання 4. Визначте моделі займенниково-співвідносних речень. До кожної з них доберіть власні приклади з паремійного фонду. Зробіть висновки щодо структурно-семантичних особливостей речень представленого типу.

1. *Яка хатка, така й паніматка.* 2. *Якого породила нянька, такого прийме й земелька.* 3. *Як Сірка годують, так він і гавкає.* 4. *Хто дбає, той і має.* 5. *Хто стає вівцею, того стрижуть.* 6. *Хто родився вовком, тому соколом не бути.* 7. *Чия відвага, того й перевага.* 8. *Де господар не ходить, там нивка не родить.* 9. *Те, що приходить без праці, пропадає без міри.* 10. *Що має бути, того не минути.* 11. *Кому ведеться, у того і півень несеться.* 12. *Куди хилить вітер, туди й гілля знеться.* 13. *Не всім туди рачки лізти, де зозуля кує* (Н. тв.).

Завдання 5. Складіть або випишіть з творів художньої літератури складнопідрядні речення з підрядним з'ясувальним, у яких підрядна з'ясувальна частина доповнювала б значення члена речення головної частини, вираженого особовим дієсловом, інфінітивом, дієприслівником, дієприкметником, прикметником, іменником, прислівником.

Завдання 6. Складіть або випишіть із творів художньої літератури складнопідрядні речення з підрядним присубстантивно-атрибутивним (означальним), у яких підрядна частина пояснювала б у головній підмет, присудок, додаток, означення, обставину; схарактеризуйте їх.

Характеристика складнопідрядних речень розчленованої структури

1. Різновиди складнопідрядних речень з підрядними обставинними.
2. Складнопідрядне речення з підрядним супровідним.
3. Функціональне співвідношення другорядних членів речення та підрядних частин складнопідрядних речень.
4. Модифікаційні співвідношення в системі складнопідрядних речень.

Практична частина

Завдання 1. Проаналізуйте наведені обставинні складнопідрядні речення, визначте види підрядних частин, засоби зв'язку.

1. *І сад, напевне, рясно вродить, Бо щедрувати під вікно Сосна Довженкова приходить* (В. Бровченко);
2. *Коли заснуть сільські хати, міста, поля і люди, Виходить з попелу Хатинь і тихим дзвоном будить Далекий хутірець Сонгмі* (Б. Олійник);
3. *Де однотонною струною Дзвеніла вікова печаль, Сьогодні радістю живою Горить рожевоперста даль* (М. Рильський);
4. *Коли з любові плаче жінка – Всі безпорадні на землі* (І. Гнатюк);
5. *Моя мати не бачила моря, Хоч в очах мала море сині...* (Т. Севернюк);
6. *Хай ніч за нами кине́ться в погоню – не дожене* (О. Пахльовська);
7. *Над голубими вітряками плив журавлиний караван, наче кликав у дорогу* (В. Сосюра);
8. *Щоб наші людські клопоти збагнути, то треба справді вирости не в лісі* (Леся Українка);
9. *Теплий туман слався по полю і наливав балку по самі вінця, так що дерева потопали в ньому* (М. Коцюбинський);
10. *«Кобзар» з року в рік виростає у своїй світовій славі, чому сприяє зрослий міжнародний авторитет України* (О. Гончар);
11. *Зима біліш – то й літо зеленіш* (Н. тв.);
12. *Хіба ми не повинні плекати народні таланти, щоб вони світили всьому народові?* (Ю. Яновський);
13. *А для чого ті слова, як плаче музика?* (Б. Олійник);
14. *Хилилися густі лози, звідкіль вітер віє* (В. Сосюра);
15. *Які були ми, брате, невидючі, Коли скотилась мамина сльоза...* (Н. Кашук).

Завдання 2. Перепишіть, розставляючи розділові знаки. Підкресліть порівняльні звороти однією рисою, а підрядні речення – двома. Зіставте структуру порівняльних речень і порівняльних зворотів.

1. *Мов водопаду рев мов битви гук кривавий так наші молоти гриміли раз у раз* (І. Франко); 2. *Палкий як порох сміливий як голодний вовк він усіх побивав над усім верховодив* (Панас Мирний); 3. *Ліс обступає село неначе густа зелена хмара* (І. Нечуй-Левицький); 4. *В хаті стало чорно неначе хто позатуляв вікна й пообкладав стіни чорним сукном* (І. Нечуй-Левицький); 5. *Ячмені почали половіти немов сивина старості злегка торкнула буйну рослинність землі* (М. Коцюбинський); 6. *Довгим весняним ключем як журавлі пливли по небу хмари* (М. Коцюбинський); 7. *А він коня поганяє нібито й не бачить* (Т. Шевченко); 8. *Між м'якими зеленими нібито оксамитовими берегами в'ється гадюкою Растваця неначе передражнює здорові річки як часом маленькі діти передражнюють старших* (І. Нечуй-Левицький); 9. *Туман лежав над селом ще густіший в долині ніж на горі* (М. Коцюбинський); 10. *Темна ніч зимова щохвилини набрякала як після дощу земля...* (А. Головка).

Завдання 3. Замініть дієприслівникові звороти й одиничні дієприслівники підрядними реченнями. Поясніть доцільність такої заміни.

1. *Весняний вітер нетерпляче зітхає, оббігаючи узлісся та розвіваючи гілля плакучій березі.* 2. *Жайворонки спускаються нижче, тихнуть, сідаючи на землю.* 3. *Давши обіцянку, додержуй свого слова.* 4. *Квіти почали в'янути, не маючи достатньо вологи і сонця.* 5. *Почавши орати, в соплку кинь грати.* 6. *Не сіявши, не берися жати.* 7. *Вогонь, розгорівшись, спалює і мокре, і сухе.*

Завдання 4. Перепишіть, розставляючи пропущені розділові знаки. Підкресліть складені підрядні сполучники. Укажіть, у яких випадках можлива подвійна пунктуація. Накресліть схеми складних речень.

1. *Врешті він переступив поріг підійшов до печі і присунувся до вогню так що його суворе обголене обличчя заблищало міддю* (М. Коцюбинський); 2. *Крамар нахилив голову*

над касою і чогось там шукав так що переді мною була лише копиця чорного волосся (М. Коцюбинський); 3. Перед тим як одхилити ляду вона закриває ліхтар прислухається (Леся Українка); 4. Шевченко – поет народний тому що він плоть од плоті кість од кості свого народу (М. Рильський); 5. Мабуть тому що село коло річки близько таке все свіже зелене та ярке (Марко Вовчок); 6. День був душний та жаркий незважаючи на те що краплі вранішнього рясного дощу іскрилися на траві (Марко Вовчок); 7. Свіжо запахло навколо сосною так як буває в лісі густім (О. Ющенко); 8. Тихо і тепло так наче і справді весна (Леся Українка); 9. Для того щоб любити власний народ не треба нам ненавидіти інший народ (О. Кобилянська).

Завдання 5. Підберіть з художніх чи публіцистичних текстів або складіть складнопідрядні речення із значенням одночасності дій, станів, процесів, ознак (зі сполучниками *коли, як, поки, доки, у той час як*) та різночасності (зі сполучниками: а) *коли, як, після того як*; б) *перед тим як, до того як, раніше ніж*; в) *поки, аж поки, доки, аж доки*; г) *відколи, відтоді як, з того часу як, з тих пір як*; д) *як тільки, тільки що, тільки-но, ледве, ледве тільки, лиш, лише*). Простежте зміну семантичних відтінків речень, зауважте на стильовій закріпленості певних сполучних засобів.

Синтаксичний аналіз складнопідрядних речень

Практична частина

Завдання 1. Виконайте повний синтаксичний аналіз складнопідрядних речень (обов'язково скористайтесь схемою розбору складного речення).

1. *Та хай яке тут стоїть ревіння й гуркотнява в небі, а господар будиночка заклопотаний своїм ділом* (О. Гончар);
2. *Люблю напасти на лісове джерело і дивитися, як воно коловертом викручується з глибини* (М. Стельмах);
3. *Я махаю багряними крилами, щоб за тобою злетіти* (Д. Павличко);
4. *Любить свій край – це значить все любити, у чім його святе ім'я живе* (В. Сосюра);
5. *Не так-то легко й заснути, коли через тебе час від часу то один, то інший переступає* (О. Чорногуз);

6. *От узяла та й полетіла, Щоб недалечко, у ярку, На самоті поснідать до смаку* (Б. Глібов); 7. *На морі ставало темно, тому що з берега насувала важка чорна хмара* (О. Донченко); 8. *Народу зібралось дуже багато, чого ніхто не сподівався* (М. Коцюбинський); 9. *І тільки тих поважають мільйони, Хто поважає мільйони «я»* (В. Симоненко); 10. *Де не стоятиму – вистою* (В. Стус); 11. *Та краще в тридцять повністю згоріти, Ніж до півсотні помаленьку тліть* (В. Симоненко); 12. *Що темніша ніч, то яскравіші в ній маяки* (О. Гончар); 13. *І любиш цю землю зігріту і сонце, що тихо встає* (О. Пахльовська); 14. *Допоки ти любиш – цей світ не загине* (О. Пахльовська); 15. *Це від того, що ти мене любиш, стільки сонця тепер на землі* (О. Пахльовська); 16. *Колись мій батечко учив мене, як за столом тримати гарно ложку. Я, слава Богу, вивчився потрошку, хоч діло це (не смійтеся) складне* (Д. Павличко).

Безполучникові складні речення

1. Проблема статусу безполучникових складних речень.
2. Погляди на формально-синтаксичну і структурно-семантичну організацію безполучникового складного речення.
3. Засоби синтаксичного зв'язку в безполучниковому складному реченні. Роль інтонації в організації безполучникових речень. Пунктуація в БСР.
4. Питання про семантико-синтаксичне співвідношення між безполучниковими і складносурядними реченнями та складнопідрядними реченнями.
5. Структурно-семантичні типи безполучникових речень. Речення з однотипними й різнотипними частинами.

Практична частина

Завдання 1. Установіть смислові зв'язки між частинами безполучникових речень. Розставте пропущені розділові знаки, умотивуйте їх уживання. Накресліть схеми структури безполучникових речень.

1. *Три віки ходить пісня Марусі Чурай по нашій українській землі (і не тільки по нашій) три віки любові вже подарувала*

дівчина людям (М. Стельмах); 2. *Будь-де станьте вслухайтеся і почуєте сивий епос до вас озивається звідусіль* (О. Гончар); 3. *Так і в поезії так і в житті людському крізь порох труд і піт крізь сумніви і втому ми здобуємо свою височину* (М. Рильський); 4. *А вгорі вже блідли зорі западала пізня ніч* (Ю. Смолич); 5. *Попід тинами вже де-не-де лежало блякле листя солома гудина минало літо* (В. Шевчук); 6. *Любов і надія не в зорях не в морі між людьми поради питати!* (Леся Українка); 7. *А зараз подивись усі степи безмежна нива* (М. Нагнибіда); 8. *Вербовий гай на тім боці повивсь у темряву почорнів блакитні гори стали синіми та хорошими* (М. Коцюбинський); 9. *Танцюють зорі на мороз чималий показують* (М. Рильський).

Завдання 2. Поясніть уживання формальних та семантизованих розділових знаків у складних реченнях із безсполучниковим зв'язком.

1. *А Дніпр мов підслухав: широкий та синій, Підняв гори-хвили...* (Г. Шевченко); 2. *Годинник не тенька дзвінко, в кімнаті моєї тишина* (В. Сосюра); 3. *Схилилися б над сонною водою беріз плакучих нерухомі віти, у тихий захист вітер би не віяв* (Леся Українка); 4. *Він риб шукав – знаходилися змії* (Д. Павличко); 5. *Знадвору, у вибиту шибку, смутними акордами бриніли звуки гармонії: дець під тополями грали солдати* (Г. Коваль); 6. *Риплять (простуджено, від зими) дошки підлоги на веранді, шерхит ніг об гравій садової доріжки* (В. Дрозд); 7. *«Імпульс» спеціалізувався на якійсь електротехнічній чи радіотехнічній продукції (тут Твердохлібові ще не ставало знань), на його заводах виготовлялися окремі деталі* (П. Загребельний); 8. *Хай ішли б вони поруч, хай були б вони тут* (О. Гончар); 9. *Не кидай іскри в солому: і сама згорить, і село спалить* (Н. тв.); 10. *У товаристві лад – усяк тому радіє* (Л. Глібов).

Завдання 3. Сконструуйте з наведених пар простих речень усі можливі різновиди безсполучникових складних речень з неоднорідними частинами. Визначте змістові відношення між предикативними частинами в утворених конструкціях.

1. *Зима стала ще суворішою. Вдарили люті морози.*
2. *Стало сумно. Навкруги розкинулись безкраї степи.*
3. *Вечір видався похмурий. У селі рано полягали спати.*
4. *Серце забилося*

радісно. Ми під'їжджали до моря. 5. Достиглі хліба шумлять повним колосом. Земля дарує багатий урожай. 6. Курява далеко розповзається від шляхів. Весь повітряний океан в'южиться цією жнив'яною югою.

Завдання 4. Випускаючи сполучники, перебудуйте речення в безсполучникові складні. Умотивуйте пунктограми.

1. *Море так бадьоро хлюпає, що аж слухати любо* (М. Коцюбинський); 2. *Як скаже слово, то так і влетить ластівкою те слово до серця* (М. Коцюбинський); 3. *І всі ми вірили, що своїми руками розіб'ємо скалу, роздробимо граніт* (І. Франко); 4. *Робилося душно, бо сюди, в гори, не долітав вогкий морський вітер* (М. Коцюбинський); 5. *Поле вступило у тінь, бо наплинули з обрію хмари* (П. Тичина); 6. *Вже листопад підкрався з-за дубів і гай знімає золоту перуку* (Леся Українка); 7. *Лине сонячний шлях, а на нім ти і я, і кругом у квітах Україна моя* (В. Сосюра); 8. *Ночами земля вже тужавіла, але вдень розм'якала проти сонця і озимі посіви весело бігли вдалину* (І. Сенченко); 9. *Кам'яні баби стояли на курганах і сліпо дивились у далечінь, та ще високо в небі шугали орли, шукаючи нової поживи* (І. Цюпа); 10. *Друзі мовчали, і мовчання це було незвичне, бо кожного ранку знаходилося в них багато тем і приводів для розмови* (В. Собко).

Завдання 5. Перепишіть, розставляючи розділові знаки. Перебудуйте безсполучникові речення на сполучникові. Простежте, як зміниться пунктуація.

1. *Гляне батько на дитину той Івась та не той* (Панас Мирний); 2. *Місце було дуже вигідне глибока яруга поросла чагарем прикрита з усіх боків дубовим лісом з доброю невижатою травою* (Г. Тютюнник); 3. *В гарячому повітрі стояв нестерпний чад дихати було важко* (Ю. Збанацький). 4. *Це відомо всім жартівник і веселун був Максим Тадейович* (Ю. Смолич); 5. *На проїжджих шляхах такі багна ні пройти ні проїхати* (Панас Мирний); 6. *І раптом старий примовк у вікно знадвору хтось постукав* (П. Панч); 7. *Посієш бурю пожнеш вітер* (Н. тв.); 8. *Із темряви кинулось в очі зіяла чорна дірка в льоху* (А. Головка); 9. *Ще й разу не бачивши моря я вже надумався стати неодмінно моряком то був мій перший дитячий*

ще вибір професії (Ю. Смолич); 10. *Бери до серця і зтям душа творця не перекутне* (М.Сингаївський); 11. *Там вечір дихає туманами йому зоря з дитинства сниться* (М. Сингаївський); 12. *Не кохай іншому яму сам упадеш* (Н. тв).

Завдання 6. До запропонованих структурних схем складних безсполучникових речень доберіть ілюстративний матеріал. Поясніть змістові відношення між предикативними частинами.

1) [] : [], []. 3) [], [] : [].
2) [], [] – []. 4) [] – [], [].

Багатокомпонентні складні речення

1. Поняття багатокомпонентного (неелементарного, ускладненого) складного речення.
2. Складносурядні неелементарні речення.
3. Безсполучникові речення ускладненого типу.
4. Багатокомпонентні складнопідрядні речення.
5. Різновиди неелементарних складнопідрядних речень (речення з однорідною, неоднорідною супідрядністю, з послідовною підрядністю).

Практична частина

Завдання 1. Наведені речення схарактеризуйте з погляду їхньої структури. Установіть семантико-синтаксичні відношення між частинами складносурядних речень. Розставте пропущені розділові знаки, умотивуйте їх уживання. Накресліть структурні схеми.

1. *В полях вечірніх гречка зацвіла Прибралась в роси в акварельні тони і забриніли сивуваті гони і золотом засяяла бджола* (А. Малишко); 2. *То хмарка набіжить і бризне дощ краплистий Ясною вільгістю оббризкавши цвітінь То сонце вигляне ласкавопроменисте і знов сховається і знову дощ і тінь* (М. Рильський); 3. *Лиш небо гуде неокрає та сім'я журавлина на крилах весну піднімає та ясними ночами зорі світять мечами на Дону на Дніпрі на Дунаї* (А. Малишко); 4. *Досвітні поля в червні чи в липні після теплої або задушливої ночі немов зеленкуватим*

маревом укриті а те марево легке й примарне чи то з зірок плаває тил у повітрі чи місячна курява не вляжеться (Є. Гуцало); 5. *Почувся шепіт приглушений і нерозбірливий чи пройшовся вітер чи говорили дерева* (В. Шевчук).

Завдання 2. Наведені речення схарактеризуйте з погляду їхньої структури. Установіть смислові зв'язки між частинами безсполучникових речень. Зверніть увагу на порядок складових частин, поясніть, від чого він залежить. Розставте пропущені розділові знаки, умотивуйте їх уживання. Накресліть структурні схеми.

1. *Дорога котилася вниз я раптом відчув красу глибокої ночі гострі шпильки зворушення кольнули мої груди* (Є. Гуцало); 2. *В морі я хотів печаль свою втопить Я до моря вийшов рано море спить* (Д. Павличко); 3. *Пригнешся низом купи червоних шафранів горять між деревами випростаєшся б'ють в очі сонячним блиском кальвілі обліпивши крону до самого верхів'я* (О. Гончар); 4. *Струнки сосни велично впираються вершинами в небо купками шепочуться про щось білорі золотисті берези дрімають у розкішних козацьких папах лісові дуби* (Ю. Збанацький); 5. *Обабіч дороги в золотих полумисках соняшників бешкетували бджоли на синюватих стеблах сизілі дзвіночки вівса прив'ядали сердечка листя рясного стручкуватого гороху* (М. Стельмах); 6. *Йдемо вулицею іще з другого кінця побачили в хаті світиться* (Марко Вовчок); 7. *Грозсадник у мене був відповідний до тих можливостей притиснувся біля хати долонею накресли* (О. Гончар); 8. *Сонце ще більше пригріє в лузі закаркає грак повідь низи і долини покриє* (Я. Щоголів); 9. *То не сірий туман з Чорномор'я піднявсь піднімаються гуси то сірії то не хмару снігів буйний вітер навів піднімаються лебеді білії* (Л. Боровиковський); 10. *Як зараз бачу з-за ріки дві кручі наче маяки одна зелена чорна друга* (А. Малишко).

Завдання 3. Проведіть спостереження будови складнопідрядних речень з супідрядністю різного типу та послідовною підрядністю. Відобразьте структурно-значеннєві особливості складнопідрядних речень у схемах. Розставте пропущені розділові знаки.

I. 1. *Ми дивились довго як хмаринка тане як синіє синь як колише вітер струни павутинь* (М. Рильський); 2. *Хотіла б я піснею стати у цюю хвилину ясну щоб вільно по світу літати щоб вітер розносив луну* (Леся Українка); 3. *Коли б усі одурені прозріли Коли б усі убиті ожили То небо від прокльонів посіріле Напевно б репнуло від сорому й хули* (В. Симоненко); 4. *Я ніколи не бачила щоб хто заходив до двору щоб хто спинив серед вулиці або до хати провів* (Л. Костенко).

II. 1. *Сизий бузок котрим обсаджені були стежки переліз на їх гладеньке місце й вільно ріс собі там де ходили людські ноги* (Панас Мирний); 2. *Якби не жовте листя в садках то можна було б подумати що надворі не бабине літо а справжнє літо* (І. Нечуй-Левицький); 3. *Коли людині є що сказати вона вилле з глибини власної душі все те що має на папір або полотно* (І. Цюпа); 4. *Не може при добрі той жити хто хоче злу й добру служить бо хтвіши догодить обом він швидко стане зла рабом* (І. Франко).

III. 1. *Люблю крізь метушню міську зорить як граються в піску малята світлозорі коли над містом золотим пливе хмарок бузковий дим у рідному просторі* (В. Сосюра); 2. *Дощ тут випав менший так що ледве прибив пилюку яка пахла після дощу так як пахне змазана глиною черінь печі* (Г. Гютюнник); 3. *Я син народу що вгору йде хоч був запертий в льох* (І. Франко); 4. *Нема гіршого нещастя над те коли людина починає боятися істини щоб істина не викрила її* (Б. Паскаль).

Завдання 4. Встановіть кількість рівнів членування, значеннєві відношення між частинами багатокomпонентних складнопідрядних речень та спосіб приєднання предикативних частин. Розставте пропущені розділові знаки. Накресліть структурні схеми. Зробіть повний синтаксичний розбір 5 і 6 речень.

1. *Діти прагнули відшукати себе в поезії писали вірші про схід сонця про жайворонка що сіє пісню в небесній блакиті про соняшник що цвіте біля хати про косарів які вертають з сіножаті* (М. Рильський); 2. *Благословен той день і час коли прослалась килимами земля яку скропив Тарас дрібними росами-сльозами* (М. Рильський); 3. *Хто з п'тьми вийшов у п'тьму й кане бо коли сходить світло дня т'мяніють світила ночі* (Я. Галан);

4. *Я тим уже боржник що українець зроду бо доля певно в гуморі була коли у посаг нам давала землю й воду і голубого неба в два крила* (Б. Олійник); 5. *Важке минуле нашого народу склалося так що він протягом багатьох століть тримав в одній руці серп яким жав хліб а в другій меч щоб відбиватися від нападу лютих ворогів* (І. Цюпа); 6. *Отут серед цвіту здається що якби людина навчилася мудрості в дерев то не була б ворогом самій собі і природі* (Є. Гуцало).

Завдання 5. Утворіть із наведених складнопідрядних речень з одним підрядним конструкції з однорідною підрядністю, доповнивши наведені речення підрядними того виду, які в них наявні.

1. *Під час штормів особливо відчуваєш, які під тобою глибини.* 2. *На березі хвилястої Десни, де білі піски й дерева зелені, стояло місто, оповите в сні.* 3. *Може, просто наснилося йому зараз все те, що могло бути.* 4. *Я бачила, як гинуло найкраще.* 5. *Птахи, вирываючись у сині присмерки степу, не могли залітати далеко і високо, бо крила їх робилися зволоженими.* 6. *Та хіба вбережеться людина, коли вона здорова й молода.*

Завдання 6. Використовуючи наведені речення як головні предикативні частини, побудуйте конструкції з неоднорідною підрядністю.

1. *Сніг рипить під ногами весело і сухо.* 2. *Завжди приємно вечором дзвінкої січневої зими зайти у теплий простір батьківської хати.* 3. *Набігли на очі й озеречко червоної пшениці, і хата-білянка, й оте чернобриве дівчисько.* 4. *Усюди ввижаються дрімучі волинські праліси.* 5. *Надворі заходила вже ніч.* 6. *Людство ніби втратило силу земного тяжіння.*

Завдання 7. Сконструуйте за наведеними лінійними схемами речення. Визначте панівний різновид підрядності.

- 1) [], (сполучник), (сполучне слово), (сполучне слово).
- 2) [], (сполучник), (сполучне слово), (сполучник).
- 3) (сполучник), [], (сполучник), (сполучник).
- 4) (сполучник), (сполучник), [], (спол. слово), (спол. слово).
- 5) (сполучник), [], (сполучне слово), (сполучне слово).

Складні синтаксичні конструкції

1. Структурно-семантичні особливості складних речень із різними типами синтаксичного зв'язку. Поняття про ССК (складні синтаксичні конструкції).
2. Виділення смислових блоків.
3. Структурно-семантичні та комунікативні особливості періоду.

Практична частина

Завдання 1. Охарактеризуйте структурно-семантичні особливості складних речень, поясніть розділові знаки. Зробіть синтаксичний аналіз речень, накресліть їхні схеми.

1. *Обабіч, де припікало сонце, вже зеленіла тонка квітнева травка і на кущиках верби та вільхи прокльовувалася тужава брость* (В. Шевчук); 2. *Очі – ніби з весняної хмари: у них і подив від того білоповеневого квіту, що затоплює повесні цей підлісний масив міста, і якась сторожкість, яку можна побачити тільки в очах матері, і мудра задума, що влягається десь глибоко барвою яблуневої пори золотої осені* (В. Качкан); 3. *Чим глибше за пагорби поринало сонце, тим нижчою ставала заграва, вужчою вогняста смуга у воді понад лозами, наче хвилі ткали її кудись під берег* (Г. Тютюнник); 4. *Скирта вже потемніла від негоди, та коли станеш виривати соломку, лаштуючи для себе затишне кубло, то вона дихне тобі в обличчя стужавілими і злежаними пахощами осені, заспокійливо й густо дихне* (Є. Гуцало); 5. *Парк, що починається одразу ж за воротами, розташований на місці колишнього дібровного пралісу, і коли дійдеш до кінця центральної алеї, ти можеш побачити окремі вікові дуби, сосни* (Ю. Тарнавський); 6. *Немає роботи більшої, як бути Матір'ю, немає звання вищого, як зватися Матір'ю, немає подвигу над подвиг материнства, немає болю за материн біль і щастя немає за материнське* (Ю. Тарнавський).

Завдання 2. До запропонованих структурних схем ССК доберіть ілюстративний матеріал. Поясніть семантико-синтаксичні відношення між предикативними частинами.

- 1) [], і [], (сп. слово що...), (сп. слово що...), (сп. слово що...).
- 2) [], але (сполучник коли...), [], (бо...), (бо...).
- 3) [], (де...), (який...), а [].
- 4) [], і (де...), [], (сполучник що...), (щоб...).
- 5) (якщо...), [], (щоб...), і (якщо...), (якщо...), (який...), [].
- 6) [], (де...); [], проте [], (сполучник що...).
- 7) (аби...), [] : [], [].
- 8) [] : [], і [], і [].

Завдання 3. Укладіть лінгвістичний словник із теми «Синтаксис складного речення», покликаючись на наукові джерела. Сформулюйте практичні поради щодо укладання словників.

Завдання 4. Визначте структуру періодів і схарактеризуйте їх. Поставте розділові знаки, поясніть їх уживання. Простежте тенденції функціонування й стилістичну роль періоду в українській мові.

1. *Крізь весняні шуми рік і лісів крізь гамір торговиці світової крізь невгаваючий рев ненажерливості людської і злости чую тебе свята велика молитво безталанного нашого народу (Б. Лепкий);* 2. *Хіба оті без німбів без імен на тій дорозі в Київ із Лубен або оті під лісом із Волині хіба вони не більші мученики нині?! (Л. Костенко);* 3. *Пил земний на стопах і пісок на устах і доторки холодних вод небесних і земних на лиці й на всім тілі і вітер в очах і запах трав і молодого листя і шум дерев і крик птахів все в тобі й з тобою а тебе вже немає (П. Загребельний);* 4. *Роздуши мене геть танком втовкмач на ступінь в землю кожну кісточку розчави кожну жилку розірви я все одно встану і піду по моїй землі і житиму і буду сіяти і сіятиму ще й співатиму!.. (Ю. Яновський);* 5. *В серпневі дні коли обжинки світлі справляє сита медвяна земля і кулики дзвенять на узбережжях мережкою гаптуючи пісок а ластівки малечу навчають повітря сизе різати грудьми в серпневі дні розширюється обрій і розгортає крила далечінь (М. Рильський);* 6. *А на вулиці і на торговиці крик шум гармидер вози скриплять колеса туркочуть коні гримлять копитами свині квичуть жиди шваркочуть селяни гойкають одним словом клетіт такий якого*

наш Микита і в сні не бачив і в гарячці не чував (І. Франко); 7. Ні жайворонка в небі ні чорногозу в траві ящірки послули в землі цвіркунці позамерзали насмерть і трави всі сухі сонце не гріє тільки високо під хмарами летять останні птахи в вирій осінь (Ю. Яновський); 8. Коли ви в місті живете і жити вже немає сили Коли набридло вам і те Що вчора ви ще так любили Коли і ваші лікарі І ліки їх і друзі зрадні Говорять вам уже згори Що помогти вони безрадні Коли самі ви лишились Один покинутий забутий І стане круком світ увесь А небо келихом отрути Не все ще втрачено для вас Ще ліки є на ваші рани (Олександр Олесь); 9. А коли ця смішна людина із снігом на волоссі і цвітом маку на серці думає про маленьку смагляву вередливу жіночку і стає на коліна перед її образом і плутає всі цифри в бухгалтерських книгах і всі цифри всі книги всі люди для неї нудні й непотрібні то що це таке з ним хотів би він знати (В. Винниченко).

Завдання 5. Схарактеризуйте періоди за способом вираження опорних компонентів у членах підвищення, особливостями функціонування членів і характером зв'язку між ними.

1. Вся краса, якої шукають художники, поети, всі пейзажі, всі сходи й заходи сонця, всі трави, квіти, плоди насіння, всі жнива, всі пори року, – все, що дороге й любе живій людині, все це наше. 2. Кудись тягнешся руками, хапаєш речі потрібні й непотрібні, падаєш, плачеш, біжиш, – жалюгідна природа. 3. У radoщах, в горі, в веселоощах і в праці, і в незлобивому глузуванні з людей і з самого себе – він посміхавсь увесь свій вік. 4. Бачили грізну й зловісну серед великих пожеж, проклять і стогнів, бачили страшну в нестерпному громі й вибухах металу, бачили невблаганну й моторошну в гадючому плазі танкових гусениць, бачили жалюгідну й розтинаючу душу на річних переправах і в гнилих болотяних прірвах, – але таку потворну, безсоромну й образливу многі з них бачили вперше. 5. І ось тут, коли вдарили гопака прямо з бою та почали відколювати найдивніша коліна і брякати шпорами так, що на столах горілка захлюпала, коли з гиком і шаблею один налетів на п'ятьох, відбиваючи всі п'ять шабель, і коли навіть дівчата цього не витримали, – тоді Павло Ткач, перший скептик на селі, сказав дружині: – От тепер я бачу, що Петлюрі кінець. 6. Від усього поруйнованого серця

бажаю кожному з вас зробити більш за мене і, склавши колись у прекрасному майбутньому трудові свої руки, не будучи ніким ні перебільшеним, ні засудженим, ні заплямованим і зневаженим, оглядаючи шлях свій і рідні народні «лани широкополі», засіяні невмирущими словами з душами чистими, не спустошеними брехнею, взаємною ненавистю, жадністю, жорстокістю, кар'єризмом, зітхнути легко, тихо і щасливо і втішитись думкою, яка не судилась мені, що мріяв усе життя про творення добра: благословен труд, і день, і дом (О. Довженко).

Завдання 6. Побудуйте періоди, використовуючи анафору, ампліфікацію, градацію, паралелізм. Визначте стилістичну роль періодів.

Синтаксичні конструкції з чужим мовленням. Текст. Основи української пунктуації

Теоретичні знання.

Студенти повинні знати:

- поняття репрезентології;
- основні способи передачі чужого мовлення;
- особливості синтаксичного й пунктуаційного оформлення різних типів конструкцій з чужим мовленням;
- поняття тексту, його основні ознаки й функції, типологію;
- закономірності синтаксичної і смислової організації тексту;
- принципи української пунктуації, правила вживання розділових знаків.

Практичні вміння й навички.

Студенти повинні вміти:

- визначати різні типи конструкцій з чужим мовленням;
- характеризувати текст як лінгвістичну й комунікативну одиницю;
- встановлювати тип тексту;
- визначати структурні елементи тексту, пояснювати закономірності синтаксичної і смислової організації тексту;
- конструювати тексти різних типів відповідно до ситуації спілкування й комунікативної мети;
- правильно вживати розділові знаки.

Конструкції з чужим мовленням

1. Теорія репрезентології.
2. Статус конструкцій з прямою мовою.
3. Інші способи передачі чужого мовлення: непряма мова, невласне пряма мова, вкраплення, діалог, полілог, цитати.
4. Співвідношення форм прямої та непрямой мови. Заміна прямої мови непрямою та навпаки.
5. Правила вживання й пунктуаційного оформлення конструкцій із чужим мовленням.

Практична частина

Завдання 1. Прочитайте уривок і визначте, які способи вжито для передачі чужого мовлення.

На весну зовсім у селянина не стало хліба. Тижднів зо три позичками жили, а тепер уже хто його знає, як і жити – ніхто й позичати не став...

Раяла жінка Петрові до пана піти, найнятися. Пішов на сусідній хутір – не взяли: і так багато, кажуть, наймитів. До другого пана пішов, так той глянув, що в Петра одежа – лата на латі, подумав, що гольтіпака, пройдисвіт якийсь, – не схотів і говорити.

– Геть! – каже, – багато вас тут ходить таких!..
(Б. Грінченко).

Завдання 2. Поставте розділові знаки й поясніть їх уживання. Накресліть схеми структури 2, 4 і 8 речень, зробіть висновки.

1. У вас тут як на хуторі засміялась дівчина анітрохи не бажаючи образити цим батька Розбагатіли (О. Гончар); 2. Думала сумна Смерека Де краса у мене Ось у інших розвилося листячко зелене А я стою однакова Літом і зимою Як мій дуб мене покине Що буде зі мною (Д. Павличко); 3. Зараз сказав Матюха Потім згадав щось і повернув голову до жінки Де там Зінька з кислицями (А. Головка); 4. А скільки коштує квітка Не знаю Спитайте у сонця (Л. Костенко); 5. Татко наш працює пояснила вона Поки татко поки й нас (М. Міщенко); 6. Ото воно там якраз і було тикаючи назад пужалном сказав мій візник отам де стовп (П. Панч); 7. Це я бур'ян засміявся Віктор І який же саме лопух чи осот Чи ще якісь там є бур'яни... (І. Цюпа); 8. Ой на морі хвиля грала сумно дівчина співала у долині роса впала на калині поламала цвіт (П. Воронько); 9. Добровечір сусіде мій Чи всі ви живі та здорові гукнула Миша Пацюкові (Л. Глібов); 10. Куди се ти кумасенько біжиши Дасиш неначе з ляку драла гука Ховрах ні на що не глядиш мене б то і не пізнала (Л. Глібов).

Завдання 3. Замініть діалог непрямую мовою, зауважте на комунікативній доречності таких перетворень.

1. – Улю! Ви ж українка!

– Боронь боже! Не українка!

-
- Українка!
 - А нізащо! Ні! Ні!
 - У вас прізвище українське – Розсоха!
 - Ні!
 - Та що там прізвище – у вас очі українські, губи, стан!

(М. Куліш).

2. – А чого, діду, в небі немає стельмахів?

– Бо там живуть одні святі.

– То й що? – пильно дивлюся, чи не підсміюються з мене. – Хіба святі не їздять один до одного в гості?

– Ні, не їздять – вони пішки ходять.

– Пішки? Це насправді?

– Насправді.

Мені шкода стає святих, які не знають такої радості, як їздити в гості <...>

– Діду, а святі багато ходять?

– Багато.

– А в них ноги не болять?

– У святих нічого не болить. Їм добре живеться.

– А чого їм добре живеться?

– Бо вони мають у що взутися, у них є хліб і до хліба.

– А хто їм поле оре?

– Ніхто не оре, – вони мають хліб не з поля.

– А-а-а, в них є крамниця з булками! – враз виолопую я, пригадуючи лавку Митрофаненка... (О. Довженко).

Завдання 4. Запишіть речення з прямою мовою у формі діалогу.

«Що з тобою, Петрику, чому ти сьогодні такий блідий?» – занепокоєно запитав учитель.

«А нічого, – відповів Петрик, – просто сьогодні мене умивала мама».

Завдання 5. Наведіть приклади, у яких заміна прямої мови непрямою неможлива. Поясніть особливості таких конструкцій.

Завдання 6. Уведіть у текст покликання на думку завуча Ганни Остапівни, простежте, як це вплине на зміст. Визначте стиль тексту.

«Бригантину» – повість про те, як важливо і як непросто

– ще з дитинства не втратити людину, підтримати в ній все найкраще. Інакше – загроза емоційної глухоти, бацили бездуховності, цинізму, поширеність яких, ... , і пояснюється допущуваним легковаженням потребами душі людини. ... , в однієї її подруги навіть неприємності свого часу були за те, що дала учням провідняти слово «душа»: їй нагадали, що душі немає ... Це в минулому, хоча, ... , і в «наш час душа теж водиться не в кожного». І особливо, коли нівечиться вона в дитині ... (А. Погрібний).

Завдання 7. У вірші «Осінь убога» визначте межі єдностей з чужим мовленням і синтаксичні типи цих єдностей.

*Прошкандибала осінь по стерні,
ввіткнула в степ цурупалля, як милиці.*

*Летів козак на білому коні,
гукнув їй:*

– Тітко, чей же, натомилися?

Хутчій давайте руку, підвезу.

Аж до якого двору вам під'їхати? –

Заморосило осінь у сльозу:

– Спасибі, хлопче, ніколи і нікуди.

Все роздала, червінці й дукачі.

Чужі курчата розклювали просо.

*Убога торба – хмара на плечі,
іду в полях, голодна, гола й боса.*

А вже цвяхами колеться стерня,

і крутить хуга біле перевесло.

Ти краще злязь, козаче, із коня,

копай могилу, поки не підмерзло.

Вкопай тепла земного.

Поклади

на тихі груди снігову намітку.

А в головах у мене посади

жовтогаряче сонце, як нагідку (Л. Костенко).

Завдання 8. Наведіть зразок службової телефонної розмови, який ілюструє знання правил етикету й вимог до усного ділового спілкування. Зробіть пунктуаційний аналіз тексту.

Способи передачі чужого мовлення

1. Відображення усного мовлення в мові писемній.
2. Діалогічне мовлення в літературному творі.
3. Монологічне мовлення в літературному творі.

Практична частина

Завдання 1. У запропонованих уривках визначте способи передачі чужого мовлення. Прокоментуйте стилістичні особливості конструkcій із чужим мовленням.

1. *Михайлина походжала по кабінету, тримаючи руки в кишенях. Григорій Кузьмович водив за нею підсліпуватими сталистими вирлами і думав: есесівка! Кого я виховав на свою голову? Батько – нормальний тихий п'яничка – фуражир на свинофермі, мама – покірна овечка – прибиральниця в сільраді. Обоє пройшли крізь мої руки, дурнющих питань не ставили, вчилися тільки на уроках, «самопасом», нікуди не перлися, здається, з першого класу знали, що проявлять свідомий патріотизм і залишаться в колгоспі. Звідки взялася ця гримуча суміш у родині покірних колгоспників, які або думали правильно, або взагалі не думали – і це було правильніше. Есесівка! Каплан, яка стріляла в Леніна! Запропастили народну освіту. Кінець!*

2. *– Із-за го-ори кам'я-но-гої голуби літа-га-ють... – і замовкла, ворущачи пахкими вишневими губами і надсадно дихаючи. У волосся на голові забилася стеблинка сіна, яка під місяцем здавалася сивою. – Не зазна-ала розко-шоньки – вже лі-гі-та-а минають...*

3. *Дзвонити знову секретарці-гестапівці у приймальню і слухати її садистично улесливе: «Якщо шановна пані не знає посади нашого співробітника, то, може, назве хоч прізвище, навіть приблизно, на «ський», «чук» чи «енко» – не мала сили.*

4. *Через два дні Неоніла тицьнула йому в руку записку: «Хлопчеку мій! Мама поїхала на совіцання в Київ. Я в хаті сама – преходь навсю ніч. Цьом-цьом» (В. Яворівський).*

Завдання 2. Визначте різновид чужого мовлення. Зробіть висновок щодо способів художньо-естетичної трансформації усного мовлення, які забезпечують ілюзію живого мовлення в художньому тексті.

1. *І ваша права сусідка – «ах!», і ваш лівий сусіда – «ах!», і передні сусіди – «ах!», і задні сусіди – «ах!», і ви самі – «ах!»... Тільки сам шофер не «ах!», а косо на помічника: – Увага! (Остап Вишня); 2. – Нас не проведеш на полові, ми стріляні горобці! Знаємо, по чому пуд солі... (Р. Іваничук); 3. – Заспокойся, любий. Ну, будь ласочка! Усе буде хо-ро-шо, от побачиш, – Тоня зазирає в очі чоловіку, гладить по голові, наче мале дитя. – Те стерво ще пожаліє, що тебе довело. Це нечувано! Що вона тіко думає? Вигнати зі своєї ж квартири. Ах, я досі не можу в се повірити! І хто? Ця сіра безлика миша. Це повстання мишей, коханятко! (Д. Корній); 4. Людка оченятами стрельнула: і Сашко симпатичний, і Сергій незгірший. Якби ж то їй вибирати! Сашко, хоч і невисокий, зате міцний. А очі... Такі ясно-сині, такі глибокі... Як озера. Та й ніс – нічого, не картоплина. А Сергій, той вищий. І волосся в нього в'ється. І голос красивий, коли матюки не гне. Ет, якби ж то Людці вибирати! (Люко Дашвар).*

Завдання 3. Прокоментуйте відсутність слів автора в діалозі. Проведіть стилістичний експеримент, змінивши спосіб репрезентації чужого мовлення, зауважте на комунікативній доречності таких перетворень.

1. – *Кажи: дай!*

– *Няй, мамо, няй!*

– *Дай, кажи, кажу тобі!*

– *Няй, мамо, няй!*

– *Нявкатимеш – не дам! (Остап Вишня).*

2. – *Матусю ... ким мені стати, щоб так не жити?..*

Мамка й про сміх забула. Очі одне кричать, вуста інше кажуть.

– *То хай чоловік думає, ким йому стати. А дівчині думати – з ким бути.*

– *Як це?*

– *А так... Жінці вірного чоловіка поряд треба. Щоб за ним – як за стіною.*

– *А наш татко такий?*

– *Такий... Хіба сама не бачиш?*

– *А чого п'є?*

– *Роботи нема. Хіба сама не бачиш (Люко Дашвар).*

Завдання 4. Складіть мовні портрети учасників діалогів (аналіз лексико-семантичних і фразеологічних одиниць та відображення в них культурних, освітніх, соціальних особливостей мовної особистості; аналіз дериваційного компонента для вираження оцінного ставлення до співрозмовника, його соціальної ролі тощо; дослідження особливостей комунікативної поведінки, у яких знаходять відображення цілі, оцінки, мотиви, установки мовної особистості).

1. – *Не блазнюй. Ти для мене був не коханцем. Ти для мене був коханим...*

– *Я не філолог. Я історик. У таких філологічних тонкощах не розбираюсь. А потім, Іє, ти ж знаєш, я навчався заочно. Я й тебе заочно любитиму. У мене до стаціонару алергія.*

2. *Я уже й замовив словечко... Сказав, що маю таку людинку на приміті...*

– *Людину, – вніс поправку Сідалковський...*

– *Так, так, людину... Я не хотів вас образити.... То я теж із любові до вас. Роботка легесенька... Треба тільки три пальчики скласти і легесенько, не поспішаючи, водити пером... А ви це робити вмієте... Я ваш почерк знаю... От тільки біда – туди своєчасенько треба на роботу приходити, а ви, як мені пам'ятається, не дуже полюбляли це...*

3. – *Що ти роби́тимеш у суботу?* – запитав я приятеля, котрий разом зі мною приїхав до Нью-Йорка, і, до речі, вперше. *Яким же було моє здивування, коли він сказав:*

– *Я вирішив влаштувати із сім'єю уїк-енд, а після ранкового ленчу збираюся гайнути на шопінг в Нью-Джерсі. Там вчора оголосили лайнел сейл (О. Черногуз).*

Завдання 5. Порівняйте уривки комунікативно гетерогенного тексту з чужим мовленням. Проаналізуйте специфічні структурні й композиційні особливості синтаксичних формул відтворення факту в різних функціональних варіантах. Зробіть висновки щодо прояву оцінної модальності в репродуктивній розповіді.

А)

– *Ромчику...*

– *Ну?*

– Що з тобою? Якийсь ти...
– Та думаю... От відсіємося...
– І що?
– Та розлучуся...
– Що?! – жінка вухам не повірила. – Ти зі мною розлучишся?
– Розлучуся... Знайду покинуту хату, що ще не обвалилася, поремонтую і буду там...
– От чуло моє серце! Курву знайшов, падло недобите? Кажу! – Раїса вхопилася за сокиру.

– Прийшов сьогодні ... від копи... Кажу: «Ох і набридла ж ти мені, клята Райко! Відсіємося, і піду геть! Розлучуся навіки – і крапка. Хату покинуту поремонтую і буду там жити зі своєю коханкою». Отаке стерво, щоб ви знали! Отаке підле стерво! (Дашвар Люко. Село не люди. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2010. С. 38; 41).

Б)

Катерина схилилася над Романовим обличчям. Сльози втирала, а одна сльозинка зірвалася... І прямо на щоку чорну під марлею червоною. Крап! Наче Бог змилювався, дав чоловікові хвилю тями.

Він очі розплющив. Вона аж здригнулася. Рота рученятами закриває, трясеться.

Він прошепотів ледь чути:

– Мовчи...

– Що? – вона перелякалася ще дужче, не розчула. Нахилилася ближче, шепоче:

– Рідненький... рідненький. Самий дорогий... Не помирайте... Хіба для того я вас із палаючої копи витягла, щоб ви померли? Благаю, живіть...

Він ізсилився:

– Мовчи... Русалонько...

– Як же мовчати? Люблю вас більше за життя, – шепотіла, як у гарячці. – Сонце моє, кохання моє... Хто ж мене обніме? Хто поцілує?... Не помирайте... Не помирайте, дядьку

Романе. Мені однаково. Хоч би й інвалідом лишилися... Буду біля вас. На крок не відійду, тільки не помирайте.

Романові очі блиснули. Чи сльоза, чи горе засвітилося.

– Нікому... бо...

– Мовчіть, вам говорити важко. Я тут буду. Нікуди не відійду. Чуєте? Ніхто мене від вас не віджене. Сонце моє... Радосте моя...

Роман видихнув – раптово, із зусиллям:

– Люблю тебе... – прохрипів і замовк.

– Щоб я здохла й без похорону на землі валялася! – підскочила Нечипориха. – Кажу, розмовляли. Вона йому: «Любчику мій ненаглядний! Хіба я тебе з палаючої копи витягла для того, щоб ти помер? А хто ж мене цілуватиме? Хто мене під копою кохатиме? Я ж тепер тільки й думаю, коли до тебе знову припаду!» А Роман їй: «Русалко моя кохана! Я теж тільки про тебе думаю. Тільки тебе кохаю і аж трясуся, так мене до тебе тягне. А на жінку свою дивитися не можу. Огидна вона мені. Тільки ти мені нужна, кохання моє неземне!» (Дашвар Люко. Село не люди. Харків : Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2010. С. 157–158; 171).

Завдання 6. Проаналізуйте конструкції з гіпотетичним чужим мовленням. Визначте функціональний різновид цього виду усного мовлення, свою відповідь обґрунтуйте.

1. – *Мерзенні очікувальники! Ідіотський потяг 509-го розливу забуянив цілим пасажирським складом. Пасажирів вийшли з вагонів і розбрелися, хто сам, хто попарно, або трикутниками чи чотирикутниками, степами Черкащини. Прохання не очікувати!* 2. – *Найдорожчі громадяни! Через кілька десятків годин, можливо, під'їде дорогоцінний трейн сполученням «Дніпро – Лемберг». Не порушуйте спокій, дорогоцінні, пліз.* 3. – *До уваги зустрічаючих! Поїзд № 509 сполученням «Дніпропетровськ – Львів» прибуває на другу колію від перону. Нумерація вагонів починається з голови поїзда!* (Процюк С. Під крилами великої матері. Ментальний Майдан. Брустурів : Дискурсус, 2015. С. 226; 227; 228).

Завдання 7. Визначте семантичні та функціонально-структурні типи чужого мовлення. Здійсніть мовну характеристику персонажа (вік, стать, психічні якості тощо).

Вітав я маму з днем народження першим, подарував їй живого жука-рогача й дохлого кажана. Але мама лишилась незадоволеною. Спершу вона зчинила страшенний крик, і я подумав: «Напевне, з radoців». Виявляється, я помилився. Жук-рогач упав на підлогу, і за нього взялася наша Мурка. А кажана тьотя Ганя викинула через вікно, і він гепнув на голову тьоті Марті. Вона знепритомніла, хоч кажан і був неживий.

<...>

– А де гроші, які я тобі дав, щоб ти купив мамі подарунки?

– Я за них і купив у Грицька кажана, а в Лесика – жука-рогача. З його рогів ліки для голови виготовляють. У мамі часто болить голова (О. Черногуз).

Завдання 8. Із друкованих ЗМІ доберіть приклади використання чужого мовлення як засобу характеристики носія мови. Відповідь прокоментуйте.

Текст як лінгвістична категорія

1. Поняття про лінгвістику тексту. Загальні підходи до аналізу тексту.
2. Поняття тексту. Ознаки і функції тексту.
3. Текст і дискурс. Текст і контекст.
4. Текст у процесі комунікації.
5. Структура тексту.
6. Типологія текстів.

Практична частина

Завдання 1. Доведіть, що поданий уривок є текстом. Поділіть його на надфразні єдності. Схарактеризуйте їх структурно-семантичні особливості, засоби зв'язку НЄ.

Попереду зблиснуло озерце. Воно лежало в крутизні й було тихе, майже незаймане. Він любив такі озера, що поховалися від цивілізації, озера з ще не поголеними берегами, не засміченими. Попід протилежним берегом ще лежав туманець,

він тягнувся пасемцями, зникав у зелених вітражах очерету, так ніби чийсь невидимі руки змотували і ховали ті білі сувої. Вода тепла й прозора, здавалося, набери її в жмені, й змиєш з лиця задуму, й утому, й журу з душі...

Тут дуби були ще більші, ще могутніші. Поміж них росли берези – теж розкішні, в ніжно-зеленій піні, по них хвилями ходив вітер, свіжий, молодий вітер, що в наш час вже сам по собі розкіш, по них і по молодій траві, яка летіла разом з ним хвилями в далечінь, до темно-зеленої крайки, яка позначала Десну (Ю. Мушкетик).

Завдання 2. Розташуйте частини тексту в такій послідовності, яка б найбільше сприяла розкриттю його теми й головної думки (автор оригіналу – В. Скуратівський). Доберіть заголовок, визначте тему, стиль і жанр тексту, тип зв'язку між його частинами.

1. У багатому мовному арсеналі виробилася і закріпилася ціла система словесних вітань: «доброго ранку», «доброго здоров'я», «добровечір», «бувайте здорові», «доброго вечора у вашій хаті» тощо.

2. Хоч у повсякдення й увійшло багато словесних вітань, проте люди завше були обачливими з ними, до кожного випадку використовували далеко не весь арсенал.

3. Є в нашій мові коротке, але напрочуд тепле слово «дякую», а чи часто ми ним користуємось?

4. Неабияке значення має тон розмови, вміння вислухати іншого, вчасно й доречно підтримати тему.

5. Лихослів'я, лицемірність, невміння вислухати колегу, навпаки, лише нервує, псує настрої.

6. Ввічливість, уважність і чемність – основна вимога мовного етикету.

7. Це наш повсякденний етикет, наша культура, взаємини, зрештою, наше здоров'я не тільки в буквальному, а й переносному значенні. Це наш спосіб життя.

8. Від чемного привітання, шляхетного потиску руки, невимушеної, ненав'язливої розмови виграш обопільний.

9. Як відзначають мовознавці, одним із суттєвих показників людської шляхетності є культура мовлення –

поняття не тільки лінгвістичне, а й психологічне, педагогічне, естетичне та етичне.

10. Вироблені віками і закріплені кращі форми вітань-звертань, повсякденного спілкування – не звичайна людська забаганка, не пусте фразерство.

Завдання 3. На прикладі наведеного нижче уривку проаналізуйте загальнотекстові категорії. Прокоментуйте використання алюзії, застосування стилізації.

Цей день увійде в нашу історію як 9 мартобря.

До пам'ятника прошкує урядова делегація на чолі з президентом. Попереду, за ритуалом, гопакедія в шароварах, у віночках і плахтах, несе кошики з квітами. Затим поважно виступають перші особи держави, половина з яких того Кобзаря не читали і мова його їм до фені. Але ритуал є ритуал, щорічна церемонія. Кобзар кам'яний, від казенної риторики захистити себе не може. Президент підходить до постаменту, перед ним несуть кошик з квітами, весь у національній символіці, у синьо-жовтих стрічках.

Ех, як схопив же патріот ту символіку, що Тарасу від недостойного президента, як роздер же він її у гніві, перегнавши здоровий глузд! – ще й підпалив, щоб згоріла, щоб всі побачили правду. Та хтось на когось наткнувся, перечепився, штовхнув. І почалося (Л. Костенко).

Завдання 4. Прочитайте новелу О. Черногуза «Вона була ніжна, ніжна...» (літературна пародія; текст наведено повністю). Назвіть мовні засоби, які дозволяють віднести текст до жанру літературної пародії. Прокоментуйте роль мотиваційних відношень в організації семантико-структурних одиниць тексту та його макроструктури загалом.

Я вперше її зустрів на узбережжі моря. Вона лежала на розпеченому піску, майже гола, і плакала. Я не міг відірвати своїх очей від її тендітного тіла. Вона була ніжна, прозора і така м'яка, як тісто в діжі. Я несміливо торкнувся її своїм мозолистим пальчиком. Вона здригнулася, як в передсмертній агонії.

– Хто цей негідник? – запитав я. – Хто в наш час так підловчинив з тобою? – кричав я на все узбережжя, і від того крику чайки падали в море. Без пам'яті.

А вона мовчала, не відриваючи очей від пінястих бурунів, які, здається, як і я, бачила востаннє. Тоді я не витримав, сміливо взяв її на руки, ніжно заглянув в її прозорі, як чорноморська вода, очі і викинув у море.

Вона не ворухнулася. Медуза була мертва.

Завдання 5. Згрупуйте заголовки текстів за типами мовлення. За якими заголовками можна визначити, що текст може поєднувати різні типи мовлення? Назвіть заголовки, у текстах яких має міститися: а) опис приміщення; б) опис природи.

Лелека

Маленька людина у великому місті

Легенда про щастя

Спогади

Який він, материнський інстинкт?

За горизонтом

Батьківська оселя

На відпочинку в N

Завдання 6. Складіть діалог-знайомство людей у кількох варіантах: а) знайомство дітей шкільного віку; б) знайомство юнака і дівчини; в) знайомство подорожніх. Якими засобами ввічливості ви скористаєтеся в кожному текстовому утворенні?

Завдання 7. Уявіть ситуацію: а) ви стали учасником бесіди з кореспондентом молодіжної телепрограми на тему «Етикет спілкування»; б) ви стали учасником молодіжної телепрограми «Сучасні субкультури». Складіть монолог (трихвилинну промову) про важливість правильного спілкування або про розвиток субкультур у вашому місті (на вибір). Наведіть приклади, запропонуйте статистичну інформацію.

Завдання 8. Складіть речення (об'єднані тематично), у яких форми умовного і дійсного способів дієслова вживаються в значенні наказового способу. Якою є мета такого вживання дієслівних способів?

Завдання 9. Ознайомтеся з членуванням текстових величин у сатиричному романі О. Черногуза «Претенденти на папаху» (Київ : Дніпро, 1984.). Прокоментуйте прагматичні настанови автора щодо виокремлення структурних компонентів тексту.

Розділ XX,

у якому нічого не відбувається, окрім наради, де згадуються авгури, нез'їдені телята, коноплі, шербурзький поїзд, шапка Мономаха, корова під сідлом, червона нитка, «хлопчик асфальту» та кілька старих їзаків (с. 188).

Розділ XXI,

у якому сні плутаються з реальністю, стиль «брас» із весільною мандрівкою у Копенгаген, листкові язички з гаубицею стосімдесятишестиміліметрового калібру, одеська обітниця з японською хусткою, любов анонсом з дівочими мріями, вістря алебарди з французькою тінню (с. 198).

Завдання 10. Прочитайте філософську казку. Проаналізуйте, як співвідноситься ємно-прагматичне й контекстно-варіантне членування наведеного тексту з функцією його загального композиційного плану. Прокоментуйте прагматичну установку казки.

Так було кожного вечора тієї холодної зими. І кожного вечора Їжачок з Ведмедиком збиралися то в Їжачка, то в Медведика й про щось говорили. Ось і сьогодні Їжачок сказав Ведмеду:

– Як усе ж таки добре, що ми одне в одного є!

Ведмедик кивнув.

– Ти лишень уяви собі: мене немає, ти сидиш один і поговорити немає з ким.

– А ти де?

– А мене немає.

– Так не буває, – сказав Ведмедик.

– Я теж так думаю, – сказав Їжачок. – Але раптом ось – мене зовсім немає. Ти один. Ну, що ти робитимеш?

– Піду до тебе.

– Куди?

Синтаксис тексту.

Текст як об'єкт синтаксично-комунікативного зв'язку

1. Основні одиниці тексту.
2. Поняття надфразної єдності (складного синтаксичного цілого). Типи надфразних єдностей.
3. Засоби міжфразового зв'язку.
4. Зв'язність і цілісність тексту.

Практична частина

Завдання 1. Визначте кількість надфразних єдностей. Прокоментуйте співвідношення надфразної єдності й абзацу.

На світанку шостого листопада вдарив мороз.

Затривожились дерева, пішла листяна хуга.

Дерева порожніли – голо.

А листя спішили, падали.

Падали. Падали.

Стоси.

Земля думала глибоку думу. Мовчали вітри.

По станиці пройшла мідна тиша.

Тільки зрідка рипів далекий журавель – витягали воду
(М. Хвильовий).

Завдання 2. Визначте монотематичне речення. Схарактеризуйте співвідношення надфразної єдності й абзацу.

Неправда, що сніг – білий.

Сніг буває різним, як душа людини, і настільки ж несхожим у своїй багатолікості.

Буває багряним від заграв дальніх пожеж за горизонтом.

Буває сірим від попелу чи чорним від сажі, яка запеклася довкола залишеного печища.

Буває бурим від старої крові та ріжуче-пурпуровим від крові свіжої, яка шойно-щойно пролилася.

Буває, як малиновий захід сонця, і буває примарно-синій, що сповзає в мутну сутінкову нерозрізнюваність.

Навіть якщо снігове поле здає далеко виглядає білим, то й тут лише половина правди. Поле перехльостують уздовж і впоперек навозно-іржаві ремені доріг, плямують колючі чагарники,

тяжко тиснуть з різних боків незчисленні лісові раті, де білизна снігових шапок на ялинкових лапах і похмура чорнота під ними – навпіл... (В. Каргалов).

Завдання 3. Відновіть текст, визначивши межі речень. Поділіть висловлювання на абзаци. Спишіть його, розставляючи потрібні розділові знаки. Поясніть пунктуацію при прямій мові. Визначте синтаксичну роль прямої мови.

Запорозька Січ це один із тих світових феноменів над яким замислювались і який намагалися з'ясувати багато поколінь дослідників розбійники лементували на сеймах і в сенаті польські шляхтичі скаженіючи від ненависті вони вимагали знищити Запорозьку Січ стерти з лиця землі козацтво славне Запорозжя казали селяни про Січ вони тікали на Січ від феодалів там шукали порятунку від тяжкого нестерпного гніту запорозьких козаків «святих лицарів захисників Вітчизни» оспівав народ у своїх думах піснях легендах гніздо своєвольства писала цариця Катерина II у своєму маніфесті 1775 року про скасування Запорозької Січі «Військом Запорозьким» назвав український народ козацько-селянську повстанську армію 1648 року яка увібрала в себе кращі військові традиції Запорозької Січі героями безлічі літературних і мистецьких творів стали звитяжні запорозжці Вольтер захоплювався їхнім героїзмом і намагався знайти паралелі у світовій історії Гоголь із нафосом писав так ось вона Січ ось це гніздо звідки вилітають усі ті горді й міцні як леви ось звідки розливається воля й козацтво на всю Україну (О. Апанович).

Завдання 4. Визначіть різновид тексту. Проаналізуйте засоби міжреченневого зв'язку.

I. З незвичайної делікатності дідуся дивувались і потроху підсміювались наші вуличани. Де ж це видано так жалувати в селянстві жінку, як жалував він? Коли дідусь пізно повертався з роботи чи заробітків, то шкодував будити свою дружину, а сідав на призьбі коло її вікна і отут, припадаючи росою, засинав до ранку. За це не раз його сварила бабуня. Дід обіцяв, що більше цього не буде, і знову робив по-своєму (О. Довженко).

II. Словом, я до безумства люблю небо, трави, зорі, задумливі вечори, ніжні осінні ранки, коли десь летять

огнянопері вальдинепи, – все те, чим так пахне сумно-веселий край нашого строкатого життя. Я до безумства люблю ніжних жєнщин з добрими, розумними очима, і я страшенно шкєдує, що мені не судилося народитись таким шикарним, як леопард. Іще люблю я до безумства наші українські степи, де промчалась синя буря громадянської баталії, люблю вишневі садки («садок вишневий коло хати») і знаю, як пахнуть майбутні гєроди нашої миргородської країни (М. Хвильовий).

Завдання 5. Визначте міжречєннєві внутрішньєтекстові синтаксичні зв'язки. Назвіть засоби зв'язку, що забезпечують цілісність тексту.

1. Найсубтильніше кажєнятко сичало хлопчикові в білій мантії, що в нього забирають дитинство, занурюючи до праглибин природи. Кажєн середніх розмірів запєвняв, що так буде тепєр завжди – жєдного дитинства і юності, лише темінь і ріки крові. Найтовстіший кажєнисько сипав прокльєнами і лаявєся до двєх хлопчикових вух (С. Процюк).

2. Не було видно горлопанів та цїцерєнів. Дєсь зникли харизматичні лїдєри. На Майдані стояла лише сама суть без вершин і низин (С. Процюк).

3. Дємократизувалась мєва української поезії, мужнів її словник. Вимальєувались перші «перса», за ними вжє виділиєся «дупи» і «курви». Ось-ось мав виринути перший «прутєнь», а далі вжє й просто – «руській мат». Зараз, коли цьєго добра на кождєму кроці, ми іноді чуємо свою провину. Що ж апєстоли завжди перебрїхують вчителів. Свєбєда дісталась їм майжє задурно – вєчєвидь, цє щєсь на зразок киснєвого отруєння (Ю. Андрухович).

4. Аджє сама гілочка калини – прєкрасна. Самє дитинство, дє бєса нєга відчуєє тепло землі, такожє. Страшні лише імітації довкола нєвинних символів. Нєбєзпєчна лише порєжнєча, якою імітація наповнює сприйняття того, що покликєє сакралїзувати певні відтинки національної ідєнтичності (С. Процюк).

5. В одній з британських газєт написєно: «Бєслан змінить свїт». Ні, нє змінить. Цєй свїт ужє нічєго нє змінить. Він ужє звик і адаптувавєся.

До всього. До Чорнобиля. До Хіросіми. До усіх гарячих точок. До теракту в Нью-Йорку. До «Норд-Осту» в Москві. До чеченської війни. До війни в Іраку. Звикне й до Беслану (Л. Костенко).

Завдання 6. Визначте міжреченнєві внутрішньотекстові синтаксичні зв'язки та міжреченнєві смислові відношення.

1. *21 лютого. Міжнародний День рідної мови. Оскільки для не-громадян найріднішою є не-мова, тобто не українська і не російська, а гібрид-ерзац-мішанка, то, може б, саме їй надати статус державної? Думаю, це дуже об'єднало б суспільство – єдина державна, на всіх рівнях функціонуюча мова. Общепонятний суржик на субстраті фені і мата (Л. Костенко).*

2. *Остап цілковито асоціюється із цими майже всуціль зрусифікованими вулицями; кажуть, три чверті киян вміють користуватися українською, але, власне, лише користуватися, бо для них ця мова – тільки доважок до шароварів, лінтвостраховисько, яким часто вимушені оперувати чиновники, яке не забули бабусі на базарі і якому віддані кілька сотень чи тисяч вар'ятів, що чомусь уперто називаються киянами. Гине наша мова, її викидають із офісів та установ, асоціюючи із беззахисною матір'ю, що затиснула у вузлик тюремну передачу для сина. Вона зненавиджена і поганьблена у власній столиці, укрита проказою і коростою, наша солов'їна та калинова. А ми вдаємо, мавпуючи широку усмішку, що все добре, хвороби оксамитової революції, народжувана рукою кожного чергового зодчого імперія «духовності», хоча я не знаю фальшивішого слова в нинішньому офіційному лексиконі. І зависає над Києвом зловісна машкара держави із виїденим серцем, із пластиліновими легенями, із макетною кров'ю (С. Процюк).*

3. *Кілька українських поколінь виховано на розжевій псевдооптимістичній брехні і фальші, які прижилися в свідомості мільйонів людей. І раптом з'ясовується, що ніякого комунізму не буде. Не тільки через двадцять років, а й – ніколи не буде. Що треба не стояти в черзі чи «будувати світле майбутнє», а заробляти гроші. Що наші батьки-фронтовики великою кров'ю перемогли фашизм, але програли німцям, бо їхні ветерани отримують в десятки разів більшу пенсію. Що*

вартість має не лише те, що виросло на колгоспній землі, а й сама земля, про яку тільки теревенять, але ніхто її не віддає селянинові... (В. Яворівський).

4. З погляду антропології, я homo sapiens. У вимірах національних я українець. У масштабі держави я громадянин. З проєкції Космосу я землянин. З проєкції інших галактик геліотроп. Щодо мого батька, я його син. Щодо сина, я його батько. Щодо жінки, ніби ж мужчина. Така система координат робить мене стереоскопічним, багатовимірним і органічно вписаним у світовий, ба навіть у космічний контекст (Л. Костенко).

Завдання 7. Проаналізуйте уривки. Доведіть, що ці надфразні єдності комунікативно негомогенні. Визначте, різновид комунікативної гетерогенності. Прокоментуйте наслідки зростання комунікативної глибини повідомлення. Здійсніть мовленнєву (по можливості й соціальну) характеристику персонажів.

1. Потроху міняється тональність Майдану, примовкає «Плач Єремії», пісні героїчні, стрілецькі й народні. Зникає дух опору, пафос протистояння, саркастичний національний бурлеск. І ось уже преміла російська пісенька, знайома ще з радянських часів, починає домінувати над Майданом – «Оранжевые дяди, оранжевые тети, оранжевый верблюд!». Це вже як лейтмотив Майдану, як його позивні. А що вона російська, то ми ж не якісь націоналісти, ми прихильні до всіх народів. Ми добрі, ми великодушні, ми коли перемагаємо – даємо перемогти нас.

Я боюсь. Отак внесемо їх у владу на своїх плечах, а що, як вони не борці, не герої, а всього лише «оранжевые дяди, оранжевые тети»? Потім вони полиняють або перефарбуються, а я так і залишусь «оранжевим верблюдом» (Л. Костенко).

2. А якщо співають «несе Галя воду, коромисло гнеться. А за нею Іванко, як барвінок в'ється», то Галі краще того Іванка позбутися, бо не може вона сподіватися щирої любові, якщо хлопець спокійно спостерігає, як дівчина з тим коромислом пуна рве (Люко Дашвар).

Завдання 8. Прокоментуйте закономірності внутрішньо-текстової організації твору Л. Костенко «Записки українського

самашедшого» (Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2011. 416 с.). Назвіть мовні засоби надфразного зв'язку.

Уривок 1: *І голови. Голови, голови, голови. Колись на плаху котилися – так то ж у часи великих смут. Козацькі голови на палях – так то ж у якому столітті! Француз Гійотен гільйотину придумав – так то ж для революційної зручності. Голова Йоана Хрестителя – так то ж за царя Ірода. З двох ударів відсічена голова Хаджи Мурата – так то ж російське приростання Кавказом. «Вершник без голови» – так то ж Майн Рід. Персей голову Горгоні втяв – то воно хоч міф. А тепер же наче цивілізація, на якому ж ми шаблі? То чотири одрізані голови на снігу в Чечні, то «таращанське тіло» без голови, то голова без тіла в куцах біля автозупинки в Одесі. Звично й буденно, в ряду інших подій. Скоро людство, як той святий Діонісій, ітиме з власною головою в руках, а на плечах у нього буде віртуальна голова, набахтурена абсурдом безвиході (с. 13–14).*

Уривок 2: *І голови. Голови, голови, голови – як з якоїсь всесвітньої плахи. Щодня їх комусь стинають або погрожують, що зітнуть. То британцю, то американцю, то двом французам. То біля метро у Москві вибухом відкинуло голову чеченки. То в Іраку зраз у дванадцять обезголовлених непальців. То дві італійки, дві Сімони, з чорними мішками на головах. Спочатку хоч якось реагували на всі ці жахи, а тепер вже збилися з ліку, звикли й адаптувалися (с. 335).*

Творча робота

Створення текстів різних типів

Завдання 1. Сконструйте тексти з різною внутрішньотекстовою організацією (тематично об'єднані).

Завдання 2. Напишіть дискурсивне висловлювання на основі а) економічного блоку новин; б) політичного блоку новин.

Завдання 3. Напишіть твір-мініатюру «Образ матері в СМС-повідомленнях».

Основи української пунктуації

1. Сутність пунктуації. Принципи української пунктуації.
2. Система розділових знаків та їх основні функції.
3. Структура речення і розділові знаки.
4. Огляд правил уживання розділових знаків у синтаксичних структурах різного рівня.

Практична частина

Завдання 1. Ознайомтеся із запропонованим текстом довідкового характеру. Обґрунтуйте потребу використання знаків пунктуації.

Сучасна система пунктуації складалася поступово зусиллями різних граматиків. У IV ст. до н. е. Арістотель писав: «Розставити знаки в творіннях Геракліта – (велика) праця, тому що не зрозуміло, що до чого відноситься». На підставі цього фрагменту традиційно визначають час появи знаків пунктуації (Арістотеля і Геракліта розділяють півтора століття). Утім, інша традиція приписує їхній винахід філологу Арістофану Візантійському (III–II ст. до н. е.). Як би там не було, до початку I ст. до н. е. греки застосовували всього три знаки – точки, що розташовувалися внизу, у середині або взгорі рядка. Одна з них відповідала нинішній крапці, інша – комі, третя – двокрапці. Однак пізніше всі грецькі системи були забуті, і в кінці VIII ст. учені, що склали «академію» при дворі Карла Великого, змушені були винаходити пунктуацію заново. Знак запитання, наприклад, виглядав спочатку як крапка з тильдою (хвилястою рисою, що вказує на коливання тону при проголошенні). На рубежі XV–XVI ст. венеціанський друкар Альд Мануцій привів систему знаків пунктуації до сучасного вигляду (За С. Абрамовичем, М. Чікарьковою).

Завдання 2. Ознайомтеся з поезією Е. Андіївської «Зворотна хвиля». Прокоментуйте авторське використання тире. Запишіть вірш відповідно до норм сучасної української пунктуації. Де є потреба, уведіть пропущені члени речення.

*На всю свідомість зближують луги –
Як дійсності – незнана доти – галузь, –*

*Помножений – на людське серце – гелій,
Який – у невимовне – полігон.
Рибальські сіті – витягли з легень –
З лататтям – разом – і русалку голу.
Й світ зовнішній, – покладений в могилу, –
З драбинами – фортецю обляга, –
Навколо – тільки плівочки й лушпиння –
Та – від світила – залишився шпеник,
Що – досі – існування прикрашало
Й тепер – на тому місці – листя шелест, –
Який – лиш хвилю спогадів щімку, –
Що гине, не торкаючись щоки.*

Завдання 3. Запишіть текст, поставивши необхідні розділові знаки. Їх використання обґрунтуйте.

І. Я людина й у всіх гріхах людства є й моя вина Найбільша моя вина падає на мене саме за помилки мої й чужі

Батьківщино моя Я готовий відповідати за тебе як твій громадянин так само як ти відповідаєш перед світом за мене й за мільйони таких як я У цій обопільності ми єдині хоч ти все тоді як я без тебе ніхто Ти в кожного одна бо хто хоче мати дві батьківщини той залишається без жодної Доки є ти ми вічні

Моя вина не в тому що маючи можливість померти за тебе я все ж живу Вина в іншому у стражданнях твоїх у смерті мільйонів які врятували мені життя

Коли лебедина згряя курличе наді мною я думаю про тих кого немає серед нас і не шукаю в небесах їхніх бентежних душ У людей як і птахів вина ключового поволі поширюється на всіх у ключі на всіх хто має крила й годен у важку годину розсікати повітря для інших для слабших пильнуючи підступну просторінь у тумані чи смерть на вершині ночі Вина ж філософа хіба що в тому що він уміє з'єднати минуле з майбутнім що він уміє побачити землю свою у величі загиблих і в буденності живих як побачив її Перикл опинившись у Пантикапеї сказавши Чудова земля і народ міг би перебратися сюди але як бути з кладовищами, на яких поховані великі предки Без них народ може змаліти навіть тут (В. Земляк).

II. Кілька днів підряд ідуть дощі тихі і зовсім не схожі на оті грозові що випадають звичайно влітку Ті налітають буйно вперіциють такий дощ гайне смугою через усе поле не розбираючи напрямку аж темно стане І там де він пробігає здійсмається збита стовпом пилюка наче невидима і на диво прудка машина промчала через лани З боку на нього красиво дивитися стіною йде він через хліба і пшениці ворушаться наче оживають стають зеленіші Налетить на соняшники і їхні голови хиляться під тягарем життєдайної давно сподіваної води з піднебесся А гуркоту а грому А блискавка як сліпуче спалахує в чорній високості

Радісно і тривожно стає тоді серед степу і у серці хлібороба густо сходять сподівання

Та ось важка хмара опустивши до землі сиву косу швидко відпливає в далечінь захопивши з собою шум зливи і гуркіт грому і лишаються тільки пахоці грози та далекі зірніці над зажуреним і принишклим степом А хліба з усіх-усюд хиляться колосом до тієї неширокої смуги яку лишив дощ і шумлять наче комусь жаліються що він поманив їх і не дав нічого Невблаганне сонце з'явиться із-за хмар розсипле свої скалки по невеличких калюжах і за кілька хвилин вип'є їх не лишивши їй згадки

А оцей хоч і в червні зайшов неквапливо нишпорить діловито в хлібах сонно шумить у широкому соняшниковому листі забирається під кожний куц під кожну грудочку І висохла земля бубнявіє вмирає від краю до краю і п'є п'є прозорі малі краплини набираючись сил і соків (О. Сизоненко).

Завдання 4. Виконайте пунктуаційний розбір текстів.

I. *Степ квітував. Незайманий, звіку не ораний, високотравний...*

Що то було за видовище! Маючи в собі красу моря, його велич, блиск і надміру світла, маючи в собі також могутність лісу і його тихі, вікові шуми, степ, окрім цього, ще ніс у собі щось своє, неповторно степове, властиве тільки йому – оту шовкову ласкавість, оте ніжне, замріяне, дівоче...

Ковили, ковили, ковили. За сонцем сталєво-т'мяні, а там, під сонцем, – скільки зір сягне, – сяючі, молочні, як морське

шумовиння. Перегортаються злегка розгойданими хвилями, пливуть, розливаючись до самого неба.

Благословенна тиша навкруги. Лише зашерхоче дець суха зелена ящірка, пробігаючи в траві, бризнуть врізнобіч з-під ніг коники-ковалі та ще й жайворонки дзюркочуть у тиші, проймаючи її вгору і вниз, невидимі у повітрі, як струмки, що течуть і течуть, розмаїті, джерельно-дзвінкі. Здається, співає від краю до краю саме повітря, співає марево, що вже схоплюється, тече, струмує де-не-де над ковилою. Може, і цей текучий, замріяний степ теж тільки марево, що протече і не буде? Але ні, кожна стеблина закоренилася в суху, місцями вже потріскану землю, вбродили по пояс в золотаві, злегка згойдані вітром шовки, і вони не зникають, вони є, бредеш у шовках серед милозвучного пташиного щибету і відчуваєш на душі, очищеній від усього гіркого, тільки устояну радість, тільки звільнене від усяких пут небесно-легке щастя. Іти б отак і йти серед цієї тихої задумливої краси, сягнути б аж туди, де небо торкається землі, де має бути велике синє море з чайками та бакланами... Ось-ось, здається, хлюпне воно з крайнеба, з-за ковилів (О. Гончар).

П. До самісінького вечора розкошує буйне сонце, до самісінького вечора природа в інеї тішиється своєю чистотою та молодістю, а коли смеркає, то наче поволеньки пригасає сніг, пригасає іній.

Смеркало – і начебто поважчав іній на деревах, і вони теж ледь-ледь поважчали, що, здається, вже не злетять догори фантастичною зграсю. І повітря поважчало, спохмурнівши. Йі дедалі все зриміше та відчутніше западає морок, іній згасає, як сніг, як і даль.

А потім, коли в небо викотиться повний місяць, коли він з'явиться, щоб володарювати над усеньким світом, а найперше, мабуть, над цією зимою, то знов усе відроджується, переінакишується: сніг, набравши таємничого блиску, значно вагомішого, ніж удень, знову грає білим сявмом, знову холодним молоком розливається довкруг, скільки сягає око. І тоді до інею немовбито знову повертається його чарівлива сила, він сам оживає, а оживши, надає непередаваній краси довколишньому

світові, який радіє і місяцеві, і тому, що знову пахким духом зацвів іній.

Зацвів іній на всьому, замерехтів, засвітився – і тепер його цвітіння інше, ніж удень, тепер воно начебто має ще й інше значення.

Тиху ніч, бездонне небо, чорно-голубу темряву подекуди пронизали погляди приляканих зірок, а тут, на землі, відбувається, зверхується свято розквітлого інею, його торжество.

Срібна ніч. І рівний срібний настрій розлився, заповнив землю.

Цвіте іній, осяяний місяцем, цвіте холодними квітками, і пелюсточки їхні пахнуть морозом. І немає, либонь, зараз ніде кращих квіток, ніж квіти інею, що зріс не тільки на гіллі дерев, а й на білих полотнах снігів.

Цвіте іній, стоїть урочиста січнева ніч, і щасливо усміхається зима – при вроді та при здоров'ї, як молода жінка (Є. Гуцало).

Завдання 5. Ознайомтеся з матеріалами регіональних друкованих ЗМІ, проаналізуйте основні види пунктуаційних помилок, назвіть причини їх виникнення. Див. класифікацію пунктуаційних помилок (за О. Текучовим):

I. Відсутність знаків:

а) відсутність розділових знаків (коми, двокрапки, тире), необхідних для відокремлення однієї частини складного речення, для відокремлення однорідних членів речення один від одного і від узагальнюючого слова тощо;

б) відсутність знаків при відокремленні, прямиї мові;

в) відсутність одного із знаків при необхідності виділити речення, зворот, сполучення слів чи окремий член речення з обох боків.

II. Зайві знаки:

а) кома між підметом і присудком;

б) кома після останнього однорідного члена речення, що сприймається як уточнююча обставина;

в) коми, за допомогою яких помилково відділяють відокремлений член речення;

г) тире при відсутності узагальнюючого слова.

III. Заміна одних знаків іншими:

а) тире замінюється комою при узагальнюючому слові в реченні з однорідними членами;

б) кома замінюється двокрапкою між двома частинами складносурядного речення, які не знаходяться в причиновій залежності чи не передають послідовності подій.

Пунктуаційний аналіз тексту

І. Вітряки завжди вабили нас, малечу, і своєю красою, і якоюсь таємничістю, і розмовою з самим небом, і особливо крилами, до яких, коли вони поволі рухались, можна було причепитись, на дурничку покружляти завмираючи, побачити невидимі з землі села, ще й показати пастушкам свою одчайдушність. Робили це хлопчачки, робив і я. І от одного разу, коли, затаївши подих, я розкошував на крилі, хтось неждано зв'язав мене руками, віддер од крила, а далі вліпив кілька ляпасів по тому місці, яке найбільше провинилося перед людьми. І тільки після такої операції я побачив не так сердитого, як наляканого дядька Івана. Раптом він пригорнув мене до себе, і в його очах я побачив велику тугу.

– Що ти робиш, дитино? – аж застогнав мельник. – Зірвешся з крила – батька-матір осиротиш або на безвік залишишся калікою. Жаль буде життя, та нічого не зробиш... Не гнівайся на мене – бив тебе не я, а моя печаль.

Оті слова і туга в очах одразу розтопили мій біль і образ.

– Не будеш більше так робити? – провів дядько рукою по очах.

– Ні.

– Побожись.

Я побожився.

– От і маю собі хрещеника, – посміхнувся мельник і попрощався зі мною, як з дорослим... (М. Стельмах).

II. Баранчики білих хмарок пливли над степом, навкруги щось без угаву дзвеніло, присипляючи. Прокидався, коли

розпечена сковорода торкалася обрію, – тоді чвалом біг додому, а по спині все-таки снували мурашки страху.

Найцікавіше було ходити у степ із пастухами, що пасли громадську череду. Її вигонили далеко, на цілий день, тоді мати сама споряджала йому торбину, з якої тягло спокусливим запахом свіжого хліба, сала й часнику. Корови розкошували соковитою травою, хрумкотіли й форкали коні, пастухи, погейкуючи, віддалялися, а хліб солодко пах і ніде так не смакував, як тут – на степовій волі.

А коли ляжеш на спину і незворушно дивишся в глибоке небо, тоді бачиш усе, про що мріється: батько на яблукастому коні, а поруч з батьком він сам – на білому, і шабля в руках, і червоний жупан розвівається на вітрі. Ось мчать вони обидва, тільки вихор біля вух; втікає гостроверха татарва, шабля свиснула в повітрі – чах, чах! – летять погані голови з пліч, а коні рвуть копитами землю, тупотять, тупотять, тупотять... (Р. Іваничук).

III. Дніпро!

Одне слово – і спадає з тебе полуда зневіри та втоми, одне слово – і зцілюєшся від кривдних ран, очищуєшся від накіпу злоби й, ослаблений, повертаєш собі життєдайні сили й жадобу творення.

Якщо маєш у душі те слово...

Не в образі водного иляху для воїв і купців, не у вигляді повені, що бурхотить зі земних джерел незагнузданою силою, не в картині сизого безмежжя простору, сповненого світла, барв і гомону, а в символі нашої сутності, вічного буття народу, його багатства, сили і здоров'я.

Коли не згубив його, не спродав, не пропив, не зрікся – кожної миті, висвітливши в своїй душі цей символ, воскресаєш, як тлінний Лазар з небуття, і стаєш видний світові, мов хрест на церковній бані – святий і чистий.

Дніпро... (Р. Іваничук).

Контрольна робота

Завдання 1. Запропонований матеріал поділіть на надфразні єдності. Визначте їх різновиди та засоби зв'язку між компонентами. Виділене речення піддайте синтаксичному аналізу, поясніть пунктуацію.

Варіант 1

Холодне, молоде срібло сонця пізньої осені розлите по землі. Воно мерехтить на моїх руках, на обличчі, воно здригається на моїх почуттях, на думках – воно є часткою мого ества, дорогоцінною часткою природи, яку я оживлюю своїм розумом. **Дивлюся на осінній світ, гарний пізньою вродою згасання, і він світить мені всередину своїм розмаїттям, я приймаю його – і, приймаючи, відчуваю, що він теж приймає мене.** І знову думки наворачтаються до того, що не дає мені спокою ні зараз, ні вчора, і я все виразніше починаю відчувати, що мій смуток – це не тільки мій смуток, що мій мимовільний гіркуватий усміх – це не тільки мій усміх і що мої мрії належать не тільки мені.

У серце моє стукає попіл загиблих. Тих, що віддали своє життя в бою за перемогу, і безневинно вбитих, спалених, розтерзаних. Усвідомлюю – це вони не дають мені спокою, це вони постійно звертаються до мого сумління. Вони тоді, гинучи, не знали, що їхня радість стане моєю радістю, що їхня любов стане моєю любов'ю. Вони тоді ще не знали, що віддадуть мені цю осінь, цей світ із його сизим небом, зате я тепер добре знаю, що це не тільки моє, а й їхнє.

Прислухаюся – і чую голоси, які вже ніколи не зазвучать. Приглянуся – і переді мною постають карі та сірі очі, які вже ніколи нічого не побачать.

Мабуть, саме тому, що відбулося, завжди зі мною. Воно відійшло в минуле, та не зникло в небуття. Усі ті події, усі люди zostалися – вони в одній площині часу, а ми в другій, віддаляючись щомиті, постійно, невідворотно (С. Гуцало).

Варіант 2

Неподалік синіє ліс, над яким розпеченою діжею горить низьке сонце. **У лузі, що прослався коло боліт, стелеться синенький димок: нема вітру, тиша, спека, і димок пеленою тоненькою тремтить над лугом і не тане.** Хвильки його супокійні якраз сягають тобі грудей. А чим пахнуть? Пахнуть згорілою вербою, бур'яном.

А під прозорими хвильками синього диму прослалися непорушні хвилі покосів, де вже ледь-ледь прив'яли, а де ще зовсім свіжі, з них стирчать стяті квітки, понаставляли білі, жовті, рожеві голівки. Ще начебто цвітуть, не втратили своєї краси, а вже непорушні, неживі, і цвіт їхній уже засихає, тьмяніють барви.

Хто з косарів додому подався, до родини, а деякі й позоставалися. Бо ж принесли з собою трохи картоплі, цибулі, крупи, шматок сала лишився в когось після обіду – чом не зварити юшки? Не зовсім косарська вийде юшка, та все-таки краще такої скуштувати в лузі коло багаття, ніж ніякої.

Мати твоя чистить картоплю, а ти вже давно назбирав палива для вогнища і тепер ходиш, наче плаваєш, у синьому димку, що прослався над лугом. Ген, понад болотом, стоїть лелека на одній нозі, пильно-пильно дивиться перед собою. Потім опустил ногу, раз чи двічі ступив уперед, знову задер, стоїть на одній. Мабуть, жабу хоче зловити на вечерю, тому й заклопотаний такий.

Ти крадькома підходиш усе ближче до лелеки. Уже помітив тебе чи ще ні? Злякається чи не злякається? Коли ж, нарешті, зірветься й полетить?

Лелека, мабуть, і не думає злітати. Уже помітив, що підкрадається до нього, то на тонких високих ніжках ступив у лепеху, яка росла на болоті, а потім на латочці води опинився – стоїть на гладенькому, мов на склі. Знає, що не підступишся по драговинні, знову пильно дивиться перед собою (Є. Гуцало).

Варіант 3

За вишнями рядок осокорів, за осокорами садок: кілька яблунь старих, груші, теж немолоді, дебелі, а за ними по межі сливки, одна коло одної, аж на край города, і зрідка поміж них вишеньки.

Свою хату не міг би ти уявити без подвір'я, що навесні заростає споришем; без осокорів та вишень, що завжди заглядають у вікна, дивляться, що ви там із матір'ю поробляєте, – і вам добре, що дерева не забувають про вас, не міг би ти уявити свою хату і без городу, гаптованого зеленню картоплі, буряків, гарбузів, соняшників, жита, конопель. Авжеж, конопель і жита, бо тоді, по війні, сіяло їх кожне.

Куди б ти в селі не бігав, у які б далекі поля не заносили прудкі ноги, чи, може, ходив до когось у гості, та завжди в твоїй пам'яті теплом і ласкавим образом світилася рідна хата, й коли ти повертаєшся до неї – наче під надійне крило потрапляв, щоб захищало та оберігало.

Знав у своїй хаті кожну шпариночку, закуток знав кожен. Вікна були очима, якими хата дивилася у світ, бачила світ і, мабуть, розуміла його. І на печі було малесеньке віконечко – навіть не віконечко, а просто круглий шматок зеленкуватого скла, вмазаний у стіну. Лежачи на печі, ти в цю чародійну шибочку бачив город і поле за городом. Восени мати заставляла шибочку соняшничинням чи кукурудзинням, та неодмінно відхиляв загату вбік, бо хіба ж, лягаючи спати чи проснувшись, ти міг не дивитися на город, у поле? Взимку хуга заліплювала шибочку снігом – ти виходив надвір і прочищав, а коли замурувало її морозом, то довго дихав у неї, а то й лизав язиком, поки утворювалася маленька дучка, у яку було видно хоч трохи білого, заметеного снігом городу і смертельно блідих, нескінченних полів, що зливалися з низькими небесами (Є. Гуцало).

Варіант 4

У жнива, у спеку, на далекому обрії біжать блакитні вівці. Ледь-ледь видно їх, примарних, і шерсть їхня тремтить, коливається, і голови їхні химерні здригаються. Куди біжать? Може, охлялі, до водопою? Від кого тікають, від якої страшної сили? Мають на обрії блакитні вівці, зникають у безвісті, отара за отарою, тьма-тьмуша їх, і, либонь, має бути на світі ота кошара, що вмістить усіх.

Спека, листя жолобиться на вишнях, в'яне трава, сухо пахне запилюжений полин, а на обрії біжать і зникають у безвісті блакитні вівці.

І коли тепер згадуєш своє дитинство, яке з кожним днем віддаляється і віддаляється, усе більше обертаючись на неясні спомини, то чомусь уявляється воно тобі отими блакитними вівцями. Чи не тому, що колись, наче заморожений, любив дивитися на їхні незчисленні отари, й тобі хотілося побігти на обрій, поглянути на них зблизька? Уявляється тобі дитинство блакитними вівцями, що промайнули в літній далечині, промайнули, зоставшись у пам'яті серця, у пам'яті почуттів.

Дивно та й годі, а проте іноді здається, що твоє дитинство є така сама гра уяви, як і блакитні вівці на обрії, бо не було їх насправді, ввижались вони тобі. Ввижались, а ти хотів вірити в них – і вірив. І так само тепер віриш у своє дитинство, бо не можна в нього не вірити, бо весь час кортить оглянутися назад, оглянутися – і раптом побачити його чисті, не захмарені очі і зненацька зустрітися з його ясним поглядом.

Так іноді хочеться зустрітися з ясним поглядом свого дитинства! Хочеться, бо добре пам'ятаєш, що такі бігли на обрії блакитні вівці, такі справді бігли – й пропадали в невидимих кошарах безмежжя (Є. Гуцало).

Варіант 5

Найдовше сніг тримається в затінках або в ровах, присипаний листям чи землею. І в глибоких яругах, куди не сягає сонячне проміння. Але й він уже порозтавав, чорна земля запарувала і, відпочивши за зиму, наче просить людей, щоб садили та сіяли, бо їй нетерпеливиться вирощувати, плекати зело.

Весняне повітря – особливе, і, мабуть, ніколи більше не доводилося тобі куштувати такого свіжого та запаморочливого, як у дитинстві. **Весняне повітря наче сповнене якоїсь незбагненої таємниці, воно, либонь, таке саме живе, як і дерева, як і трава, як і земля, на якій усе те зростає.** Весняне повітря збуджує уяву, примушує швидше бігти кров у жилах, воно кличе, манить...

Пригадай, скільки було збігано напровесні, коли з вирію повертаються птахи. Якась чудна сила поселялася в твоєму естві, не давала сидіти на місці, підстьобувала, гнала – і ти галасвіта біг із двору, біг по вулиці, зарослій бузиною, далі по вуличці, зарослій сливами та вишнями, по горбку спускався до млина, далі понад ставом, поза чужими городами, попід вербами, опушеними першою зеленню, біг поміж хатами, опинявся на околиці – молоде, вкрите легким серпанком, поле слалося до обрію. І там, на обрії та за обрієм, лежав невідомий світ і кликав до себе.

Пригадай, скільки було вибігано в ті прохолодні весняні дні. Наче вперто шукав щось, прагнув знайти, а воно не давалося, а воно тікало від тебе і, заманливе, таємниче, кликало, звало (Є. Гуцало).

Варіант 6

А то знову день видався – сонце котиться, наче аж перевертаючись у чистому небі, світла повно, і воно таке молоде, хмільне, веселе! Сніги блищать, іскряться, аж боляче дивитися на них, бо ріжуть зір. **Зі стріх капують срібні краплини, а коли стати коло хати на осонні, то тут і зовсім по-весняному тепло, ген уже й шматок чорної землі видніє, а над нею пасомками в'ється пара.** Півні кричать завзято, люди усміхаються одне одному, і хочеться радіти весні, яка хоч і барилася, та все ж таки настає, і хочеться поділитися з кимось настроєм своїм, і хочеться бігти галасвіта!

Ти береш у хаті уламок дзеркала – геть зовсім полущений, ніхто вже не заглядав у нього давно. Береш той уламок, стаєш на причілку, наставляєш проти сонця – і вже прудкенький сонячний зайчик уродився ген на стовбурі яблуні, перескочив на грушу, далі впав на землю, приблизши, потім звівся моторно з землі і вже танцює на вікні сусідньої хати, у якій живуть тітка Ярина з Василинкою, тремтить на шибці, і в глибокому світлі, яке кидає зайчик, можна угледіти стіл, полумисок на столі, рушник на покуті. Далі зайчик перескакує на дорогу і вже тремтить на кінській морді, на полозку саней, на обличчі чубатого дядька, що їде в санях. Зайчик то на грудях у нього, то на губах, то в очах, і дядько спершу нічого не тямить, а потім раптово обертається в твій бік і весело погрожує довгим батогом!

Зайчик моторний – скік на дорогу, шаснув десь у таку далечінь, що й не видно стало, а то знову з'явився прямисінько перед тобою, мерехтить, здригається, так і чкурне, так і дремене (Є. Гуцало).

Варіант 7

Блакитними очима дивиться мені в очі весна. Вона ще молода, ніжна, усміхається святково й чисто, у її ледь чутному диханні – збудлива таємниця свіжості, краси природи, що завжди відроджується й відроджується. Ще так недавно бігла по дніпровських кручах рудою лисицею осінь, бігла барвисто, холодним повівом несло від її прудкого, безповоротного бігу. **Так недавно дихало в мої думки студеним пахом зів'ялого листя, а вже сьогодні – лагідне, шовковисте повітря весни купає мої очі, уся земля наче випромінює благодатну снагу, що помагає рости не тільки траві, квітам, деревам, а й мріям людським.**

Ніжним пухом узялися верби, стоять у великодньому екстазі над синіми дзеркалами води. Може, заслухалися, заворожені, вчаровані звуками срібних сурем, які в піднебесі пронесли на своїх крилах журавлі, повертаючись у рідні краї?

Цвіт фіалок на трав'янистому осонні – наче незвичайні, чутливі крем'яхи, які колись давно загубило, граючись, чиєсь зникле за туманом років дитинство, загубило й не позбирало, й от тепер вони, нічії, синіють та й синіють, збуджуючи добру усмішку на моїх устах...

Золотим теплом пронизане весняне повітря, його ласкаві волоконця, його ніжна пряжа вкутують мої бажання, і вони починають світитися незвичайним світлом, наче зросли не в моїй душі, а в самому повітрі цієї щасливої весни, натхненої животворністю, мудрої своєю зеленою ласкою.

Чую, як у моїх грудях б'ється серце, і, милуючись весною, відкриваючи їй свою душу навстіж, – увіходь у моє ество й царствуй! Починаю думати, що то, либонь, так б'ється молоде й радісне серце весни, б'ється легко й вільно. Закохане серце весни, що належить кожній зеленій рослині, кожному дереву, у якому вже прокинулися живі соки й побігли від коріння до лискучих бруньок (Є. Гуцало).

Варіант 8

Місяць срібними пучками торкається шибок, ніжне їхнє мерехтіння приковує зір. Щось кличе тебе надвір. Чуєш, кличе? І зводишся з тапчана, й по холодній долівці ступаєш, по примарній повені, а потім через сіни, мов крізь глуху воду, – і нічний світ перед тобою. Зірки в чорно-голубому небі неправдоподібно великі, і їх не дуже ясно, і палахкотять шпарким світлом морозним. **Над Овечачим висить місяць, смутний, жовтий, і здається, що він думає щось, мабуть, печальне і гірке думає, бо й самому хочеться журитися, на нього дивлячись.**

А проміння його бліде наче аж по стрісі скочується, наче аж шарудить. Чи то, лишень, соломина, стомлена денною спекою, випросталася. Осокори в сорочках із вибіленого полотна позавмирили. У саду тіні глибокі, мов колодязі. Василюнина хата через дорогу спить, здається, глухішим сном, ніж усі інші хати, спить оберігаючи у своїх стінах якусь таємницю. Дорога сіріє і, либонь, ледь-ледь світиться, наче світлом своїм припрошує, щоб по ній пройшов хтось. Та ніхто не йде в цю пізню пору.

Підходиш до дверей хлівця, прислухаєшся. Тиша – причасна, химерна. Хоч би дихання почулося звідти, хоч би звук тоненький...

Зорі літні виблискують морозцем сивим; гіркуватим сяйвом оповитий місяць. А город уже начебто не город, а табун мовчазних дивовиж, які стежать за тобою, – соняшники стежать, картопля, кукурудза, ллючи довкола гострий дух. І за якусь мить стає тобі страшно – звідкись прибіг той ляк, стоїть неподалік, ось-ось зловчиться і скочить на спину. І ти не очікуєш, поки він плигне, ти вже завдав ноги на плечі й від хлівця шаснув до хати, проворно зачинив двері. І якусь хвилю стоїш за дверима, очікуєш, може, почувеш, як страх іде, як скрадається? Тихо-тихесенько, уже й не чути, як місячне проміння шарудить по стрісі (Є. Гуцало).

Перелік тем для індивідуальної роботи

1. Синтаксичні підсистеми: синтаксис слова, словоформи, словосполучення, простого речення, складного речення.
2. Неоднорідність зв'язку на різних рівнях синтаксичної системи. Засоби синтаксичного зв'язку і побудови синтаксичних одиниць.
3. Передбачуваний / непередбачуваний, обов'язковий / необов'язковий синтаксичний зв'язок.
4. Диференціація синтаксичних і семантико-синтаксичних відношень.
5. Проблема сурядних словосполучень у сучасній граматиці.
6. Комплетивні відношення між компонентами словосполучення.
7. Питання синкретизму відношень між компонентами словосполучень.
8. Вивчення словосполучення в програмі з української мови для шкіл різних типів.
9. Проблема визначення речення в науковій літературі.
10. Співвідношення речення і судження.
11. Поняття структурної схеми. Основні підходи до визначення структурної схеми простого речення. Компоненти мінімальної структурної схеми простого речення.
12. Поняття парадигми речення. Парадигма речення як система його форм. Парадигма речення як система його дериваційних відношень.
13. Специфіка внутрішньосхемних, міжсхемних і міжрівневих дериваційних зв'язків синтаксичної одиниці.
14. Основні засоби вираження об'єктивної модальності і синтаксичного часу в реченні.
15. Різні підходи до класифікації членів речення.
16. Складні випадки визначення поширюючих членів речення.
17. Семантична співвіднесеність простого ускладненого і складного речення. Проблема похідності синтаксичних одиниць.
18. Співвідношення типів складного речення.

19. Узаємозв'язок складних речень ускладненої будови з іншими синтаксичними одиницями.

20. Внутрішній і зовнішній рівень членування складних синтаксичних конструкцій.

21. Співвідношення сурядного й підрядного зв'язку в реченнях із сурядністю та підрядністю.

22. Семантичні та асемантичні підрядні сполучники.

23. Збіг сполучників сурядності й підрядності або двох сполучників підрядності у складних синтаксичних конструкціях.

24. Особливості будови складнопідрядних речень старовинного ладу.

25. Національно-мовна специфіка структури українського синтаксису.

26. Вивчення речення як синтаксичної одиниці в курсі української мови у школах різних типів.

Схема синтаксичного розбору словосполучення

Визначити тип словосполучення:

- 1) за структурою (просте, складне, комбіноване);
- 2) за опорним словом (залежно від морфологічного вираження);
- 3) за характером і ступенем семантичного злиття компонентів (синтаксично вільні / синтаксично зв'язані);
- 4) за типом синтаксичного підрядного зв'язку (керування (сильне / слабе, безпосереднє / опосередковане), узгодження (повне / неповне), прилягання (власне прилягання / іменне прилягання));
- 5) за різновидом семантико-синтаксичних відношень між компонентами;
- 6) указати засоби оформлення зв'язку між компонентами.

Схема синтаксичного розбору простого речення

1. Визначити тип речення за метою висловлювання (розповідне, питальне, спонукальне, бажальне), емоційним забарвленням (окличне / неокличне); за відношенням до дійсності: а) стверджувальне, б) заперечне (загальнозаперечне / частковозаперечне).

2. Знайти предикативну основу. Визначити різновид простого речення за характером предикативних основ – двоскладне / односкладне (означено-, неозначено-, узагальнено-особове, безособове, інфінітивне, заперечно-генітивне, квантитативно-генітивне, генітивне, номінативне, вокативне); за наявністю / відсутністю поширюючих членів речення (поширене / непоширене); за наявністю / відсутністю необхідних членів речення – повне / неповне (контекстуальне, ситаутивне, еліптичне); за наявністю / відсутністю ускладнення (неускладнене / ускладнене: якщо ускладнене, указати, чим саме).

3. Указати на порядок слів у реченні (прямий / інверсійний).

4. Скласти схему простого речення, використовуючи умовні позначення.

5. Для двоскладних речень установити різновид предикативного зв'язку між підметом і присудком (координація / часткова координація, суположення).

6. Проаналізувати кожен із головних і поширюючих членів речення за будовою (для головних) та морфологічним вираженням.

7. Пояснити пунктуацію.

Схема синтаксичного розбору складного речення

1. Визначити тип речення за метою висловлювання, емоційним забарвленням, відношенням до дійсності (див. пункт 1 схеми розбору простого речення).

2. Установити тип речення за наявністю / відсутністю сполучних засобів (сполучникове / безсполучникове), у межах сполучникового – а) сурядне; б) підрядне (розчленованої / нерозчленованої структури, їх різновиди).

3. Визначити кількість предикативних частин (виділити кожну з них і назвати).

4. Кваліфікувати зв'язки та смислові відношення між предикативними частинами.

5. Назвати засоби вираження смислових і синтаксичних зв'язків.

6. Проаналізувати кожну предикативну частину за схемою розбору простого речення (див. пункт 2, 3, 5, 6).

7. Накреслити структурні схеми.

8. Пояснити пунктуацію.

Матеріали для підсумкового синтаксичного аналізу словосполучення і простого речення

1

Родючі поля запорізькі. Та цього літа напрочуд заколосились вони ще небувало буйним врожаєм. Аж стебло погнулося... Навіть не віриться, що десь отаке ж чарівне й неозоре врожайне багатство витолочується чобітьми, нищиться металом і заливається людською кров'ю.

Спинися, людино, ти ж бо – найрозумніша істота природи. Нащо ж ти нищиш своє право на щастя жити? Воно ж тобі дане тільки раз! Чом же не користуєшся цим щастям?

Отямся ж, спинися, людино! Ти ж бо – людина! Умийся росою чистої совісті і поглянь на світ своїми очима... (Я. Баш).

2

На другий день я очі видивив на дорозі. Де вона? Чи покажеться її тоненька, мов тополенька, постать? Тополенька моя в червоній косинці!..

Зворушила Асель моє серце, стривожила всю душу!

Іду, вдивляюся на всі боки, ні, не видно ніде. Доїхав до аїлу, ось її двір, загальмував трохи машину. Може, дома? Та як же я її викличу, що скажу? Ех! Не судилося мені, мабуть, побачитися з нею (Ч. Айтматов).

3

Ось він іде по дорозі крізь місячну повінь. Легкий пил під ногами. Роса на траві. Темні коні пасуться. Ось їх слід у росі. Он їх спини виблискують. Щось промайнуло в сутіні за мостом під вербою. Ні, нічого не майнуло. Тихо навколо й не тихо. Все сповнене особливих, нерозпізнаних звуків.

Пахне нічними квітами земля, пахне плодами, й листям, і медом соняшників, і медом тютюну, і медом гречихи. Все довкола пахне, навіть пил на дорозі і навіть роса (О. Довженко).

4

В степових колодязях помітно меншало води. Важкі дубові цебри уже черпали мул і підіймались на поверхню напівпорожні.

Репалась розпечена земля. Лежала в таких тріщинах, що коні виламували ноги на скаку. З цілинних земель гарячі вітри вже розносили по всій Таврії насіння найживучішої з ковилів – тирси.

Все живе чавуніло від нещадної тріскучої спеки. Небагатьох могли врятувати асканійські холодки! (О. Гончар).

5

Ниви шумлять навколо і заважають. Жену від себе голоси поля, і тоді на мене, як дощ, спадають небесні... Се жайворонки. Се вони, невидимі, кидають з неба на поле свою свердлячу пісню...

Як вони оте роблять, цікавий я знати?

Та пісня має у собі щось отруйне. Будить жадобу. Чим більше слухаєш, тим більше хочеться чути... Тепер я бігаю в поле й годинами слухаю... Се було прекрасно.

Город знову простяг до мене свою залізну руку на зелені ниви. Покірливо дав я себе забрати... (М. Коцюбинський).

6

Прокидаюся рано – мене будять солов'ї. О... цей солов'їний спів! Це була злива музики, каскад щибету, пароксизм природи. Я схопився на ноги, вибіг з намету і зупинився вкрай вражений, зачудований, здивований. Велика левада Оксамит зараз була органом, своєрідною кобзою, переповненою звуками. Почуття якоїсь побожності, відчуття щастя і щему, навіть враженої совісті проїняли моє серце: я ж оце міг проспати таке диво, проспати у своїй міській квартирі, не побачити, не почути. Як можна? Та за один такий день... (М. Чабанівський).

7

Вода чиста і прозора. Сонце її пронизує зверху аж до самого дна. Вас так і потягло до чистої хвилі. Шубовсь! Заклекотіла-потемніла прозора товща. Поперечні хвилі захиталися, подалися назад, стукаючись одна об одну. Пішли собі вистрибом, випереджаючи одна одну. Ви виринаєте з-під хвилі. Перевівши дух, обдивляєтесь кругом себе. Вам стає гарно серед тієї рідкої прохолоди. Ви починаєте бавитись серед води (Панас Мирний).

8

Добре пригріває вже весняне сонечко, підсихає в лісі земля. Веселіше співають птахи, а їх уже прилетіло чимало!

Бачиш – полетів перший метелик. Це кропивниця. Невже вона встигла так швидко вирости? Звичайно, ні.

А давай-но підійдемо до мурашника. Він теж ожив! Повилазили мурашки – й одразу до роботи.

Хороше зараз у лісі, і додому не хочеться йти – так багато в ньому цікавого (З журналу).

9

А там за Россю, на роздоллі, попід горами й по долинах розсипались біленькі хати в вишневих садах, в яблунях та кучерявих грушах. Городи скрізь пообсаджувані понад Россю високими вербами.

Так хороше, так чудово кругом і нанизу й на горах. Аж одпочивають очі, зиркаючи по зеленому лузі, по блискучій воді, по хатках та садочках! Тихе леління зеленої росьової води по камінні, шум з-під малинових коліс, тихий благодатний літній вечір – все це наводить на душу тихі думи, втихомирює серце (І. Нечуй-Левицький).

10

Чули? Нове досягнення цивілізації. У школах Бурундії почали вивчати історію свого народу...

Диваки. У передовому світі свою вже давно позабували. А вони тільки вчать. І навіть?

Що там уже говорити про історію. Мову одбирає. Рідну. Бо вона нагадує, що твоє коріння у землі. Твоїй. Пращурів твоїх.

Ніби із землі коли-небудь виростало щось ненормальне. Ніби мати рідну землю – це ганьба. А найбільша честь – бути лопухом. Який липне до конячого хвоста прибульця. І кочує по всьому світу... (Є. Дудар).

Матеріали для підсумкового синтаксичного аналізу складного речення

1

Тимко присів навпочіпки і обережно, лагідно розгорнув пальцями густий кущик трави: у зеленому затишному храмі, вся переплетена золотими нитями сонця, на високому гінкому стебельці росла лугова цариця – ромашка. Це, мабуть, була найпрекрасніша в світі квіточка: рівна, висока, з сумно нахиленою набік яскраво-жовтою, в білих ніжних прозорих пелюсточках голівкою, ще й зверху прикроплена дрібною, як вістря сталльної голки, росичкою. Тимко знав, що по-народному цю квітку називають невісточкою, і те, що вона така прекрасна, і те, що її так звати, зачарувало його, і він, присівши, дивився на неї, не зводячи очей, усміхаючись, як до гарненького маляти, і все шепотів: «Невісточка, невісточка», – і йому хотілося доторкнутися до неї хоч пальцем. Але він утримався, щоб не збити з неї росички, не зняти дорогої краси, дарованої природою. Він так і залишив квітку разом із густим кущиком трави в її зеленому храмі і, обережно скосивши, пішов далі.

Тимко озирнувся назад: ромашка кивала йому голівкою. Він озирався ще кілька раз, і довго вона ще біліла здаля, дякуючи за той захист і турботу, яку він проявив до неї (Г. Тютюнник).

2

Коли мені кажуть «Київ», я бачу Дніпро, стоячи на Володимирській гірці, я схиляюся над неосяжним простором, що відкривається моїм очам унизу, і в мене таке відчуття, неначе я – птах, мовби лечу я, розпластавши руки-крила, заточую великі кола над тим чарівним світом, який лежить унизу.

Коли мені кажуть «Київ», я бачу кам'яні маси будинків і зелені скверики коло них, горбаті вулички і широкі промивини площ, Володимира і стародавні узвози, кам'янисто-безладну площину Подолу і затінені липами вулиці Печерська, чарівливо-хімерну Солом'янку і Татарку, віддалену від міста

Глибочицькою балкою, повною зеленої, сивої імлі, таємничості.

Коли мені кажуть «Київ», я бачу, як рано-вранці квапиться Київ на роботу на великі заводи, незліченні установи – цю неодмінну належність столиці. Я бачу, який молодий наш Київ, який він бадьорий, веселий і життєрадісний.

Є міста, в яких минуле – більше, значиміше, ніж нинішність; є міста, що лише ждуть свого майбутнього, перебуваючи, так би мовити, в зародку; Київ гармонійно поєднує в собі три виміри часу. Київ вічно молодий, він у вічному русі, в неперервних змінах. Великі історичні міста великі не тому, що завжди були незмінними, а тому, що змінювалися, оновлювалися, зростали (П. Загребельний).

3

Побризкані росю, трави стояли тихі, принішклі, бо ранок був теж тихий та безвітряний і обіцяв сонячний жаркий день. Сонце уже зійшло, але його ще не було видно з-за темного луку, небо освітілося ясно й погожо, і луг теж посвіжішав і прихорошився. Уже горіли мохнатими і червоними, як жар, шапками будяки, дихаючи солодким медвяним душком; цілими озерами поміж зелених трав білили соромливі невісточкі в жовтих шапочках і білих віночках з пелюсточок навколо голівок; виплітався та спалахував іскрою петрів батіг; іноді посеред луки розкішно кушився верболіз, схожий здаля на копицю сіна; над ними уже кружляли чайки, вишукували вранішню поживу на сніданок.

Близькість ріки відчувалась особливо виразно не тільки по тому свіжому холодному повітрі, яким віяло з очеретів, а й по щедрій росі на травах, яка бризкала людям на руки і на ноги світлими льодяними краплями, таємничістю звуків, властивих для кожного приріччя: тихим бульканням, коротким раптовим плюскотом, якимось шарудінням, схожим на чийсь хитрі кроки (Г. Тютюнник).

4

Як навесні світився садок од цвіту, так тепер він починає світитися своїми плодами: малинові яблука – як пригаслі

жарини, рум'яні палають ясніше, бо підсвічені вони жовтизною, самі ж тільки жовті – найпомітніші. Й чим більше наливаються вони воском, а листя навколо них жухне, тим яскравішими здаються на яблуні. А коли падають додолю, то серед вибитої і стоптаної трави лежать, як маленькі воскові святощі, що дивом опинилися тут, і варто тобі заплющити очі – як вони зникнуть.

Садок тішиться підсиненим туманцем дозрілих слив, і стільки ж їх багато, що гілля не витримує ваги, й густий туманець скапує донизу то одною, то другою перезрілою сливою. Це схоже на дуже сповільнений, елегійний дощ, коли краплина за краплиною зриваються з гілляки і, падаючи в сине озерце, що вже утворилось навколо стовбура, додають йому глибини й синяви. Сливок так багато, що не всі й визбираєш, а з міцнішими хвостиками сохнуть просто на гіллі, зморщуються, чорніють.

Садок ще живий, але поволеньки вмирає, і ти, вловлюючи всім своїм єством, як він гасне й никне, сповнюєшся співчуттям до нього, до його буйної плодоносної сили, що йде на спад, – і сумним відгомонам віддається в твоїй душі звук упалого додолю яблука й повільний перелет бронзово-вишневого листка (Є. Гуцало).

5

Вітер і дощ. Ніч, якої ніхто з живих не забуде...

Дніпро неспокійно шумить і реве, і хвиля берег мис, і мла стоїть стіною від землі до неба, глухого, беззоряного.

Раптом заблискотів, заколихав вогнями весь правий берег, і стало видно скіфські могили над Дніпром і лівобережні піски. А по сей бік, за пісками в прибережних кущах, і далі, за лозами, в лісах, у темряві кипить робота.

Рубають верби, груші й тополі, ріжуть дошки, стругають колоди, палі для мостів, тягнуть понтони, плоти. Сотні найрізноманітніших засобів переправи – баркасів, човнів-душогубок, діжок, дощатих воріт і всього, за що тільки може вхопитися людина, щоб не втопитись, – все рухається на людських плечах через зарослі до Дніпра.

Важкі колоди, слизькі дошки, падають з рук у вибоїни разом з людьми, але десятки тисяч теслярів, понтонерів, мостовиків не помічають ні скабок, ні здертої шкіри на мозолястих руках, забувши, що не спали вже дві доби і майже не їли, тому що ніколи було їсти, і їжа вистигала у куховарів (О. Довженко).

6

Вийдійшовши, Ганна ще раз оглянулася на гурт чорних землекопів, що стояли, закурюючи з водяником, на свіжому земляному насипу. Робочі люди, вони їй близькі, а вона їм уже далека. Проміняла в'язальницькі чохла на підкрохмалену фартушину, зав'язла в таборі панської челяді... Межа, якась невидима грань розкрояла її життя надвоє, відділивши від звичного строкового товариства, що залишилось там, на жнивовищі, в степу. Чи буде тепер їй довіра від них, чи дістане звідти підтримку в скрутний свій час? Вустя, вірна подруга, була там, всі свої були там, а тут біля неї в'ються лише Любаша та дядьки, на яких вона не може покластися, яким не може відкритися своїми далекосяжними помислами. В степу, в дружному колі строковиків, Ганні було якось затишніше, дихалося легше, а тут не знає, кому вірити, кому – ні (О. Гончар).

7

Подивимось на своє небо і думкою, як у тій чудовій-пречудовій пісні, полиньмо аж до сонця і зірок і гляньмо на трепетну Землю, і тоді відкриється нам на зелено-голубому лику планети край, що нагадує собою серце, – Україна!

Ні, як немає кращого неба, ніж небо України, так і немає кращої землі, ніж наша Україна.

Малюю уявою з глибокої високості краї її володінь і бачу в самому центрі старої матінки-Європи воскреслу державу Україну – бачу землю, бережно обведену хвилястою, ламаною лінією, яка здається мені пуповиною. І думаю про те, що ця звивиста свята стрічка і справді справіку вросла в нашу землю, кривно єднає нас з Україною, як зв'язує природа матір і дитину.

А через усю Україну посеред щедротних степів і ланів широкополых бандурно пливе Дніпро-Славутич, мов та оспівана народом голуба стрічка в русій косі, що спадає аж до пояса, – історичний символ і образ України (Я. Гоян).

8

Комусь, не степникові, не зрозуміло, як живуть люди на голій, порожній рівнині, а малий Данилко виходив крадькома з хати, покинувши сестру, коло якої був за няньку, степ простелявся перед ним, як чарівна долина, на якій пахне трава, пахнуть квіти, навіть сонце пахне, як жовтий віск.

На степу росте багато їстівного зела, треба лише знати, яке з нього можна їсти, щоб, бува, блекоти не вхопити чи жаб'ячого маку, а різні там брандушки, або козельці, або молочайник, або пасльон та дикий мак – це все неабиякі ласощі, степові гостинці. І степом можна йти безвісти і лягти на землю, прикласти вухо до землі – то тільки вмій прислухатися – шумить і гомонить, а коли лягти горілиць і вдивитися в глибоке небо, де плывуть хмарки на синьому повітрі, тоді здається, що сам летиш у небі, одірвавшись від землі, розсуваєш руками хмари, ростеш під синім повітрям і, вернувшись на землю, бачиш – скільки живих друзів у тебе в степу.

І хочеться знати, куди падає сонце, кортить дійти рівним степом до краю землі й заглянути в прірву, де вже чимало назбиралося погаслих сонць, і як вони лежать на дні провалля – як решета, як сковороди чи як жовті п'ятаки (Ю. Яновський).

9

Відколи пам'ятаю себе, я люблю вітряки, люблю посвист їхніх крил, гудіння млинових жорен, присвист і зітхання ковша, коли він вбирає в себе зерно. Вітряки навіть входять у мої сни, оживають у них, як люди, і говорять, як люди. Я завжди з радістю їхав на вітряк і з дідусем, і з батьком, а тепер уперше їду сам. Це мене робить більшим у своїх очах: я вже зараз не якийсь шибеник, лихотворець, очмана, торохтій, пошкодерник, паливода, нечупайло, а батькові й матері помічник, який може і на людей подивитися і себе показати.

Поки отак розмірковую, мене починає наздоганяти скрип саней і форкання коней. Навіть не оглядаючись, я узнаю, що це їде хтось із небагатих людей, бо упряж на конях не рипить ремінням, не обзивається залізом. Я звертаю з дороги, щоб дати дорогу коням, і з радістю стрічаюсь з поглядом кошлатобрового діда Данила, рідного брата моєї бабусі, який теж їде на вітряк.

Ціле літо дід Данило живе на пасіці в лісах, а увесь рік пахне вощиною, медом і травами. Він має дуже гарні, що плачуть на морозі, очі, лагідну усмішку і трохи скорботні уста, на які не назбирувались ні злоба, ні погане слово. І такий він увесь чепурний та охайний, що мені одразу хочеться заховати кудись свої руки (М. Стельмах).

Речення для аналізу, 6 семестр

1. [Біжать над обрієм вівці.] Трусять блакитною вовною, дихають блакитною парою – і щезають (Є. Гуцало).
2. Небо в цей час лежить на животі і, так само засинаючи, дивиться на них (С. Жадан).
3. Сховатися од долі – не судилось (В. Стус).
4. Люди – це носії масок, а не облич (М. Матіос).
5. Попід білими хатами на лавах і колодах, залиті дивним місячним світлом і зачаровані, піддавшись владі трепетних нічних дотиків, сплітаючи пальці в ніжному пручанні коло заборонених сфер, непорушно сиділи чисті дівчата з парубками, обравши одне одного, і, притулившись щокою до палаючої щоки, дивились широко розплющеними очима в срібносаяйну небесну далечінь (О. Довженко).
6. Йдемо крізь ніч, крізь бурю у степу. Крізь дощ і сніг, дебати і дебюти (Л. Костенко).
7. Опускаюсь на землю, на сизий глобус капусти (Л. Костенко).
8. І кинув міст сталеву антилопу в ласо доріг, тунелів і таксі (Л. Костенко).
9. У нього були дивні очі – кольору повільної грозової хмари (Л. Костенко).
10. Волосся у зливу струсне по плащу – і викрутить з нього півхмари дощу (Л. Костенко).
11. А в п'ятницю кликали Петраші на весілля молодого збирати до шлюбу (М. Матіос).
12. Цього ранку сонце у змові з цвітучими черешнями (У. Самчук).
13. Безбарвна висота хитає хмарочоси, Стонадцятий балкон – колиску самоти (Л. Костенко).
14. Не забуду ніколи ні тебе, ні твоєї хати, ні криниці під вербою, ні твого села (О. Довженко).
15. Човен моторний, задерши ніс, Полишає чорну розбіглу тінь (В. Стус).

16. Прозаїки, поети, патріоти! Давно опазурились солов'ї, Одзьобились на нашій Україні (В. Стус).

17. І в садибнім нерухомім повітрі панувала густа й душна спека... І коло криниці, і коло коровні, і коло сажа, і коло конюшні, і коло попової хати (Т. Осьмачка).

18. Кінець травня. Спека. Надвечір'я (Ю. Андрухович).

19. Гарматні рокоти тріпотливо мішаються з першим співом жайворонка (У. Самчук).

20. Дніпровських круч звелись стрімкі масиви Із лозняків п'янкх у висоту (Д. Паламарчук).

21. Нерадий волі, висів тяглий свист над небокраєм (В. Стус).

22. На веранді – бджола, сонце і вітер (В. Стус).

23. У небо, у надвищ, за хмари за чорні До сонця, Ікаре, спрямовуй свій лет! (В. Стус).

24. Вижовкни, світе мій, Споловій мою душу, ранній (В. Стус).

25. В дзеркало ріки дивилось і не могло на себе надивитись небо (Є. Гуцало).

26. Батько по роботі сидить мовчазний, у латаній білій сорочці (Є. Гуцало).

27. У цей мент із завулка навпроти виходить висока, суха жінка в мішкватому брунатному костюмі із білою хусткою на голові (В. Шевчук).

28. Спресовані від часу й пам'яті почуття-пережитки нагадують зіжмакані целофанові пакети, роздратовано пожбурені у сміттепровід, а потім роздерті вітром і бомжами... (М. Матіос).

29. Степи гнівом утопано, та прокляттям, та тугою і жалем (О. Довженко).

30. В найскладніших звукових сплавах, у зіткненні мотивів, мідних сурм, голосів, литавр і нових пісень народжувалась народна героїчна симфонія перемоги нового життя на землі (О. Довженко).

31. У понеділок ти випросив відгул у зв'язку із ментальною травмою особистості (В. Слапчук).

32. Приятель, закінчивши вечірнє спілкування з холодильником, прийшов на рандеву з телевізором (В. Слапчук).

33. По-південному компактні хмарки висять собі над головою, пливучи потроху (П. Вольвач).

34. Буйном'ясий Женічка об шістнадцяти роках вчився в профтехучилищі заводу «Іскра» на зварювальника, мав шапку бразильських кучерів і вже розумівся на коцаних колодах і «вольтах» (П. Вольвач).

35. Сидить зозуля, горем п'яна, і просторікує: «ку-ку» (В. Стус).

36. У деяких місцях земля випнулає назовні чорними м'якими латами (У. Самчук)

37. У лісі рівний голубий вогонь гудів і струнчив жертвенні дерева (В. Стус).

38. До полудня другого дня все було по-звичайному (У. Самчук).

39. А з прегарної її голови злягала на спину і довга, і темна, і густа коса, під'язана на потилиці білою стрічкою (Т. Осьмачка).

40. Голос його був не рокований, а, навпаки, бадьорий та глузливий (Ю. Яновський).

41. Шлях розтинає село навпіл і попід старезними в три обхвати вербами (в їхніх дуплах, що починалися від землі, ховалися в негоду закохані) пнеться на Беєву гору (Григір Тютюнник).

42. Климко став навколішки, припав до води – холодна та добра! – тоді вмився і втерся галстуком від матроски (Гр. Тютюнник).

43. І мені (та й вам, шановний!) буде жаль (і тужно, і жажно) розлучатися з сим світом (Б. Олійник).

44. І на постріли, і на крик вибігають чоловіка з п'ять хуторян (Остап Вишня).

45. Вона білява, середнього зросту, з цікавими і ясними очима, з напівдитячою радісною усмішкою (М. Стельмах).

46. Гуляв би я понад Дніпром по веселих селах
Та співав би свої думи (Т. Шевченко).

47. А справді, варто було б поплавати човном
(І. Нечуй-Левицький).

48. Бути людиною – дертись по вертикальній стіні.
Сізіфова робота (В. Стус).

49. Хіба ж мені, мамо, цілий вік у чотирьох стінах сидіти і
світа Божого не бачити? (Панас Мирний).

50. І на золотій зорі вечірній, мов на шлюб
споряджаючись, у стрічках вийшла з сіней у гості до ночі
дівчина з очима, зіллям-чаром заправленими (С. Васильченко).

51. Маючи в собі красу моря, його велич, блиск і надміру
світла, маючи в собі також могутність лісу і його тихі, вікові
шуми, степ, окрім цього, ще ніс у собі щось своє, неповторно
степове, властиве тільки йому – оту шовкову ласкавість, оте
ніжне, замріяне, дівоче... (О. Гончар).

52. Невблаганне сонце з'явиться із-за хмар, розсипле свої
skalки по невеличких калюжах і за кілька хвилин вип'є їх, не
лишивши й згадки (О. Сизоненко).

53. І висохла земля бубнявіє, вмирає від краю до краю і
п'є, п'є прозорі малі краплини, набираючись сил і соків
(О. Сизоненко).

54. Тут народився він, син Володимира Святого та
полоцької княжни Рогніди (П. Загребельний).

55. І за кожним тим сплеском яскравим Серце кидалось,
розпачем билось, Замирало в тяжкій боротьбі (Леся Українка).

Речення для аналізу, 7 семестр

1. У травні попри Ялівець почали ходити заброди: мазепинці верталися на Галичину, галичан відпускали з Талергофу і Гмінду, москвофіли доганяли росіян, виселенці втікали з Росії, російські шпіони пробиралися на Мадяри, мадяри вишукували шпіонів і вішали гуцулів, гуцули брели до румунів по кулешу, румунські опришки переслідували гуцульських дівчат, дезертири і мародери уникали одні одних (Т. Прохасько).

2. Журилася Україна, бо йшли ляхи на три шляхи, а татари на чотири, і плакало небо над молочним степом і над людьми, що нижче трав падали, плакало (Р. Іваничук).

3. Війнуло на неї далеким і ніжним, як дитинство, спогадом: вечірні дзвони на Україні, сипле гомін росу на степ, м'якне тирса, і соняшники опускають голови для молитви... (Р. Іваничук).

4. А коли ляжеш на спину і незворушно дивишся в глибоке небо, тоді бачиш усе, про що мріється: батько на яблукастому коні, а поруч з батьком він сам – на білому, і шабля в руках, і червоний жупан розвівається на вітрі (Р. Іваничук).

5. Ось мчать вони обидва, тільки вихор біля вух; втікає гостроверха татарва, шабля свиснула в повітрі – чах, чах! – летять погані голови з пліч, а коні рвуть копитами землю, тупотять, тупотять, тупотять... (Р. Іваничук).

6. Згадував розповіді батька про страшний бусурманський край, забриніли в пам'яті пісні сліпих бандуристів про тяжку турецьку неволю – все те ніяк не збігалося з враженням від цього світу, що лежав, зеленоміражний, над босфорськими водами (Р. Іваничук).

7. Був прегарний серпневий погожий вечір: сонце, червоне, важке й негаряче, опускалося між соснами в рожеву бронзовінь, вітру не було, пахло глицею і скошеною вранці навколо стадіону травою, десь іздалеку, з боку болота, з Мочулук долинали жаб'яче стрекотання (О. Ірванець).

8. Погортайте сторінки сивих віків, вчитайтесь у прості і хвилюючі слова пісень, віднайдіть золоті ключі мелодій – і вам відкриється багато поетичних таємниць, ви почуєте голоси великих творців, імена яких розгубила історія, та так розгубила, що вже навряд чи й знайдемо багатьох сіячів, чия поетична нива, ставши народною, квітує по всій землі українській (М. Стельмах).

9. Дорогою люди дивувались, що Панас на руках несе в школу сина, деякі школярі на це диво тикали пальцями, а я мало не заплакав і з жалю, і з тієї радості, що батько не дасть мені покинути науку (М. Стельмах).

10. У людей, як і птахів, вина ключового поволі поширюється на всіх у ключі, на всіх, хто має крила й годен у важку годину розсікати повітря для інших, для слабших, пильнуючи підступну просторінь у тумані чи смерть на вершині ночі (В. Земляк).

11. А хліба з усіх-усюд хиляться колосом до тієї неширокої смуги, яку лишив дощ, і шумлять, наче комусь жалюються, що він поманив їх і не дав нічого (О. Сизоненко).

12. А як тільки показують якийсь примітивненький репортаж із Манхеттену чи Гарлему, то обов'язково все кінчається поліцейською машиною, носилками й білим простирадлом, крізь яке просочується кров аж на голубий екран, що від того нараз стає червоним (О. Черногуз).

13. Очі – ніби з весняної хмари: у них і подив від того білоповеневого квіту, що затоплює повесні цей підлісний масив міста, і якась сторожкість, яку можна побачити тільки в очах матері, і мудра задума, що влягається десь глибоко барвою яблунової пори золотої осені (В. Качкан).

14. Садок іще живий, але поволеньки вмирає, і ти, вловлюючи всім своїм єством, як він гасне й никне, сповнюєшся співчуттям до нього, до його буйної плодоносної сили, що йде на спад, – і сумним відгомонам віддається в твоїй душі звук упалого додолу яблука й повільний перелет бронзово-вишневого листка (Є. Гуцало).

15. І небо з зірками таке, наче дотепер його й не бачив, і ці липи-красуні, що їхньої краси, здається, ніколи й не помічав (О. Гончар).

16. Отак весна підчувувала зиму, вхопила в свої гарячі обійми й понесла не знати куди, а розкута земля вмивалась на волі, розбухла, зачувши в собі нове життя, й почала убиратися в зелений віник-молодик (В. Земляк).

17. А горщик, що на покуті, має забезпечити на весь рік статками нашу родину, аби в коморі та в оборі були в засіках повні гори! (В. Скуратівський).

18. А перед будиночком коло в'їзду, мов своєрідний тотем, вмуровано білий камінь, і на ньому теж намальовано бджолу, що мовби сама себе рекламує й запрошує до будиночка люд: «Пліз, якщо хочете придбати баночку меду...» (О. Гончар).

19. Вина ж філософа хіба що в тому, що він уміє з'єднати минуле з майбутнім, що він уміє побачити землю свою у величі загиблих і в буденності живих, як побачив її Перикл, опинившись у Пантікапеї, сказавши: «Чудова земля, і народ міг би перебратися сюди, але як бути з кладовищами, на яких поховані великі предки? Без них народ може змаліти навіть тут» (В. Земляк).

20. Вона добре знає, що там, за дверима, чекає на неї оте страхіття, що вона перелякається на смерть, зустрівшись із ним сам на сам, а все ж не може себе перемоти (Г. Данилевський).

21. Дерев'яний стандартний будиночок господаря – витвір фантастичної яскравості: весь він обмальований величезними квітами-медоносами, зображенням вуликів різних систем, уквітчаний величезними бджолами, крилатими, радісними, що то кубляться в пелюстках, то линуть у польоті... (О. Гончар).

22. Діти глибоко переживають те, що роблять; ми не просто саджаємо деревця, щоб зазеленіла вершина одного із курганів, – ми закладаємо живий пам'ятник герою (В. Сухомлинський).

23. До самісінького вечора розкошує буйне сонце, до самісінького вечора природа в інеї тішиться своєю чистотою та

молодістю, а коли смеркає, то наче поволеньки пригасає сніг, пригасає іній (Є. Гуцало).

24. Є прадавні скарби, що намертво лежать у землі, і є живі скарби, що йдуть по землі, ідуть від покоління до покоління, огортаючи глибинним чаром не одну людську душу (М. Стельмах).

25. З гуркотом летить повз розбита таратайка лиманського церковного старости, який, звівши з подушок ошелешене обличчя, спросоння ніяк не може второпати, що перед ним діється, пролітає далі й шезає за рогом (Г. Данилевський).

26. Згризений у гальку камінь сірів берегами, а там, де море встигло стерти його в білий пісок, воно грало над ним блакитним вогнем перемоги (М. Коцюбинський).

27. І тоді до інею немовбито знову повертається його чарівлива сила, він сам оживає, а оживши, надає непередаваної краси довколишньому світові, який радіє і місяцеві, і тому, що знову пахким духом зацвів іній (Є. Гуцало).

28. Із верб, що обступали Морозенкове подвір'я, накрапало місячне проміння і роса, а за подвір'ям легеньким відпаром курілося озерце, біля якого виводив свою нехитру пісеньку невтомний деркач (М. Стельмах).

29. Іти б отак і йти серед цієї тихої задумливої краси, сягнути б аж туди, де небо торкається землі, де має бути велике синє море з чайками та бакланами... (О. Гончар).

30. Київ став великим містом, «другим Царгородом», а розорена, спустошена колись набігами кочівників Русь перетворилася на могутню багату державу в центрі Європи, крізь яку проходили головні торгові шляхи (П. Загребельний).

31. Книга формувалася поступово, рік за роком, формувало її саме поетове життя, і все найістотніше з цього життя, з великого життя українського кріпака Тараса Шевченка – від його юності й до останнього подиху – ввібрав у себе цей класичних розмірів томик, збірник поезій, що його в хвилину творчого осяяння було найменовано «Кобзарем» (О. Гончар).

32. Коли ж перед очима встало, як мареву у хмарах, велике місто і стіною виступили, розгорнулися зелені київські гори,

коли внизу під горами крицею блиснули сині дніпрові хвилі, а над ними вгорі вирости сади, арки, мости, монументи, – бідні новачки-селючата понімили, а серце їм занило (С. Васильченко).

33. Коли лебедина зграя курличе наді мною, я думаю про тих, кого немає серед нас, і не шукаю в небесах їхніх бентежних душ... (В. Земляк).

34. Ламентаційним рефреном суспільного буття стало запитання, – «що ж ми за народ такий?», заклики «встати з колін», «вичавити з себе раба» (так наче суспільство складається з тубиків), безнастанна критика свого власного менталітету і панічний зойк, що це вже останній шанс (Л. Костенко).

35. Лишень голос хрещеного, що вже прийшов привітати з Новим роком батьків, а заодно й мене, повертає в реальність – наступило новоліття! (В. Скуратівський).

36. Ми не знали, що там заховано, ніхто не знав таємниць тієї замурованої штольні, до якої ми вступили темної ночі, озброївшись задалегідь ліхтариками (О. Гончар).

37. Мов печерні люди, сторожки, нашорошені від довкружньої загадковості, недовірливо занурюємось у темряву, бо ж хто скаже, що маєм відкрити з своїми ліхтариками в цьому сучасному пеклі підземелля, в нутрощах цієї лисої гори (О. Гончар).

38. Може, чекає нас тут склад якоїсь, нам не відомої, загадкової зброї, можливо, все тут заміновано і ось-ось гримне вибух від найменшого необережного доторку? (О. Гончар).

39. На небі раптом зашуміло й загуло, мовби сосновий ліс на вітрі, а чорна хмара так швидко росла й бігла, що можна було слідувати за нею очима (І. Нечуй-Левицький).

40. Не дві й не три сім'ї, а мало не половина всієї громади завтра ранком помандрує з рідного села в далеку, невідому чужину – туди, де серед диких степів, як кажуть люди, гуляє з хуртовиною мужицька доля (С. Васильченко).

41. Невже треба було стільки перемучитись – і вдома, і на роботі під час нападів хвороби, і в цих лікарняних, волаючих людським болем ночах, – щоб бодай трохи прозріти, щоб спромогтись помічати якісь звичайнісінькі, проте безмірно

прекрасні речі, що ними наповнено цей живий довколишній світ... (О. Гончар).

42. Ніколи не забудеш до невпізнання змінені пережитим серйозні солдатські обличчя, що тієї ночі – уже в розташуванні батальйону – стояли мовчки на варті довкруг полотна, довкруг саява, що тихо линуло до нас звідти, де босонога висока жінка легкою ходюю іде з немовлям по хмарах... (О. Гончар).

43. Окрім усього, Львів дорогий нам ще й тим, що це місто Франкове, місто його титанічної праці, Каменярева фортеця, звідки він словом гарматної сили бив по імперіях зла і реакції, по брехні й тупості, звідки він подавав руку дружби й вірності передовим людям усіх народів (О. Гончар).

44. Оспівати свободу в умовах кріпосницької держави, серед олив'яних буднів жандармської дійсності – це значило висловити (а для багатьох навіть і відкрито) провідну, найважливішу істину життя, виповісти людям у формі поезії те, що для них було за тих умов найсуттєвішим (О. Гончар).

45. Ото десята була масна, і Юрія припадало на великодніх святах, так і весна прийшла упору, і до Великодня зійшла повідь, і у полі усе якраз іти добре, і от об Юрії ворона у житі сховається, і тим-то на сей день так надворі тепленько і усюди, мов рай, так весело! (Г. Квітка-Основ'яненко).

46. Ранок був туманний, тому вони не могли бачити країв обрію, і біла рівнина здавалася безмежною на всі сторони; тільки спереду крізь димчасту імлу рум'янився схід та ззаду бовваніли ще верби залишеної дороги... (П. Куліш).

47. Раптом прокинулось громове царство: переможно заревів пароплав, розкидаючи гук по горах і просторах, суворо гриміло десь залізо, верещали дзвоники трамваїв (С. Васильченко).

48. Саме з цієї любові виросла правдива, високого нагріву поезія «Кобзаря», саме це, ніякими стужами не остуджене синівське почуття й живило той дух протесту, бунтарства, антикріпаччини, яким наснажена Шевченкова книга (О. Гончар).

49. Свого часу академік Сахаров попереджав, що існує цілий ряд ознак, які вказують на те, що з другої половини

XX століття людство вступає у критичний і особливо відповідальний період своєї історії (Л. Костенко).

50. Сині панкові шаровари, щойно куплені на торзі, були туго-претуго перетягнуті паском, на якому висіли гребінець, коротенька люлька і дві червоні, десь підхоплені скиндячки; від цього стан хвацького парубка гнувся, мов тоненька стеблина од вітру (Г. Данилевський).

51. Так, Франко вмів широко мислити, заобрійно бачити, в душі у нього не вигасала потреба братерства й солідарності між народами, але відступництво від свого народу було йому огидне, до тих, хто забував, чиїм він хлібом вигодуваний, якою мовою випоєний, Франко не знав пощади (О. Гончар).

52. Таке ось каліцтво: голова з вищою освітою, серце з нижчою, а шлунок темний і потребує много харчу і напоїв (О. Довженко).

53. Трудно було розібрати, що він саме сказав, та всі знали, що то подається знак рушати (С. Васильченко).

54. Тягло осінньою вільгістю від Бугу, яблука густо гупотіли по городищенських садах, чиєсь молоде собача кусало тишу, швидко втомлювалось, але швидко й набирало сили, щоб задзвякотіти з усього свого собачого ентузіазму (В. Яворівський).

55. У сучасній Україні поширення зазначених люмпенізованих форм спілкування підтримується експансією російської масової культури в її гірших примітивних зразках, і якщо наше суспільство не змінить мовно-культурних орієнтацій, процеси соціокультурної деградації можуть набути незворотного характеру (Л. Масенко).

56. Увижається, наче лечу я на крилах понад селом, – білесенькі хатки купаються в місячному сяєві, кучеряві садочки підперезані житніми перевеслами, дівчата, вийшовши на подвір'я, жбурляють на дорогу старі шкарбани (В. Скуратівський).

57. Фантазія, ця сестра поезії, вже з дитячих літ заваблювала Лесю в таємничий світ народних легенд і казок, в зачакловані хащі волинських лісів та в нічну тишу повитих

місячним маревом озер, де багата уява вигледжувала русалок та перелесників, мавок та потерчат, весь отой химерний Олімп народної міфології, що його потім з такою красою відтворить поетеса у своїй «Лісовій пісні» (О. Гончар).

58. Це схоже на дуже сповільнений, елегійний дощ, коли краплина за краплиною зриваються з гілляки і, падаючи в синє озерце, що вже утворилось навколо стовбура, додають йому глибини й синяви (Є. Гуцало).

59. Це так славно і трепетно нагадує дитинство, коли, бувало, прокинешся й не знаєш, що робиться навкруги, коли й місяць під вікном здавався людиною з пучком достиглого колосся (М. Стельмах).

60. Ще й не звечоріє, як на круто обривистому, переплутаному корінняччям та буреломом березі Скарбного, де було колись стійбище первісної людини (школярі не раз знаходили тут у вимивинах берега мамонтові бивні та кам'яне знаряддя наших пращурів), на кожному закруті річки влаштовує собі стійбище людина ХХ віку (О. Гончар).

61. Щоб картина була ясна, треба згадати ще, що оскільки дід Григорій, кінь і султан любили тишу і поважали мовчання, остільки Харитина, навпаки, любила голосно висловлювати свої почуття і побажання з того чи іншого приводу (О. Довженко).

62. Як навесні світився садок од цвіту, так тепер він починає світитися своїми плодами: малинові яблука – як пригаслі жарини, рум'яні палають ясніше, бо підсвічені вони жовтизною, самі ж тільки жовті – найпомітніші (Є. Гуцало).

63. Терпко пахло грушами, повіви вітру доносили з лугу прогірко-медовий запах пізнього дрібноцвіту, але всі ті запахи перебивав неприємний, кислий запах вимочених конопель, які сохли під клунею (Ю. Мушкетик)

64. Церкви підняли високо вгору свої круглі голови, сяяли в прозорому повітрі золотими банями; зеленіли їх залізні покрівлі, мов травною вкриті, білили білі боки, мов з крейди вистругані; поміж церквами хатки, людські огороди тонули в гушавині темно-зелених садків (Панас Мирний).

65. Знає: останній раз сидить під ясеном; назад він не сподівається повернутися хоч би в гості: старий він дуже (С. Васильченко).

66. Вискочить сонце на мить на блакитну полянку, щоб осушитись, гляне на себе в калюжу, і знову лізуть на нього важкі, розтріпані хмари (М. Коцюбинський).

67. Десна справді вже розлилася, озеро наше давно вийшло з берегів; холодні буруни б'ються люто об сумовиті стовбури, котяться через луг до нашої бригади, хлюпочуться перед нашим двором (Ю. Збанацький).

68. Гості ще залишалися: не зриватися ж, мовляв, зараз по вечері, треба посидіти (О. Підсуха).

69. На тину під хатою поблискували лисини горшків, посеред двору, важко вронивши на землю голоблі, дрімав віз, на польовому озерці перегукувалося перше перелітне птаство (Ю. Мушкетик).

70. У країні, що розпрощалася з СРСР так давно, було так багато носіїв срср, мовби вони пролізли в усі щілини національного життя (С. Процюк).

Тест «Просте речення»

1. Укажіть різновид підмета: Мінімум п'ятдесят мільйонів українців прочитають цей твір (О. Черногуз).

- А) простий
- Б) синтаксично неподільний із кількісним значенням
- В) синтаксично неподільний із значенням сумісності
- Г) синтаксично неподільний із значенням вибірності
- Д) семантично неподільний

2. У наведеному реченні вкажіть різновид присудка: *Зірки в небі яскравих дірок понапробивали, лютяся, лютяся до землі* (Люко Дашвар)

- А) простий
- Б) простий ускладнений
- В) простий; простий ускладнений
- Г) складений дієслівний
- Д) подвійний

3. У наведеному реченні вкажіть різновид присудка: *Я на вбогім, сумнім перелозі Буду сіять барвисті квітки, Буду сіять квітки на морозі Буду лить на них сльози гіркі* (Леся Українка).

- А) простий
- Б) простий ускладнений
- В) складений іменний
- Г) складений дієслівний
- Д) подвійний

4. У наведеному реченні вкажіть різновид присудка: *Ні, я хочу крізь сльози сміятись, Серед лиха співати пісні, Без надії таки сподіватись, Жити хочу!* (Леся Українка).

- А) простий
- Б) простий ускладнений
- В) складений іменний
- Г) складений дієслівний
- Д) подвійний

5. У наведеному реченні вкажіть різновид та форму вираження підмета і присудка: *Головне у житті – це піймати птаха щастя, не спіймавши облизня!* (О. чорногуз)

А) підмет простий, виражений неозначеною формою дієслова; присудок простий, виражений прикметником у формі Н. відм. однини

Б) підмет простий, виражений неозначеною формою дієслова; присудок складений іменний, виражений прикметником у формі Н. відм. однини та дієслівною зв'язкою *бути* (матеріально не вираженою)

В) підмет простий, виражений прикметником у формі Н. відм. однини; присудок простий, виражений неозначеною формою дієслова

Г) підмет складений, виражений прикметником у формі Н. відм. однини та дієслівною зв'язкою *бути* (матеріально не вираженою); присудок простий, виражений неозначеною формою дієслова

Д) підмет простий, виражений прикметником у формі Н. відм. однини; 1-й присудок простий, виражений неозначеною формою дієслова, 2-й присудок простий, виражений дієприслівником

6. Серед запропонованих визначте правильну структурну схему речення і встановіть відповідність:

1) *Львів, безперечно, не перше місто, але і не -надцятье* (С. Процюк)

2) *Кожен із пробуджених нашими загиблими спершу почне вимахувати синьо-жовтим прапором і обвішувати себе тризубцями і тризубенятами* (С. Процюк)

3) *Люди потрібні природі сорок літ – для відтворення* (С. Процюк)

4) *Нашого цвіту по всіх борделях світу* (Л. Костенко)

5) *Краще любити ворогів своїх, ніж це малоросійське ялове плем'я хамелеонів* (С. Процюк)

А) sop f Adv pr

Б) N1 Vf

-
- В) N1 cop f N1/5
 - Г) N1 cop f Adj1/5
 - Д) cop f N2 pr

7. Серед запропонованих визначте правильну структурну схему речення і встановіть відповідність:

- 1) *Священних корів у нас більше, ніж в індусів* (Ю. Андрухович)
- 2) *З проєкції Космосу я землянин* (Л. Костенко)
- 3) *Ми не вписалися в світову цивілізацію, у світову пам'ять* (В. Яворівський)
- 4) *Адже сама гілочка калини – прекрасна* (С. Процюк)
- 5) *А ось питання світлого майбутнього...* (Р. Іваничук)

- А) N1 Vf
- Б) N1 cop f N1/5
- В) cop f N1
- Г) N1 cop f Adj1/5
- Д) cop f Adv pr

8. Серед запропонованих визначте правильну структурну схему речення і встановіть відповідність:

- 1) *Випили, закусили, випили, закусили, закусили, випили...* (В. Яворівський)
- 2) *Житть – сльози лить* (Леся Українка)
- 3) *А найгірше – вкрати нічого* (В. Яворівський)
- 4) *А хочеться обличчя* (Л. Костенко)
- 5) *Взагалі, їздити автобусом було дуже приємно* (Т. Прохасько)

- А) Vf s 3n
- Б) Inf cop f Adv
- В) Inf cop f Inf
- Г) Inf cop f s3n Adv
- Д) Vf pl3

9. Серед запропонованих визначте правильну структурну схему речення і встановіть відповідність:

-
- 1) *І, на диво, малювалося тоді несамовито – щиро та відверто* (Д. Корній)
 - 2) *Сонце хитрюще!* (Остап Вишня)
 - 3) *21 лютого. Міжнародний День рідної мови* (Л. Костенко)
 - 4) *Рівно через тиждень ревисько почало слабнути, віддалятися* (В. Яворівський)
 - 5) *Я вже був чималим чолов'ягою* (Остап Вишня)
- А) cop f N1
Б) N1 Vf
В) N1 cop f N1/5
Г) N1 cop f Adj1/5
Д) Vf s 3n

10. Серед запропонованих визначте правильну структурну схему речення і встановіть відповідність:

- 1) *В кімнаті розвидняється* (М. Хвильовий)
 - 2) *Лише сильним дано право на безсмертя* (О. Довженко)
 - 3) *Потім повели до старшого лікаря допит чинити* (М. Хвильовий)
 - 4) *Це гарно, природно, свіжо й людяно* (М. Хвильовий)
 - 5) *І взагалі помаранч – це не наш овоч (лізе в голову: бананова республіка, Оранжева республіка)* (Л. Костенко)
- А) cop f Adv pr
Б) Vf pl3
В) Vf s 3n
Г) N1 cop f N1/5
Д) cop f Praed -no/-to

11. Укажіть обов'язковий поширювальний компонент структури речення: *Не скидає листя тільки сухе дерево* (В. Яворівський)

- А) детермінант
Б) прями́й додаток
В) непрями́й додаток
Г) неузгоджене означення
Д) прикладка

12. Визначте член речення: *В оксамитовому, схожому на царський трон кріслі біля стола сиділа красива доглянута пані за шістдесят* (Люко Дашвар).

- А) узгоджене означення
- Б) неузгоджене означення
- В) прямий додаток
- Г) непрямий додаток
- Д) обставина міри і ступеня дії

13. Визначте член речення: *Хата Кочубеїв географічно у селі країня* (Люко Дашвар)

- А) частина складеного підмета
- Б) прямий додаток
- В) непрямий додаток
- Г) узгоджене означення
- Д) неузгоджене означення

14. Укажіть різновид речення: *У Ватикані у святого Петра украли ключі від раю* (Л. Костенко)

- А) двоскладне повне
- Б) двоскладне неповне
- В) односкладне означено-особове
- Г) односкладне узагальнено-особове
- Д) односкладне неозначено-особове

15. Укажіть різновид речення: *Дитину серцем люби, та в руках держи* (Н. тв.).

- А) односкладне означено-особове
- Б) односкладне узагальнено-особове
- В) односкладне неозначено-особове
- Г) односкладне генітивне
- Д) односкладне безособове

16. Укажіть різновид речення: *А гуркоту, а грому!* (О. Сизоненко)

- А) односкладне номінативне

-
- Б) односкладне генітивне
 - В) односкладне безособове
 - Г) двоскладне неповне еліптичне
 - Д) двоскладне неповне ситуативне

17. Укажіть правильну відповідь характеристики речення: *Не скидає листя тільки сухе дерево* (В. Яворівський)

- А) речення стверджувальної модальності, з прямим порядком слів
- Б) речення заперечної модальності (частково заперечне), з прямим порядком слів
- В) речення заперечної модальності (частково заперечне), з інверсійним порядком слів
- Г) речення заперечної модальності (загально заперечне), з прямим порядком слів
- Д) речення заперечної модальності (загально заперечне), з інверсійним порядком слів

18. Укажіть правильну відповідь характеристики речення: *Місяць уперся рогами в білу, пухнасту, як перина, хмаринку, загадково посміхаючись у свої вуса, поплив у срібно-голубому сяєві неба...* (О. Черногуз)

- А) складне
- Б) просте, ускладнене однорідними означеннями, однорідними присудками, відокремленою обставиною
- В) просте, ускладнене однорідними присудками, відокремленим означенням, відокремленою обставиною
- Г) просте, ускладнене однорідними означеннями, однорідними присудками, відокремленим означенням, відокремленою обставиною
- Д) просте, ускладнене однорідними означеннями, однорідними присудками, порівняльним зворотом, відокремленим дієприслівниковим зворотом

19. Укажіть правильну відповідь характеристики речення: *З-за хмар виглянуло вже не по-зимовому яскраве сонце і покотилося*

вгору по карнизу сусіднього сімнадцятиповерхового будинку
(О. Черногуз)

- А) складне з сурядним єднальним зв'язком
- Б) просте ускладнене, стверджувальної модальності, з прямим порядком слів
- В) просте ускладнене, заперечної модальності (загально заперечне), з інверсійним порядком слів
- Г) просте ускладнене, заперечної модальності (частково заперечне), з прямим порядком слів
- Д) просте ускладнене, заперечної модальності (частково заперечне), з інверсійним порядком слів

20. Укажіть правильну відповідь характеристики речення:
Мамо, все обирають на світі – і мову, і землю! (С. Короненко)

- А) просте, односкладне неозначено-особове, поширене, повне, ускладнене, з інверсійним порядком слів
- Б) просте, односкладне неозначено-особове, поширене, повне, ускладнене, з прямим порядком слів
- В) просте, односкладне означено-особове, поширене, повне, ускладнене, з прямим порядком слів
- Г) просте, двоскладне, поширене, повне, ускладнене, з прямим порядком слів
- Д) просте, двоскладне, поширене, повне, ускладнене, з інверсійним порядком слів

21. Визначте кількість рядів однорідних членів речення. установіть відповідність:

- 1) *При людях завжди кажіть не хам, а син Ноя*
(О. Черногуз)
- 2) *Філадельфія – сонячне й начебто (після здибленого до неба Нью-Йорка) одноповерхове місто, затишне, зелене й червоне від цегли, якою покриті вулиці, тротуари і площі*
(О. Черногуз)
- 3) *Іноді прорветься у батька якийсь незвичне, незатерте слово, непокірний і негречкосіївський жест і одразу гасне...*
(С. Процюк)

4) *І гори, і долини, і поля, і сади, і ставок, і хати були залиті й обліті чистим прозорчастим, білим, як срібло, світлом* (І. Нечуй-Левицький)

5) *Син був такий маленький-маленький* (О. Чорногуз)

А) жодного

Б) 1

В) 2

Г) 3

Д) 4

22. Визначте різновид однорідних членів речення: *І зависає над Києвом зловісна машкара держави із виїденим серцем, із пластиліновими легеньями, із макетною кров'ю* (С. Процюк)

А) підмет

Б) узгоджене означення

В) неузгоджене означення

Г) прямий додаток

Д) непрямий додаток

23. Визначте різновид однорідних членів речення *Є у мене право на рідну мову та свою державу, на гордий прапор золотисто-синій, на щастя жити у такій країні* (Л. Вознюк)

А) узгоджене означення

Б) неузгоджене означення

В) прямий додаток

Г) непрямий додаток

Д) обставина місця

24. Визначте різновид однорідних членів речення: *Рости, синку, Козачеству на славу, Вороженькам в розправу* (Н. тв.)

А) прямий додаток

Б) непрямий додаток

В) обставина мети

Г) обставина способу дії

Д) обставина причини

25. Яка з вимог до логічності викладу забезпечує стилістичний ефект у поетичному тексті?: *У готелі я озброївся ручкою і ненавистю до проклятих імперіалістів* (О. Черногуз).

- А) поділ на однорідні члени речення має одну підставу
- Б) члени однорідного ряду виключають один одного
- В) побудова однорідного ряду враховує важливість повноти поділу
- Г) побудова однорідного ряду враховує дотримання норм керування
- Д) вимоги до побудови однорідного ряду дотримано

Тест «Складне речення»

1. Укажіть різновид речення: *Птахи поступилися комарам, а від сонця прямо по курсу лишився полум'яний промінь-привіт* (Люко Дашвар).

- А) складносурядне відкритої структури з єднальними відношеннями
- Б) складносурядне закритої структури з єднальними відношеннями
- В) складносурядне закритої структури з приєднувальними відношеннями
- Г) складносурядне відкритої структури з розділовими відношеннями
- Д) складносурядне закритої структури з протиставними відношеннями

2. Укажіть різновид речення: *Віктор глянув на батька, на його довгі вуса, на примружені очі (їх так мружив тільки тато), і серце огорнуло тепло й ніжність* (О. Донченко).

- А) складносурядне відкритої структури з єднальними відношеннями
- Б) складносурядне закритої структури з градаційними відношеннями
- В) складносурядне закритої структури з приєднувальними відношеннями
- Г) складносурядне відкритої структури з розділовими відношеннями
- Д) складносурядне закритої структури з протиставними відношеннями

3. Укажіть різновид речення: *Усі були народжені для любові, і мали всі талант до неї* (О. Довженко)

- А) складносурядне відкритої структури з єднальними відношеннями
- Б) складносурядне закритої структури з градаційними відношеннями

-
- В) складносурядне закритої структури з приєднувальними відношеннями
 - Г) складносурядне відкритої структури з розділовими відношеннями
 - Д) складносурядне закритої структури з протиставними відношеннями

4. Головна предикативна частина співвідносна з: *Протягом дванадцяти годин наш літак легко нанизував хмари на свій обтічний корпус і проходив крізь них, як шампур крізь молоду баранину* (О. Черногуз)

- А) двоскладним, ускладненим формально і семантично
- Б) двоскладним, формально ускладненим, семантично неускладненим
- В) двоскладним, формально неускладненим, семантично ускладненим
- Г) односкладним, ускладненим формально і семантично
- Д) односкладним, неускладненим формально і семантично

5. Підрядна предикативна частина співвідносна з: *Перебував у відрядженні на Манхеттені, де землі й справді нема* (О. Черногуз).

- А) двоскладним неповним
- Б) двоскладним повним
- В) односкладним безособовим
- Г) односкладним інфінітивним
- Д) односкладним неозначено-особовим

6. Підрядна предикативна частина співвідносна з: *Вечір насувався із швидкістю доброго ескадрону хмар, що риссю супроводжували сонце до самого обрію, так і не давши йому цього дня виглянути на світ* (О. Черногуз).

- А) двоскладним, повним, ускладненим відокремленим дієприслівниковим зворотом
- Б) двоскладним, повним, ускладненим відокремленою обставиною

-
- В) двоскладним, неповним контекстуальним, ускладненим відокремленою обставиною
 - Г) односкладним безособовим, неповним, ускладненим відокремленою обставиною
 - Д) односкладним неозначено-особовим, повним, ускладненим відокремленим дієприслівниковим зворотом

7. Перша предикативна частина співвідносна з: *Війнуло на неї далеким і ніжним, як дитинство, спогадом: вечірні дзвони на Україні, сипле гомін росу на степ, м'якне тирса, і соняшники опускають голови для молитви...* (Р. Іваничук)

- А) двоскладним, повним, з інверсійним порядком слів
- Б) двоскладним, повним, з прямим порядком слів
- В) односкладним безособовим, неповним, з прямим порядком слів
- Г) односкладним безособовим, повним, з інверсійним порядком слів
- Д) односкладним безособовим, повним, з прямим порядком слів

8. Укажіть правильну відповідь характеристики другої предикативної частини речення: *Однак озеро – це водойма природного походження, ставок – штучного* (Д. Корній)

- А) співвідносна з односкладним повним реченням
- Б) співвідносна односкладним неповним реченням
- В) співвідносна з двоскладним неповним ситуативним реченням
- Г) співвідносна з двоскладним неповним контекстуальним реченням
- Д) співвідносна з двоскладним неповним еліптичним реченням

9. Визначте правильну відповідь характеристики складнопідрядного речення: *Блакитна тихосаяна ніч стояла в своїй довершеній красі над лісовим хліборобським краєм, де й пшеничний хліб пахне зіллям дібров* (М. Стельмах)

А) СПР із підрядним обставинним місця, засіб зв'язку: сполучне слово *де*, порядок розташування предикативних частин, співвідношення видо-часових форм присудків, інтонація

Б) СПР із підрядним обставинним місця, засіб зв'язку: сполучник *де*, порядок розташування предикативних частин, співвідношення видо-часових форм присудків, інтонація

В) СПР із підрядним присубстантивно-атрибутивним, засіб зв'язку: сполучне слово *де*, співвідношення видо-часових форм присудків, інтонація

Г) СПР із підрядним присубстантивно-атрибутивним, засіб зв'язку: сполучник *де*, співвідношення видо-часових форм присудків, інтонація

Д) СПР із підрядним займенниково-співвідносним засіб зв'язку: сполучне слово *де*, порядок розташування предикативних частин, співвідношення видо-часових форм присудків, інтонація

10. Укажіть різновид складнопідрядного речення: *Коли ж Всевишній дрімає, тут чекай біди* (О. Черногуз).

А) із підрядним часу

Б) із підрядним умови

В) із підрядним займенниково-співвідносним

Г) із підрядним місця

Д) із підрядним причини

11. Укажіть різновид складнопідрядного речення: *Істинне тільки те, що прекрасне* (О. Довженко).

А) СПР з підрядним з'ясувальним

Б) СПР з підрядним присубстантивно-атрибутивним

В) СПР з підрядним займенниково-співвідносним

Г) СПР із підрядним супровідним

Д) СПР із підрядним порівняльним

12. Укажіть різновид складнопідрядного речення: *Шкода, що в жінках так швидко вмирає Ассоль* (Л. Костенко).

- А) СПР з підрядним з'ясувальним
- Б) СПР з підрядним присубстантивно-атрибутивним
- В) СПР з підрядним займенниково-співвідносним
- Г) СПР із підрядним супровідним
- Д) СПР із підрядним способу дії

13. Укажіть різновид складнопідрядного речення: *Хмари клубочились так, ніби хто невидимий згори мішав їх велетенським ополоником* (В. Козаченко).

- А) СПР із підрядним наслідковим
- Б) СПР із підрядним порівняльним
- В) СПР із підрядним способу дії
- Г) СПР із підрядним супровідним
- Д) СПР з підрядним з'ясувальним

14. Укажіть різновид складнопідрядного речення: *Поїзд, що в нього пощастило мандрівцям упрохатись із своїми речами, далі Дарниці не пішов* (С. Васильченко).

- А) СПР з підрядним з'ясувальним
- Б) СПР з підрядним присубстантивно-атрибутивним
- В) СПР з підрядним займенниково-співвідносним
- Г) СПР із підрядним супровідним
- Д) СПР із підрядним місця

15. Укажіть різновид складного речення: *Я не належу до тих, хто при перших же звуках увертюри божеволіє від опери.*

- А) БСР з однотипними частинами
- Б) БСР з різнотипними частинами
- В) СПР з підрядним з'ясувальним
- Г) СПР з підрядним присубстантивно-атрибутивним
- Д) СПР з підрядним займенниково-співвідносним

16. Укажіть різновид речення: *Протягом дванадцяти годин наш літак легко нанизував хмари на свій обтічний корпус і проходив крізь них, як шампур крізь молоду баранину* (О. Чорногуз).

- А) просте ускладнене речення з порівняльним зворотом
- Б) ССК із сурядним і підрядним зв'язком
- В) складнопідрядне з підрядним з'ясувальним
- Г) складнопідрядне з підрядним порівняльним
- Д) складнопідрядне з підрядним способу дії

17. Визначте різновид складнопідрядного речення і встановіть відповідність:

1) *Лукаш дивився на ці фотографування, ці щирі усмішки багатьох дорослих дітей, що забрели на Майдан для звіту через кілька годин або днів у соціальних мережах* (С. Процюк)

2) *Заки вони спали, припасовуючи кості до м'якоті, і кості до костей, і м'якіть до м'якоті, їхні черепи безперервно доторкалися якимись нерівностями* (Т. Прохасько)

3) *У тоталітарних державах усі, хто мають нахил до донкіхотського лицарського індивідуалізму, сховані від покірного суспільства у тюрми чи концтабори, а відтак – у могили* (С. Процюк)

4) *Коли в качачому полюванні більшу вагу мали помідори й огірки, то тут їх заміняють сало й ковбаса* (Остап Вишня)

5) *Наша Батьківщина благає допомоги красномовства, бо так багато її преславних подвигів поминається глибокою мовчанкою* (Ф. Прокопович)

- А) із підрядним займенниково-співвідносним
- Б) із підрядним присубстантивно-атрибутивним
- В) із підрядним причини
- Г) із підрядним часу
- Д) із підрядним умови

18. Визначте різновид складнопідрядного речення і встановіть відповідність:

1) *Чи не паморочиться в тебе голова, коли з отакенної вишини на землю поглянеш?* (Остап Вишня)

2) *Хай вороги жорстокі і лукаві – Стіною стань і мову захисти!* (М. Лотоцький)

3) *У волосся на голові забилася стеблинка сіна, яка під місяцем здавалася сивою* (В. Яворівський)

4) *Ще восени 1914 року ялівцівці вирішили, що ця війна не для них* (Т. Прохасько)

5) *На зупинці автобуса стояли вкушкані в теплу одіж баби, намагалися збути подорожнім молоко, яйця, цибулю й картоплю, щоб розжитися на якусь гривню й купити хліба та заплатити за світло* (В. Яворівський)

А) із підрядним присубстантивно-атрибутивним

Б) із підрядним з'ясувальним

В) із підрядним мети

Г) із підрядним умови

Д) із підрядним допусту

19. Визначте різновид складнопідрядного речення і встановіть відповідність:

1) *Як Прометей не вмер від ран, Не вмере і мова – гарна зроду* (В. Сосюрченко)

2) *Слова натягують, як луки, Щоб вчасно збити на льоту Нерозшифрованої муки Невідворотну німоту* (Л. Костенко)

3) *Але коли ми нині не посягнемо ще раз по наші законні права, то наступного разу наше право посягати стане незаконним* (Р. Іваничук)

4) *Спросоння не добереш, чи то людина, чи вітрець, чи місяць золотою пучкою стукає в шибки* (М. Стельмах)

5) *Слово «духовність» у нас так закаляли, що на язичках невибагливих і товстопузих души воно перетворюється на протилежність* (С. Процюк)

А) із підрядним умови

Б) із підрядним міри і ступеня

В) із підрядним порівняльним

Г) із підрядним мети

Д) із підрядним з'ясувальним

20. Визначте різновид складнопідрядного речення і встановіть відповідність:

1) *Там так глибоко, що наша дзвіниця пірне!* (Остап Вишня)

2) *Зроби так, щоб Мокій закохався у тебе* (М. Куліш)

3) *Питання життя і смерті вражали, очевидно, мою дитячу уяву, що й залишилося в мені на все життя, пронизуючи в найрізноманітніших проявах мою творчість* (О. Довженко)

4) *Чом твої очі сяють тим чаром, Що то запалює серце пожегом?* (І. Франко)

5) *Сліпий страх зазирає Ядвізі у вічі і гнав її все вперед та вперед, так що нарешті вона вже без пам'яті бігла до дубових закутих дверей* (В. Гжицький)

А) із підрядним присубстантивно-атрибутивним

Б) із підрядним супровідним

В) із підрядним наслідковим

Г) із підрядним міри і ступеня

Д) із підрядним способу дії

21. Визначте різновид складнопідрядного речення і встановіть відповідність:

1) *Бринять живою радістю ліси, як ранок спалахне на небокраї* (В. Симоненко)

2) *І день при дні глевтяники жують, аби чим-небудь душу закропити* (В. Стус)

3) *Де котиться між голубих лугів хмарина ніжна з білими плечима, я продаю сонця – оранжеві, тугі, з тривожними музичними очима* (І. Драч);

4) *Якщо обирати між красою і правдою, я обираю красу* (О. Довженко)

5) *Та була у нього пісня і дзвінкою, і гучною, бо розходилась по світу стоголосою луною* (Леся Українка)

А) із підрядним мети

Б) із підрядним часу

-
- В) із підрядним умови
 - Г) із підрядним причини
 - Д) із підрядним місця

22. Укажіть різновид речення: *Правда яничара, який боїться, щоб його не запідозрили в найменшому почутті до матері* (В. Яворівський).

- А) складнопідрядне з однорідною підрядністю
- Б) складнопідрядне з неоднорідною підрядністю
- В) складнопідрядне з послідовною підрядністю
- Г) складнопідрядне елементарне речення
- Д) складна синтаксична конструкція

23. Укажіть різновид речення: *Я бачу, який молодий наш Київ, який він бадьорий, веселий і життєрадісний* (П. Загребельний).

- А) складнопідрядне з однорідною підрядністю
- Б) складнопідрядне з неоднорідною підрядністю
- В) складнопідрядне з послідовною підрядністю
- Г) складнопідрядне елементарне речення
- Д) складна синтаксична конструкція

24. Укажіть різновид речення: *Мужчина формується не тоді, коли затуляється щитом, а тоді, коли піднімає меч* (Л. Костенко)

- А) просте, ускладнене однорідними присудками
- Б) складносоюдне
- В) складнопідрядне з однорідною підрядністю
- Г) складнопідрядне з неоднорідною підрядністю
- Д) складна синтаксична конструкція

25. Визначте різновид речення і встановіть відповідність:

- 1) *Я помітив, що характерною рисою тупих людей, що займають іноді відповідальні посади, є уміння швидко приймати радикальні рішення з усякого питання* (О. Довженко)
- 2) *А якщо співають «несе Галя воду, коромисло гнеться. А за нею Йванко, як барвінок в'ється», то Галі краще того*

Іванка позбутися, бо не може вона сподіватися щирої любові, якщо хлопець спокійно спостерігає, як дівчина з тим коромислом пупа рве (Люко Дашвар)

3) *У країні, що розпроцалася з СРСР так давно, було так багато носіїв ссрр, мовби вони пролізли в усі щілини національного життя (С. Процюк)*

4) *Мені казав один ханжа, Що наша мова геть відстала, Що краще йшла б мені чужа, Немов до хліба – кусень сала, Що весь мій поетичний план Спинитись може напівході, Що я – останній з могокан, Що наша мова вже не в моді (В. Сосюрченко)*

5) *Я люблю їхати на поле тоді, як ниви зеленіють та хвилюються зеленими хвилями; коли обважнілі колоски черкаються об голову, об вуха; коли ниви поцяцьковані синіми волошками та червоними маками (І. Нечуй-Левицький).*

А) із неоднорідною підрядністю

Б) з однорідною і послідовною підрядністю

В) із послідовною підрядністю

Г) з однорідною підрядністю

Д) із неоднорідною і послідовною підрядністю

26. Визначте різновид інтонації на межі предикативних частин:
Баранчики білих хмарок пливли над степом, навкруги щось без угаву дзвеніло, присипляючи (Р. Іваничук)

А) зумовленості

Б) пояснювальна

В) протиставна

Г) перелічувальна

27. Визначте різновид інтонації на межі предикативних частин:
Невимовне, словами непередаване відчуття: на цілому світі ти зовсім один, сам у пустелі (Ю. Смолич).

А) зумовленості

Б) пояснювальна

В) протиставна

Г) перелічувальна

28. Визначте засоби синтаксичного зв'язку предикативних частин: *Сірі тумани курилися над нашою землею, брудні та важкі хмари вистилали високе небо, холодний вітер переганяв їх з одного боку на другий...* (Панас Мирний).

А) інтонація, співвідношення видо-часових і способових форм дієслів-присудків, порядок розташування предикативних частин, лексичні елементи

Б) інтонація, сполучник, співвідношення видо-часових і способових форм дієслів-присудків, порядок розташування предикативних частин

В) інтонація, співвідношення видо-часових і способових форм дієслів-присудків, порядок розташування предикативних частин

Г) інтонація, порядок розташування предикативних частин, лексичні елементи

Д) інтонація, сполучник, порядок розташування предикативних частин, структурний паралелізм

29. Визначте кількість предикативних частин: *У травні попри Ялівець почали ходити заброди: мазепинці верталися на Галичину, галичан відпускали з Талергофу і Гмінду, москвофіли доганяли росіян, виселенці втікали з Росії, російські шпіони пробиралися на Мадяри, мадяри вишукували шпіонів і вішали гуцулів, гуцули брели до румунів по кулешу, румунські опришки переслідували гуцульських дівчат, дезертири і мародери уникали одні одних* (Т. Прохасько)

А) 6

Б) 8

В) 9

Г) 10

Д) 12

30. Визначте кількість предикативних частин і встановіть відповідність:

1) *Юрко нахромлював на гачок хробака, той від болю звивався, вислизав із пальців, падав на дно човна, совався біля роззявленого рота підлящика* (В. Яворівський)

2) *Липневе надвечір'я, п'ята пополуноді, недавній дощ прибив пилюку навколо і відсвіжив рослини та камені* (Ю. Андрухович)

3) *Козацька школа, крита очеретом, блаженські стіни, плетені з лози... три лави, стіл, псалтир і образи* (Л. Костенко).

4) *Місяць уперся рогами в білу, пухнасту, як перина, хмаринку, загадково посміхаючись у свої вуса, поплив у срібно-голубому сяєві неба...* (О. Черногуз)

5) *Раптом прокинулось громове царство: переможно заревів пароплав, розкидаючи гук по горах і просторах, суворо гриміло десь залізо, верещали дзвоники трамвайів* (С. Васильченко).

А) 1

Б) 2

В) 3

Г) 4

Д) 5 і >

31. Визначте кількість предикативних частин і встановіть відповідність:

1) *Шелестить Пожовкле листя, гаснуть очі, Заснули думи, серце спить* (Т. Шевченко)

2) *Ой у неділоньку ранесенько, да ще до сходу сонця, Ох, плакала да Морозиха по своїм синочку* (Н. тв.)

3) *То був статечний довговусий козарлюга в синьому жупані, з шаблею при боці; гості звали його паном сотником* (Р. Іваничук)

4) *Трамонтан дмухав з берега, був місяць січень чи лютий, море замерзло на сотню метрів, на морі розходилися хвилі, на обрії вони були чорні з білими гривами, добігали до берега напроти вітру, вітер збивав з них білі шапки* (Ю. Яновський).

5) *Воля не може народитися в теплому запічку, вона завжди народжується в крові, тільки ми ніколи не бачили, не зріли зблизька смерть за волю...* (Р. Іваничук)

- А) 1
- Б) 2
- В) 3
- Г) 4
- Д) 5 і >

32. Укажіть різновид речення, визначте кількість предикативних частин: *Сіренька маленька пташечка вже прокинулася, вона із спритністю неймовірного акробата перестрибує з очеретинки на кугу, охоплює своїми лапками такісіньку стеблину і гойдається...* (Остап Вишня)

- А) безсполучникове складне речення з однотипними частинами, складається з 2 ПЧ
- Б) безсполучникове складне речення з однотипними частинами, складається з 4 ПЧ
- В) безсполучникове складне речення з різнотипними частинами, складається з 2 ПЧ
- Г) складносурядне речення з єднальними відношеннями, складається з 2 ПЧ
- Д) ССК із безсполучниковим і сполучниковим сурядним зв'язком, складається з 4 ПЧ

33. Укажіть правильний варіант характеристики речення: *Щоб нам довго не розводити кисіль на прісній воді, скажу так: жар загрибати чужими руками можна, але не завжди вдається* (О. Чорногуз).

- А) ССК із безсполучниковим різнотипним і сполучниковим підрядним зв'язком, провідний безсполучниковий зв'язок, складається з 3 ПЧ
- Б) ССК із безсполучниковим і сполучниковим підрядним зв'язком, провідний безсполучниковий зв'язок, складається з 3 ПЧ

В) ССК із безсполучниковим різнотипним і сполучниковим підрядним та сурядним зв'язком, провідний сполучниковий підрядний зв'язок, складається з 4 ПЧ

Г) ССК із безсполучниковим різнотипним і сполучниковим підрядним та сурядним зв'язком, провідний безсполучниковий зв'язок, складається з 4 ПЧ

Д) ССК із безсполучниковим однотипним і сполучниковим підрядним та сурядним зв'язком, провідний сполучниковий сурядний зв'язок, складається з 4 ПЧ

34. Укажіть різновид речення: *Поле перехльостують уздовж і впоперек навозно-іржаві ремені доріг, плямують колючі чагарники, тяжко тиснуть з різних боків незчисленні лісові раті, де білизна снігових шапок на ялинкових лапах і похмура чорнота під ними – навпіл...* (В. Каргалов)

А) ССК із безсполучниковим однотипним зв'язком та сполучниковим підрядним

Б) ССК із безсполучниковим різнотипним зв'язком та сполучниковим підрядним

В) ССК із безсполучниковим однотипним зв'язком, а також сполучниковим підрядним та сурядним

Г) ССК із безсполучниковим різнотипним зв'язком, а також сполучниковим підрядним та сурядним

Д) елементарне складнопідрядне речення

35. Укажіть різновид речення: *На зупинці автобуса стояли вкущкані в теплу одіж баби, намагалися збути подорожнім молоко, яйця, цибулю й картоплю, щоб розжитися на якусь гривню й купити хліба та заплатити за світло* (В. Яворівський)

А) складносурядне речення, що складається з 3 ПЧ

Б) складносурядне речення, що складається з 2 ПЧ

В) складнопідрядне речення, що складається з 2 ПЧ

Г) ССК із безсполучниковим та сполучниковим підрядним зв'язком, що складається з 3 ПЧ

Д) ССК із безсполучниковим та сполучниковим (сурядним і підрядним) зв'язком, що складається з 4 ПЧ

36. Визначте різновид речення і встановіть відповідність:

1) *Був прегарний серпневий погожий вечір: сонце, червоне, важке й негаряче, опускалося між соснами в рожеву бронзовінь, вітру не було, пахло глицею і скошеною вранці навколо стадіону травою, десь іздалеку, з боку болота, з Мочулок долинали жаб'яче стрекотання* (О. Ірванець)

2) *Ще декілька днів тому ми спостерігали, як наші збройними після ротації йшли на Саурку – бадьорі та веселі, сповнені ентузіазму, а сьогодні вони повзуть назад – побиті, страшені, розгублені* (Є. Положий)

3) *Бахчисараю не видно й не чути, його бачать хіба тільки орли, що ширяють під задимленим небом* (Р. Іваничук)

4) *А ви, мої освічені моголи, Нагі внучата княжої землі, Все віддали – і рідну мову, й школи За знак манкурта на низькім чолі* (Д. Павличко)

5) *Замість тонких і артистичних, замріяно-глибоких меланхолійних послідовників хасидизму по війні наїхало безліч нормальних радянізованих «євреїв» – уже російськомовних, уже уніфікованих, уже таких, що стидалися й цуралися самого свого «єврейства»* (Ю. Андрухович)

А) складнопідрядне елементарне речення

Б) безсполучникове складне речення з різними видами зв'язку

В) ССК із сполучниковим сурядним і підрядним зв'язком

Г) ССК із безсполучниковим однотипним та сполучниковим підрядним зв'язком

Д) просте ускладнене речення

37. Визначте різновид речення і встановіть відповідність:

1) *На небі раптом зашуміло й загуло, мовби сосновий ліс на вітрі, а чорна хмара так швидко росла й бігла, що можна було слідкувати за нею очима* (І. Нечуй-Левицький).

2) *На яблуні за хатою проспівав північ молодий півник, за ним повторив інший, теж молодий, теж тріскучий, і, немовби сердячись на таку митецьку недосконалість, у хліві вивів своє високе, чисте, дзвінке крещендо старий досвідчений півнячий дискант* (Ю. Мушкетик)

3) *Очі в нього були усміхнено-печальні – він ніколи не усміхався ними весело, а біляво-хвилясте волосся світилося на сонці шовком* (Гр. Тютюнник).

4) *Серед мороку, бурі-негоди цілу ніч буде човен блукати, як зійде сонце правди та згоди, я тоді вічним сном буду спати* (Леся Українка).

5) *Напередодні свята, коли люди метнулися по крамницях, виносячи звідти шпроти, смажену рибу, шинку і горілку з перцем, якийсь дивак, обутий в модні черевики (такі тиждень тому були викинули в універмазі «Україна» – двадцять два п'ятдесят з навантаженням – дитячі штаниці вісімнадцятого розміру), облився чортівнею і підпалив себе* (В. Стус)

А) ССК із безсполучниковим різнотипним та сполучниковим сурядним зв'язком

Б) ССК із безсполучниковим однотипним та сполучниковим підрядним зв'язком

В) ССК із безсполучниковим однотипним та сполучниковим сурядним зв'язком

Г) ССК із сполучниковим сурядним і підрядним зв'язком

Д) складнопідрядне елементарне речення

38. Укажіть правильну схему речення: *Ми – хутірські вуйки, які йдуть на ярмарок, нічого не везучи на продаж* (В. Яворівський).

А) [], (які).

Б) [, (які) ,].

В) [], (які), (нічого).

Г) (), [які], ().

Д) (, [які],).

39. Укажіть правильну схему речення: *Війнуло на неї далеким і ніжним, як дитинство, спогадом: вечірні дзвони на Україні, сипле гомін росу на степ, м'якне тирса, і соняшники опускають голови для молитви...* (Р. Іваничук)

А) [, (як),] : [], [], [] і [].

Б) [, (як),] : [] і [].

В) []:[], [], []i [].

Г) []:[]i [].

Д) []:[], []i [].

40. Серед наведених речень визначте період:

А) *Коли ж перед очима встало, як марево у хмарах, велике місто і стіною виступили, розгорнулися зелені київські гори, коли внизу під горами крицею блиснули сині дніпрові хвилі, а над ними взгорі вирости сади, арки, мости, монументи, – бідні новаки-селючата поніміли, а серце їм заніло* (С. Васильченко)

Б) *Їхні педагоги (не люблять цього слова, часто безпідставно вважаючи себе на кілька голів вищими за шкільних учителів. Знали б ви, шановні дидаскали, наскільки студентству байдужі ваші непомірні і смішні амбіції, що мають якесь значення хіба що для карликової ієрархії ваших кафедр...) все ж знаходилися у привілейовано-столичному становищі* (С. Процюк)

В) *Поїзд прибув на станцію зарані – опівдні, але йти по розгаслій дорозі було важко; версту по версті місив ногами Давид, на кожному кроці провалюючись у талому снігу; ішов, ішов – уже й сонце сідало, а він ще тільки доходив до колишньої ганівської економії* (А. Головка)

Г) *А типаж! Куди там колишні Дошки пошани – Зевси важкої металургії, Гермеси енергетики, Меркурії торгівлі, Аполлони шоу-бізнесу, – Боже, скільки народ має достойників, чого ж він так недостойно живе?!* (Л. Костеко)

Д) *Люди від природи не наділені силою перевишувати самих себе, охоче підкоряються автоматизмові часу і тоді запановують настрої життя лише нинішньою хвилиною, пливати за течією, покладатися лише на власні зусилля, забувати про корені, не зазираючи до верховіть...* (П. Загребельний)

Тест «Конструкції з чужим мовленням. Текст»

1. Визначте спосіб передачі чужого мовлення: Передбачає відтворення всіх індивідуальних особливостей – модального плану (емоційність, експресивність, відбиття дійсності через призму особи, якій належить репрезентоване мовлення), актуального плану (ситуативний зміст частин висловлювання; актуалізація, okazіональне використання мовних засобів) і структурного плану (використання граматичних форм з точки зору того, чиє мовлення передається, його інтонаційна своєрідність)

- А) тематична мова
- Б) непряма мова
- В) невласне пряма мова
- Г) пряма мова
- Д) вільна пряма мова

2. Що із названого не утворює складне синтаксичне ціле з чужим мовленням?

- А) поєднання репрезентуючого компонента з репрезентованим, який складається з двох чи більше речень-фраз
- Б) поєднання репрезентуючого компонента, що складається з двох чи більше часткових речень, з репрезентованим компонентом-реченням
- В) поєднання репрезентуючого компонента, що складається з двох чи більше часткових речень, та репрезентованого, що складається з двох чи більше речень-фраз
- Г) складне речення з чужим мовленням

3. Що із названого не утворює репрезентологічну єдність, або репрезентологічний комплекс?

- А) поєднання репрезентуючого компонента, що складається з двох чи більше часткових речень, та репрезентованого, що складається з двох чи більше речень-фраз
- Б) поєднання репрезентуючого компонента з декількома

репліками діалогічного мовлення (діалогічна єдність, діалогічний комплекс)

В) поєднання репрезентуючого компонента з декількома репліками полілогічного мовлення (полілогічна єдність, полілогічний комплекс)

Г) надфразне поєднання репрезентуючого компонента з репрезентованим у вигляді непрямой (невласне-прямой, непрямой, вільной прямої, тематичної), рідше прямої мови, що в свою чергу становить надфразне поєднання.

4. Укажіть різновид репрезентованих конструкцій: *Як був ти «молодим чоловіком» – ненавиділа. Як «Стасиком» і «Станіславом» став – простила. А як «Стасом» – полюбила* (Люко Дашвар).

- А) пряма мова
- Б) вкраплена пряма мова
- В) тематична мова
- Г) непряма мова
- Д) невласне пряма мова

5. Укажіть різновид репрезентованої конструкції: *Напевно, мав рацію перший провідний злотворець та антиукраїнець Ве Ленін, мовляв, не можна жити в суспільстві й бути вільним від нього* (С. Процюк)

- А) вільна пряма мова
- Б) вкраплена пряма мова
- В) тематична мова
- Г) непряма мова
- Д) невласне пряма мова

6. Укажіть різновид репрезентованої конструкції: *Михайлина походжала по кабінету, тримаючи руки в кишенях. Григорій Кузьмович водив за нею підсліпуватими сталистими вирлами і думав: есесівка! Кого я виховав на свою голову? Батько – нормальний тихий п'яничка – фуражир на свинофермі, мама – покірна овечка – прибиральниця в сільраді* (В. Яворівський)

-
- А) пряма мова
 - Б) вкраплена пряма мова
 - В) тематична мова
 - Г) непряма мова
 - Д) невласне пряма мова

7. Укажіть різновид репрезентованої конструкції: *Ой то люде – не татари, Вони б тобі розказали, Чи хороша, чи вродлива, Чи багата, чи щаслива* (Н. тв.)

- А) пряма мова
- Б) вкраплена пряма мова
- В) тематична мова
- Г) непряма мова
- Д) невласне пряма мова

8. Укажіть форму (спосіб) реалізації чужого мовлення: – *Із-за го-ори кам'я-но-гої голуби літа-га-ють... – і замовкла, ворушачи пахкими вишневими губами і надсадно дихаючи. У волосся на голові забилися стеблинка сіна, яка під місяцем здавалася сивою. – Не зазна-ала розко-шоньки – вже лі-гі-таа-минають...* (В. Яворівський)

- А) розмовна, або звичайна
- Б) писемна, або документальна
- В) пісенна
- Г) звуконаслідувальна
- Д) сигнальна

9. Укажіть різновид міжреченневого зв'язку: *Найцікавіше було ходити у степ із пастухами, що пасли громадську череду. Її вигонили далеко, на цілий день, тоді мати сама споряджала йому торбину, з якої тягло спокусливим запахом свіжого хліба, сала й часнику. Корови розкошували соковитою травою, хрумкотіли й форкали коні, пастухи, погейкуючи, віддалялися, а хліб солодко пах і ніде так не смакував, як тут – на степовій волі* (Р. Іваничук)

- А) ланцюговий

-
- Б) паралельний сильний
 - В) паралельний слабкий
 - Г) інтегративно-комулятивний
 - Д) коаліційно-імпліцитний

10. Укажіть різновид міжреченневого зв'язку: *Словом, я до безумства люблю небо, трави, зорі, задумливі вечори, ніжні осінні ранки, коли десь летять огнянопері вальдшнепи, – все те, чим так пахне сумно-веселий край нашого строкатого життя. Я до безумства люблю ніжних жєницин з добрими, розумними очима, і я страшенно шкєдує, що мені не судилося народитись таким шикарним, як леопард. Іще люблю я до безумства наші українські степи, де промчалась синя буря громадянської баталії, люблю вишневі садки («садок вишневий коло хати») і знаю, як пахнуть майбутні гєроди нашої миргородської країни* (М. Хвильовий)

- А) ланцюговий
- Б) паралельний сильний
- В) паралельний слабкий
- Г) інтегративно-комулятивний
- Д) коаліційно-імпліцитний

11. Укажіть різновид міжреченневого зв'язку: *Адже сама гілочка калини – прекрасна. Саме дитинство, де бєса нога відчує тепло землі, також. Страшні лише імітації довкола невинних символів. Небезпечна лише порожнєча, якою імітація наповнює сприйняття того, що покликанє сакралізувати певні відтинки національної ієдентичності* (С. Процьєк)

- А) ланцюговий
- Б) паралельний сильний
- В) паралельний слабкий
- Г) інтегративно-комулятивний
- Д) коаліційно-імпліцитний

12. Укажіть різновид міжреченневого зв'язку: *На початку Ганьчиного бізнесу по фірмі гуляв анекдотєць: Ганька мріє*

мати штуку з трьох літер і є літера «х». Що мріє мати Ганька? Ні, не те, що ви подумали. Дах (В. Яворівський)

- А) ланцюговий
- Б) паралельний сильний
- В) паралельний слабкий
- Г) інтегративно-кумулятивний
- Д) коаліційно-імпліцитний

13. Укажіть різновид міжреченневого зв'язку: *Із зовсім невойовничих будиночків повилазили доти не відомі войовничі патріоти своєї вітчизни і, помахуючи кулаками, кричали, що вони Франца-Йосипа знищать в два тижні, а за місяць завоюють всю Австро-Угорщину з Німеччиною вкупі. З державних установ кожної хвилини летіли вісті про наші «надзвичайні» перемоги, і обивателі остаточно збожеволіли від несподіванок* (О. Хвильовий)

- А) ланцюговий
- Б) паралельний сильний
- В) паралельний слабкий
- Г) інтегративно-кумулятивний
- Д) коаліційно-імпліцитний

14. Назвіть ознаку, що не є суттєвою для розуміння лінгвістичної природи тексту:

- А) цілісність
- Б) зв'язність
- В) структурна організованість
- Г) завершеність
- Д) інформативність

15. Назвіть категорію, що не належить до загальнотекстових:

- А) континуумність
- Б) темпоральність
- В) проспекція
- Г) ретроспекція
- Д) інформативність

16. Визначте диференційні ознаки міжреченневих внутрішньотекстових синтаксичних зв'язків і встановіть відповідність:

1) Використання вказівно-замінювальних (компенсувальних) слів субстанційної, ад'єктивної, адвербіальної семантики, як-от: *він, цей, такий*; повтор елементів попереднього речення; уживання родо-видових понять; використання синонімів.

2) Однакове формальне вираження функціонально співвідносних членів речення (співвідношення видо-часових форм дієслів-присудків); повтор акцентованих компонентів; наявність у структурі речень носіїв семантики переліку, наприклад, *з одного боку, з іншого боку; по-перше, по-друге*; смислове співвідношення поєднаних речень.

3) Включення постпозитивних речень у зміст попереднього, результатом чого є смислова єдність; використання сполучників та аналітичних сполучень, що функціонально можуть бути прирівняні до сполучників, як-от: *а все ж таки, та вже аж ніяк*; уживання спеціальних речень, зокрема питальними, філософсько-сентенційними та ін.

4) Об'єднання в ССЦ на основі розкриття певної теми; відсутні формальні засоби зв'язку легко в разі необхідності відновити; саме слово-тема (слово-образ, слово-стимул, слово-мотив) вилучене, хоч для співрозмовників його семантика чітко окреслена, воно вивільняє місце, яке має бути заповнене ним самим, відтак випромінює свій потенціал поза самого себе.

А) коаліційно-імпліцитний

Б) ланцюговий зв'язок

В) інтегративно-комулятивний

Г) паралельний зв'язок

Рекомендована література

Основна

1. Вихованець І. Р. Городенська К. Г., Грищенко А. П. Граматика української мови. Київ : Рад. школа, 1982. 209 с.
2. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
3. Вихованець І. Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови. Київ : Наукова думка, 1992. 224 с.
4. Доленко М. Т., Дацюк І. І., Кащук А. Г. Сучасна українська мова. Київ : Вища школа, 1987. 352 с.
5. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис : монографія. Донецьк : Вид-во ДонНУ, 2001. 662 с.
6. Загнітко А. П. Український синтаксис. Київ : ІЗМН., 1996. 240 с.
7. Кадомцева Л. О. Українська мова. Синтаксис простого речення. Київ : Вища школа, 1985. 127 с.
8. Каранська М. У. Синтаксис сучасної української літературної мови. Київ : Либідь, 1995. 312 с.
9. Ладоня І. О. Українська мова : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1993. 143 с.
10. Плиско К. М. Синтаксис української мови із системою орієнтирів для самостійного вивчення. Харків : Основа, 1992. 149 с.
11. Русанівський В. М., Жовтобрюх М. А., Городенська К. Г., Грищенко А. П. Українська граматики. Київ : Наук. думка, 1986. 360 с.
12. Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови. Проблемні питання. Київ : Вища школа, 1994. 670 с.
13. Сучасна українська літературна мова : Синтаксис / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1972. 515с.
14. Сучасна українська літературна мова / за ред. А. П. Грищенка. Київ : Вища школа, 1997. 493 с.
15. Сучасна українська літературна мова / за ред. М. Я. Плющ. Київ : Вища школа, 1994. 385 с.
16. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови : підручник. Київ : Академія, 2004. 408 с.

Додаткова

1. Арполенко Г. П., Забеліна В. П. Структурно-семантична будова речення в сучасній українській мові. Київ : Вища школа, 1982. 131 с.
2. Бабайцева В. В., Максимов Л. Ю. Современный русский язык : Синтаксис. Пунктуація : учеб. пособие. Москва : Просвещение, 1981. Ч. III. 271 с.
3. Бабич Б. В. Система синтаксемних груп та їх процедурна семантика. *Мовознавство*. 1998. № 6. С. 55–62.
4. Баландіна Н. Ф. Дистинктивні риси предикатів і семантика речення. *Мовознавство*. 1996. № 6. С. 56–61.
5. Баранник Д. Х. Два рівні граматичної структури речення. *Мовознавство*. 1993. № 6. С. 13–19.
6. Бережан-Маркуляк Л. Еліптичні спонукальні речення в українській мові. *Науковий вісник Чернівецького університету* : зб. наук. праць. 2009. Вип. 475–477. Слов'янська філологія. С. 80–86.
7. Болюх В. О. Власне-семантична і формально-граматична інтерпретація безособових речень. *Мовознавство*. 1992. № 3. С. 44–48.
8. Бондарко А. В. Теория функциональной грамматики. Темпоральность. Модальность. Ленинград : Наука, 1990. 264 с.
9. Борщ Е. Односкладні речення. *Українська мова і література в школі*. 2000. № 18. С. 3–4.
10. Бутько М. В. Проблема простого ускладненого речення у вітчизняному мовознавстві. *Мовознавство*. 1991. № 3. С. 63–68.
11. Вихованець І. Р. Навколо проблеми предикативності, предикації і предикатності. *Українська мова*. 2002. № 1. С. 25–31.
12. Вихованець І. Р. Проблема словосполучення. *Українське мовознавство*. Київ, 1989. Вип. 16. С. 49–55.
13. Вихованець І. Студії про члени речення: приреченнєвики *Українська мова*. 2005. № 2. С. 22–27.
14. Вихованець І. Студії про члени речення: прислівники. *Українська мова*. 2005. № 3. С. 22–26.
15. Вихованець І. Р. Проблема словосполучення. *Українське мовознавство*. Київ, 1989. Вип. 16. С. 49–55.

16. Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Семантико-синтаксична структура речення. Київ : Наук. думка, 1983. 219 с.

17. Вольська Л. До питання природи комунікативного членування речення. *Південний архів* : зб. наук. праць. 2003. Вип. 21. Філологічні науки. С. 82–85.

18. Всеволодова М. В. О ключевых проблемах категоризации текста. *Вестник Моск. ун-та. Сер. 9. Филология*. 2007. № 2. С. 7–31.

19. Всеволодова М. В., Панков Ф. И. К вопросу о категориальном характере актуального членения и его роли в русском высказывании. Статья первая: Общие проблемы. *Вестник Моск. ун-та. Сер. 9. Филология*. 2008. № 6. С. 9–33.

20. Всеволодова М. В., Панков Ф. И. К вопросу о категориальном характере актуального членения и его роли в русском высказывании. Статья вторая: Коммуникативная парадигма слова. *Вестник Моск. ун-та. Сер. 9. Филология*. 2009. №1. С. 9–33.

21. Герман К. Ф. Складносурядні речення з градаційними сполучниками. *Українська мова і література в школі*. 1972. №1. С. 28–30.

22. Глазова О. П. Українська пунктуація : тренувальні вправи, контрольні завдання, диктанти, правила, ключі. Харків : Вид-во «Ранок», 2006. 348 с.

23. Гонтар Т. Ф. До проблеми валентності мовних одиниць. *Мовознавство*. 1995. № 2–3. С. 17–21.

24. Городенська К. Г. Дери́вація синтаксичних одиниць. Київ : Наук. думка, 1991. 192 с.

25. Городенська К. Г. Трансформи складних речень. Розвиток духовної культури слов'янських народів. Київ : Наук. думка, 1991. С. 86–93.

26. Горяний В. Д. Синтаксис односкладних речень. Київ : Рад. школа, 1984. 128 с.

27. Грамматика современного русского литературного языка / отв. ред. Н. Ю. Шведова. Москва : Наука, 1970. 768 с.

-
28. Грамматические концепции в языкознании XIX века. Ленинград : Наука, 1985. 294 с.
29. Гуйванюк Н. Вивчення складних речень ускладненої структури в школі та вузі. *Українська мова в освіті* : зб. матеріалів Всеукраїнської наукової конференції «Українська мова в освіті». 2000. С. 174–196.
30. Гуйванюк Н. В., Кардашук О. В., Кульбабська О. В. Синтаксис сучасної української мови : схеми і таблиці. Чернівці : Рута, 1999. 131 с.
31. Гуйванюк Н. В. Кореферентність синтаксичних одиниць. *Мовознавство*. 2001. № 3. С. 88–96.
32. Гуц Л. М. Синтаксична синоніміка як один із засобів мовної експресії. *Українська мова і література в школі*. 1973. № 6. С. 36–41.
33. Даниленко В. П. У истоков учения об актуальном членении предложения (период до Анри Вейля). *Филологические науки*. 1990. № 5. С. 82–89.
34. Демська-Кульчицька О. Репрезентативність як ознака текстового корпусу. *Українська мова*. 2005. № 3. С. 100–107.
35. Дзюбак Н. М. Структурно-комунікативні ознаки неповноти речення : автореф. дис... канд. філол. наук : 10.02.01. Київ, 1999. 20 с.
36. Дигмай В. Н. Абзац, сложное синтаксическое целое, компонент текста, общее и различие. *Филологические науки*. 2002. № 2. С. 56–66.
37. Довженко Г. Я. Неповні підрядні речення і другорядні члени речення, виражені порівняльними конструкціями. *Українська мова і література в школі*. 1973. № 6. С. 31–35.
38. Дорошенко С. І. Складні безсполучникові конструкції в сучасній українській мові. Харків : Вид-во Харківського ун-ту, 1980. 152 с.
39. Дорошенко С. І. Складні безсполучникові речення як окремий тип складних конструкцій. *Мовознавство*. 1987. № 1. С. 47–51.

40. Драгой О. В. Влияние категории одушевленности на разрешение синтаксической неоднозначности. *Вестник Моск. ун-та. Сер. 9. Филология*. 2007. № 1. С. 35–48.

41. Дудик П. С. Відокремлення в синтаксисі : загальний огляд. *Наук. записки Вінницького держпедуніверситету : Серія філологічна*. 2000. № 2. С. 74–78.

42. Дудик П. С. Из синтаксису простого речення : навч. посібн. Вінниця : ВДПУ, 1999. 297 с.

43. Дудик П. С. Неповні речення в сучасній українській літературній мові. *Дослідження з синтаксису української мови*. Київ : Наук. думка, 1958. С. 129–260.

44. Дудик П. С. Синтаксично нерозкладні речення, що виражають емоції. *Українська мова і література в школі*. 1972. № 11. С. 31–37.

45. Дудик П. С. Спонукальні речення і слова-речення. *Українська мова і література в школі*. 1971. № 9. С. 21–26.

46. Єрмакова С. Д. Розмежування складних і простих речень. *Українська мова і література в школі*. 1979. № 5. С. 23–27.

47. Єрмоленко С. Прагматика синтаксису. *Українська мова і література*. 2003. № 35. С. 23–24.

48. Жайворонок В. В. Приєднувальні сполучники у структурі складного речення. *Мовознавство*. 1975. № 5. С. 67–74.

49. Журавлев А. П. Содержательность синтаксических форм. *Вопросы языкознания*. 1987. № 3. С. 46–57.

50. Золотова Г. А. Коммуникативные аспекты русского синтаксиса. Москва : Наука, 1982. 368 с.

51. Золотова Г. А. Очерк функционального синтаксиса русского языка. Москва : Наука, 1973. 351 с.

52. Золотова Г. А. Синтаксические основания коммуникативной лингвистики. *Вопросы языкознания*. 1988. № 4. С. 52–58.

53. Іваницька Н. Л. Поширене і непоширене просте речення. *Культура слова*. Київ, 1985. Вип. 28. С. 63–67.

54. Іваницька Н. Л. Синтаксична структура двоскладних речень (питання формально-граматичного і семантико-

граматичного членування). *Укр. мова і література в школі*. 1986. №1. С. 36–41.

55. Іваницька Н. Л. Складений присудок як синтаксична структура. *Синтаксис словосполучення і простого речення*. Київ : Наук. думка, 1975. С. 59–84.

56. Іваницька Н. Л. Формально-граматичне і семантико-граматичне моделювання структури простого речення (на матеріалі двоскладних речень української мови). *Мовознавство*. 1986. №1. С. 20–27.

57. Кадомцева Л. О. Граматичні основи класифікації простих речень. *Українське мовознавство*. Київ, 1985. Вип. 13. С. 69–75.

58. Кадомцева Л. О. Ускладнене речення у світлі сучасної синтаксичної теорії. *Українське мовознавство*. Київ, 1989. Вип. 16. С. 60–64.

59. Кадомцева Л. О. Функціональні різновиди речень з однорідними присудками. *Мовознавство*. 1987. № 3. С.17–22.

60. Казиминова І. А. Семантичні основи синтаксичного аналізу інфінітива у придієслівній позиції. *Мовознавство*. 1992. № 5. С. 56–60.

61. Каленич В. Одновалентні дієслівні предикати у двоскладних реченнях української мови. *Українська мова*. 2005. № 3. С. 46–53.

62. Калыгин А. Цитата как иконический знак. *Вестник Моск. ун-та. Сер. 9. Филология*. 2008. №2. С. 109–112.

63. Каштан Л. Нечленовані словосполучення в українській мові. *Українська мова і література*. 2001. № 10. С. 6–9.

64. Квашук А. Г. Складнопідрядні речення з підрядними допустовими та їх різновиди. *Українська мова і література в школі*. 1975. № 8. С. 44–51.

65. Коваль Л. Предикатна основа головного дієслівного компонента безособових речень в українській мові. *Українська мова*. 2014. № 1. С. 76–85.

66. Ковтунова И. И. Проблема несобственно прямой речи в трудах В. В. Виноградова (Из истории отечественной научной мысли). *Вопросы языкознания*. 2002. № 1. С. 65–71.

67. Козіцька О. Базові речення в межах контамінованих складнопідрядних багатокомпонентних речень. *Українська мова*. 2006. № 2. С. 75–80.

68. Козіцька О. Особливості виділення рівнів членування в контамінованих складнопідрядних багатокомпонентних реченнях. *Українська мова*. 2005. № 1. С. 33–43.

69. Козіцька О. Порядкова залежність послідовності розташування предикативних одиниць у контамінованих складнопідрядних багатокомпонентних реченнях. *Українська мова*. 2005. № 3. С. 54–61.

70. Комгаєва І. М. Мегатекст як вияв комунікативної гетерогенності цілого завершеного тексту. *Мовознавство*. 1996. № 1. С. 25–30.

71. Кононенко В. І. Синоніміка безприсудкових конструкцій з порівняльним сполучником. *Українська мова і література в школі*. 1968. № 1. С. 24–30.

72. Копойло О. В., Корбозерова Н. М. Про семантичну структуру складнопідрядного речення. *Мовознавство*. 1989. № 3. С. 26–31.

73. Кравченко О. Розділові знаки у безсполучниковому складному реченні. *Українська мова і література в школі*. 2001. № 1. С. 21–23.

74. Кроть Д. Т. Відокремлені додатки. *Українське мовознавство*. Київ, 1985. Вип. 13. С. 76–79.

75. Крылова О. А., Матеева Т. Ф. Отдельное предложение-высказывание и связный текст: коммуникативный аспект. *Филологические науки*. 1990. № 1. С. 60–70.

76. Куглер Н. Функціонування в науково-навчальних текстах синтаксичних конструкцій з допустовою семантикою. *Українська мова і література*. 2000. № 22. С. 3–5.

77. Кузьмич О. О. Функціональні особливості складних конструкцій з послідовною підрядністю. *Мовознавство*. 1993. № 6. С. 61–64.

78. Кульбабська О. Сучасні інтерпретації категорії предикації в мовознавстві. *Українська мова*. 2009. № 1. С. 61–73.

79. Кухарева В. Комунікативний потенціал односкладних речень у науковому тексті. *Українська мова та література*. 2002. № 47. С. 12–15.

80. Кучер О. А. Підмет як головний член речення. Способи вираження підмета. *Вивчаємо українську мову та літературу*. 2019. № 8. С. 24–28.

81. Кучеренко І. К. Зміст поняття «пряма мова» з погляду синтаксису. *Українська мова і література в школі*. 1964. № 7. С. 29–35.

82. Кучеренко І. К. Логіко-граматична природа речень з узагальнюючими словами при однорідних членах речення. *Мовознавство*. 1976. № 6. С. 38–42.

83. Кучеренко І. К. Складні речення з сурядністю і підрядністю. *Українська мова і література в школі*. 1973. № 11. С. 27–33.

84. Кучеренко І. К. Складнопідрядні з кількома підрядними. *Українська мова і література в школі*. 1973. № 5. С. 30–39.

85. Личук М. Синтаксично нечленовані речення в системі простого речення. *Українська мова*. 2013. № 4. С. 58–65.

86. Лобода В. В. Однорідність у простому реченні. *Синтаксис словосполучення і простого речення*. Київ : Наук. думка, 1985. С. 70–80.

87. Ломакович С. В. Займенниково-співвідносні конструкції в системі складнопідрядного речення української мови : навч. посібник. Київ : НМКВО, 1993. 60 с.

88. Малюга Н. М. Комунікативно-прагматичний підхід до вивчення співвідносних засобів вираження референтно тотожних значень: перехід від однієї системи координат до іншої. *Українська мова серед інших слов'янських: етнологічні та граматичні параметри* : матеріали Міжнародної наукової конференції (Кривий Ріг, 5-6 листопада 2009 р.). Кривий Ріг : Видавничий дім, 2009. С. 459–464.

89. Марич С. М. Структурні і смислові особливості парцельованих речень. *Українське мовознавство*. Київ, 1985. Вип. 13. С. 75–79.

90. Матвеев С. Б. Семантична специфіка українського безособового речення з модальним предикатом. *Мовознавство*. 1997. № 4–5. С. 27–32.

91. Медушевський А. П. Структурно-семантична класифікація складнопідрядних речень. *Українська мова і література в школі*. 1974. № 10. С. 83–86.

92. Мельничук О. С. Розвиток структури слов'янського речення. Київ : Наук. думка, 1966. 324 с.

93. Меншиков І. І., Попова І. С. Синтаксичні зв'язки слів у сучасній українській літературній мові. Дніпропетровськ : РВВ ДНУ, 2001. 89 с.

94. Мецлер А. А. Понятіе текстового блока. *Филологические науки*. 1984. №6. С. 48–53.

95. Мірченко М. В. Функціональний аналіз синтаксичних одиниць (словосполучення і просте речення) : навч. посіб. Київ : ІЗМН, 1997. 100 с.

96. Мойсієнко А. К. Текст як аперцепційна система. *Мовознавство*. 1996. № 1. С. 20–24.

97. Мороз В. Я. Називний уявлення як функціональна і граматична категорія в сучасній українській літературній мові. *На ниві української філології* : зб. наук. праць. 2003. С. 93–94.

98. Непійвода Н. Ф. Вплив соціальних факторів на розвиток синтаксичної системи української мови (на матеріалі науково-технічних текстів). *Мовознавство*. 1996. № 2-3. С. 45–53.

99. Новичкова Р. М. Про однофразові тексти. *Мовознавство*. 1981. № 3. С. 32–38.

100. Ожоган В. М. Функціональні властивості займенникових слів у структурі складного речення. *Мовознавство*. 1997. № 1. С. 43–48.

101. Оніпенко Н. К. Теория коммуникативной грамматики и проблема системного описания русского синтаксиса. *Русский язык в научном освещении*. 2001. № 2. С. 107–121.

102. Пархонюк Л. Складне речення в українській мові: багатокомпонентні конструкції. Тернопіль : Підручники і посібники, 2007. 80 с.

103. Печников А. Н. К принципам синтаксической организации предложения. *Вопросы языкознания*. 1995. № 6. С. 85–89.

104. Печников А. Н. Член предложения или словосочетание? *Филологические науки*. 2003. № 5. С. 49–57.

105. Пінчук О. Ф. Субстантивні двочленні словосполучення з віддієслівним іменником у ролі головного компонента. Синтаксис словосполучення і простого речення. Київ : Наук. думка, 1975. С. 170–185.

106. Плющ М. Я., Грипас Н. Я. Граматика української мови в таблицях : навч. посіб. Київ : Вища школа, 2004. 167 с.

107. Попов Н. М. Количественная и коммуникативно-топологическая парадигматика предложения. *Филологические науки*. 1988. №1. С. 76–78.

108. Програма дисципліни «Сучасна українська літературна мова» для студентів спеціальності – 014 Середня освіта (Українська мова і література), зокрема й додаткової – 014 Середня освіта (Мова і література англійська), спеціалізацій – Українознавство, Редагування освітніх видань / розробник : Колоїз Ж. В. Кривий Ріг, 2017. 44 с.

109. Рабанюк Л. С. Генітивно-квантитативні речення в українській мові. *Мовознавство*. 1998. № 4–5. С. 48–52.

110. Радзівська Т. В. Про один із напрямків сучасної лінгвістики тексту. *Мовознавство*. 1991. № 3. С. 53–58.

111. Рінберг В. Л. Конструкції прямої мови в системі складних структур. *Мовознавство*. 1980. № 23. С. 17–25.

112. Рожило Л. П. Співвідносність сполучникових і безсполучникових складних речень. *Українська мова і література в школі*. 1972. № 10. С. 59–63.

113. Русская грамматика / гл. ред. Н. Ю. Шведова. Москва : Наука, 1980. Т. 2 : Синтаксис. 714 с.

114. Савченко І. Я. Семантика атрибутивного відношення. *Мовознавство*. 1988. № 3. С. 46–49.

115. Светлана С. В. О диалогизации монолога. *Филологические науки*. 1985. № 4. С. 39–46.

116. Семенюченко М. Л. Розмежування часових і умовних підрядних речень. *Українська мова і література в школі*. 1973. № 2. С. 34–37.

117. Силка А. А. Практикум із синтаксису складного речення : зб. тестових і контрольних завдань. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2003. 78 с.

118. Сиротинина О. Б. Лекции по синтаксису русского языка. Москва : Высшая школа, 1980. 148 с.

119. Слинко І. І. Заперечно-генітивні речення. *Українське мовознавство*. Київ, 1987. Вип. 14. С. 94–98.

120. Слинко І. І. Історичний синтаксис сучасної української мови : навч. посіб. Київ : Вища школа, 1973. 215 с.

121. Слинко І. І. Парадигматика простого речення української мови (двоскладне речення). *Мовознавство*. 1978. № 3. С. 23–31.

122. Слинко І. І. Парадигматика простого речення української мови (односкладне речення). *Мовознавство*. 1980. № 3. С. 22–29.

123. Слинко І. І. Парадигматика складного речення *Мовознавство*. 1987. № 3. С. 12–17.

124. Слинко І. І. Сполучник чи сполучне слово? *Українська мова і література в школі*. 1987. № 4. С. 31–36.

125. Слинко І. І. Чи все зроблено для перебудови шкільного синтаксису? *Мовознавство*. 1991. № 5. С. 3–6.

126. Слинко І. І. Чи змінюється значення складнопідрядного від місця підрядного? *Дивослово*. 1995. № 4. С. 20–23.

127. Слюсарева Н. А. Синтаксис и морфология в свете функционального подхода. *Филологические науки*. 1984. № 5. С. 36–41.

128. Соловей Н. «Слова до слова – мова...»: стилістичні можливості простого речення; стилістичні особливості односкладних речень. *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колежіумах*. 2011. № 9. С. 25–30.

129. Станіславська Л. Обов'язкові локативні синтаксеми в семантико-синтаксичній структурі простого речення. *Рідний*

край : науковий публіцистичний художньо-літературний альманах. 2010. № 2(23). С. 84–87.

130. Степаненко М. І. Взаємодія формально-граматичної і семантичної валентності у формуванні й вираженні квантитативних відношень у структурі простого двоскладного речення. *Мовознавство*. 1999. № 4–5. С. 15–21.

131. Тарасова И. П. Метапредложение как средство анализа единиц различных уровней. *Филологические науки*. 1989. № 5. С. 54–61.

132. Терлак З. Синтаксичні кальки в аспекті норми. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2004. Вип. 34. Ч. II. С. 498–503.

133. Томусяк Л. М. Пропозитивна структура речень з дуплексивами. *Мовознавство*. 1998. № 4–5. С. 52–58.

134. Федосюк М. Ю. Синтаксические значения и синтаксические смыслы. *Вестник Моск. ун-та. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация*. 2008. № 4. С. 18–22.

135. Храковский В. С. Концепция членов предложения в русском языкознании XIX века. *Грамматические концепции в языкознании XIX века*. Ленинград : Наука, 1985. С. 124–180.

136. Христіанінова Р. Підрядний зв'язок як визначальний елемент структури складнопідрядного речення. *Українська мова*. 2007. № 1. С. 20–29.

137. Христіанінова Р. О. Просте речення в шкільному курсі української мови : посіб. для вчителів. Київ : Рад. школа, 1991. 144 с.

138. Христіанінова Р. О. Безполучникові складносурядні речення в сучасній українській мові. *Філологічні студії. Науковий вісник КНУ* : зб. наук. праць. 2013. Вип. 9. Ч. 2. С. 185–194.

139. Черненко О. Розділові знаки в складносурядному реченні. *Українська мова і література*. 1997. № 12. С. 7–10.

140. Чумаков Г. М. Синтаксис конструкций с чужой речью. Київ : Вища школа, 1975. 216 с.

141. Шабат-Савка С. Мовленнєва інтенція та її роль у синтаксичному моделюванні комунікативних ситуацій.

Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць. 2009. Вип. 475-477. Слов'янська філологія. С. 109–114.

142. Шабат С. Т. Речення питальної модальності в сучасній українській мові. *Мовознавство*. 2001. № 1. С. 53–58.

143. Шведова Н. Ю. Активные процессы в современном русском синтаксисе (Словосочетание). Москва : Наука, 1966. 156 с.

144. Шевякова В. Е. К вопросу о сверхфразовом единстве. *Филологические науки*. 1990. № 6. С. 65–74.

145. Шелехова Г. Двоскладне просте речення. *Дивослово*. 1995. № 3. С. 31–34.

146. Шитик Л. Особливості вивчення вставних конструкцій. *Українська мова і література в школі*. 2000. № 2. С. 54–58.

147. Шкарабан Т. М. Формально-граматична і семантична структура складних синтаксичних конструкцій з однорідною супідрядністю. *Мовознавство*. 1994. № 1. С. 30–34.

148. Шрамко Р., Степаненко М. Ізофункційні парадигми в системі предикатів стану в українській мові : монографія. Полтава : ПП «Астрія», 2017. 283 с.

149. Шульжук К. Ф. Мовленнєва реалізація моделей складних багатокомпонентних речень. *Мовознавство*. 1991. № 3. С. 49–52.

150. Шульжук К. Ф. Семантична структура багатокомпонентного речення. *Мовознавство*. 1987. № 6. С. 11–16.

151. Шульжук К. Ф. Складні багатокомпонентні речення як ієрархічні структури. *Українське мовознавство*. Київ, 1989. Вип. 16. С. 65–71.

152. Шульжук К. Ф. Складні речення з супідрядністю. *Українське мовознавство*. Київ, 1985. Вип. 13. С. 69–76.

153. Шульжук К. Ф. Ускладнені складнопідрядні речення в сучасній українській мові. *Українська мова і література в школі*. 1983. № 9. С. 34–38.

Навчальне видання

МАЛЮГА Наталія Миколаївна
КОЛОЇЗ Жанна Василівна

***Сучасна українська
літературна мова:
Словосполучення. Речення.
Текст. Пунктуація***

Навчальний посібник

*Літературне редагування – Н. М. Малюга
Комп'ютерна верстка – Ж. В. Колоїз*

Підписано до друку 30.08.2020.
Формат 60x84/16. Ум. др. арк. 7,21

Наклад 100 прим. Замовлення №117

ФОП Маринченко С. В.
вул. Героїв АТО, 81-А, оф. 109, м. Кривий Ріг
Дніпропетровська обл., 50086
Тел. (067) 539-66-81

Свідоцтво про державну реєстрацію №030567 від 19.01.2007 р.